Modern Klasikler Dizisi - 88

STEFAN ZWEIG

CLARISSA

Almanca aslından çeviren:
Gülperi Sert

Türkiye İş Bankası
Kültür Yayınları

9

Genel Yayın: 3691

ÖZGÜN ADI
CLARISSA

Knut Beck'in Stefan Zweig'ın Terekesinden Hazırladığı Bir Roman Taslağı

Originally published as: "Clarissa. Ein Romanentwurf"
© S. Fischer Verlag GmbH, Frankfurt am Main, 1991

© TÜRKİYE İŞ BANKASI KÜLTÜR YAYINLARI, 2016
SERTİFİKA NO: 40077

EDİTÖR
GAMZE VARIM

GÖRSEL YÖNETMEN
BİROL BAYRAM

DÜZELTİ
MEHMET CELEP

GRAFİK TASARIM VE UYGULAMA
TÜRKİYE İŞ BANKASI KÜLTÜR YAYINLARI

1. BASIM OCAK 2017, İSTANBUL
9. BASIM EKİM 2018, İSTANBUL

ISBN 978-605-332-912-1

BASKI: AYHAN MATBAASI
Mahmutbey Mah. Devekaldırımı Cad. Gelincik Sok. No: 6 Kat: 3
Bağcılar/İstanbul Tel: (0212) 445 32 38 Sertifika No: 22749

Bu kitabın tüm yayın hakları saklıdır.
Tanıtım amacıyla, kaynak göstermek şartıyla yapılacak kısa alıntılar dışında gerek metin, gerek görsel malzeme yayınevinden izin alınmadan hiçbir yolla çoğaltılamaz, yayımlanamaz ve dağıtılamaz.

TÜRKİYE İŞ BANKASI KÜLTÜR YAYINLARI
İstiklal Caddesi, Meşelik Sokak No: 2/4 Beyoğlu 34433 İstanbul
Tel. (0212) 252 39 91 Faks (0212) 252 39 95
www.iskultur.com.tr

ÇEVİREN: GÜLPERİ SERT

1959'da İskenderun'da doğdu. AÜ Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Alman Dili ve Edebiyatı bölümünü bitirdi. Anadolu Üniversitesi, Ege Üniversitesi ve Friedrich Wilhelm Üniversitesi Seminar für orientalische Sprachen Enstitüsü'nde çalıştı. 1998'de Dokuz Eylül Üniversitesi'nde Almanca-İngilizce Mütercim Tercümanlık Bölümü'nü kurdu. Halen aynı bölümde profesör olarak görev yapmaktadır. Alman Dili ve Edebiyatı, Türk Edebiyatı, Karşılaştırmalı Edebiyat, Yazın Çevirisi ve Çeviri Eleştirisi üzerine makaleleri olan Sert'in iki telif kitabının dışında Alman, Amerikan ve Dünya Edebiyatından hazırladığı üç öykü seçkisi vardır. Sert ayrıca Peter Ufellman, Nietzsche, Goethe, Kafka, W. G. Sebald, Zweig ve Michael Kumpfmüller'den eserler çevirmiştir.

Modern
Klasikler
Dizisi -88

Stefan Zweig

Clarissa

Almanca aslından
çeviren: Gülperi Sert

TÜRKİYE İŞ BANKASI
Kültür Yayınları

İçindekiler

1902 – 1912 1
1912 Yazı 25
1912 – 1914 35
Haziran 1914 55
Temmuz 1914 81
Eylül, Ekim, Kasım 1914 93
Kasım, Aralık 1914 117
Aralık 1914 135
1915 – 1918 155
1919 169
1919 – 1921 175
1921 – 1930 177

1902-1912

Clarissa yıllar sonra geçmiş hayatını anımsamaya çalıştığında yaşadığı olaylar arasında bağ kurmakta zorlanıyordu. Sanki yaşamının büyük bir bölümünün üzerinden bir fırtına esmiş, olan biteni silip süpürmüştü, zaman bile bulutlar gibi belirsiz ve ölçüsüz akıp gitmişti. Geçmişin uzun yılları hakkında hemen hiçbir şey hatırlamazken bazı haftalar, hatta günler ve saatler zihninde capcanlıydı, sanki daha dün yaşanmış gibi duygularını ve düşüncelerini meşgul ediyordu; bazen bunların sadece küçük bir bölümünü tüm benliğiyle yaşadığını, diğer bölümünün ise yorgunluk ya da önemsiz görevler içinde kaybolup gittiğini düşünüyordu.

Çoğu insanın aksine çocukluğu hakkında çok az şey hatırlıyordu. Özel koşullar nedeniyle hiçbir zaman gerçek bir yuvası olmamış, aile sıcaklığı tatmamıştı. Genelkurmayda yüzbaşı olan babası Galiçya'da küçük bir garnizon kentinde görevliyken dünyaya gelmişti. Annesi ise bir dizi talihsiz olay nedeniyle onu dünyaya getirirken hayatını kaybetmişti; alayın doktoru grip nedeniyle hasta yatıyordu, telgrafla komşu kentten çağrılan doktor ise şiddetli kar fırtınası nedeniyle gecikmiş ve zatürreeye yakalanan annesi zamanında tedavi edilememişti. Garnizonda yapılan vaftizden hemen sonra Clarissa kendisinden iki yaş büyük olan ağabeyi ile birlikte büyükanneye götürülmüştü; oysa büyükannesi değil

başkasına kendisine bile bakamayacak durumda, hastalıklı ve bakıma muhtaç biriydi; büyükannenin ölümünden sonra Clarissa babasının üvey ablasının, ağabeyi ise babasının küçük kız kardeşinin başına atılmıştı. Evler değiştikçe evlerin içindeki yüzler de, onlarla ilgilenen hizmetkârların uyruğu da değişiyordu. Almanlar, Bohemyalılar, Lehler; bu yeni insanlara alışmaya, onlarla birlikte olmaya, onlara ısınmaya, ortama uyum sağlamaya fırsat olmuyordu; daha ilk sıkılganlık atlatılmamıştı ki 1902 yılında, Clarissa sekiz yaşındayken babası askeri ataşe olarak Petersburg'a gönderilince, aile meclisi her ikisi için de daha düzenli bir hayat sağlamak üzere Clarissa'yı Viyana yakınlarındaki bir manastır okuluna, ağabeyini de bir askeri okula göndermeye karar verdi. Çok ender gördüğü babasıyla ilgili hafızasında fazla bir şey yoktu; o günleri anımsamaya çalıştığında babasının yüzü ve sesinden çok onu terbiye etmek için ellemesine izin vermediği ve dokunduğunda sert bir şekilde küçücük parmaklarını uzaklaştırdığı, oysa oynamayı çok arzu ettiği, şıngırdayan, yuvarlak nişanların olduğu pırıl pırıl parlayan mavi üniformasını hatırlıyordu. Ağabeyini ise yakası açık bahriyeli kıyafeti içinde ve biraz da kıskandığı altın sarısı düz saçlarıyla hatırlıyordu.

Clarissa sonraki on yılı bir manastır okulunda geçirdi; takriben sekiz yaşından on sekiz yaşına kadar olan on yılı. Böylesine uzun bir dönem hakkında çok az şey hatırlamasını babasının bir özelliğine borçluydu. Geçen bu süre içinde alayın yarbayı konumuna yükselen Leopold Franz Xaver Schuhmeister yüksek askeri çevrede en eğitimli, en bilgili taktik uzmanı ve kuramcı olarak bilinirdi; her ne kadar çalışkanlığı, güvenilirliği ve birikimine saygı duyulsa da, hafif alaylı bir ima hiç eksik olmazdı; samimi ortamlarda komutan hafif gülümseyerek "Bizim istatistikçimiz," derdi. Çünkü dayanıklı, inatçı bir çalışan olan Schuhmeister sert görünüşünün altında oldukça utangaç ve ağırkanlı biriydi; savaşta

başarının önkoşulunun sistematik olarak oluşturulmuş bilgi akışı olduğunu düşünüyordu; bu fikre zamanla varmıştı, çünkü savaş sisteminde hiçbir esin ve esnekliğe güvenmiyordu. Komşu Alman alayında bile hayranlık uyandıran bir gayretle dış ordular hakkında gazetede yayımlanabilen tüm verileri topluyor, düzenliyor ve durmaksızın temiz fasiküller, hiç kimsenin bakmasına izin vermediği özel fasiküller haline getiriyordu. Böylece her zaman olduğu gibi yurtdışında bile saygı gören biri, hatta kendisinden korkulan bir otorite olmuştu. Üç, hatta dört odada hem kaydı tutulmuş hem de gerçekte var olan orduların sırrını sakladığı laboratuvar vardı; farklı elçiliklerdeki Avusturya askeri ataşeleri, askeri herbaryumuna dahil etmek için en küçük ayrıntılar hakkında bile bilgi edinmek üzere sürekli olarak gönderdiği anketler nedeniyle ona küfrediyorlardı. Ayrıntıları biriktirmek, bunları yazı ve tablo olarak doküman haline getirmek başlarda sadece görev aşkı ve inançken, zamanla her şeyi bir sisteme sokma arzusu tutkuya, hatta neredeyse hastalığa dönüşmüştü; sonrasında da bu uğraş, eşinin erken ölümüyle sıradanlaşan ve boşalan hayatına yeni bir anlam kazandırmış ve hayatının tek gayesi olmuştu. Bunlar, bir sanatçının aşina olduğu titizlik ve simetri tutkusunun küçük sevinçleriydi, çünkü oyalanma içgüdüsü bağımlılık yaratabilir. Kırmızı ve yeşil mürekkepleri, ucu sivriltilmiş kurşunkalemleri seviyordu. Bütün bu garip eserler koleksiyonu onu cezbediyordu. Tüm bunları oğlu görmemişti ve bu, onun gizli üzüntüsüydü. Sadece o karşılaştırarak yazmaya duyulan teknik arzuyu tanıyor, biliyordu. Eskiden işten eve geldiğinde kolalı, sert yakalığını çıkarır, robdöşambrını giyer, o tarihlerde henüz hayatta olan eşinin çaldığı piyanoya kulak verir ve hareketsiz ruhunun bu müzik eşliğinde canlanmasının mutluluğunu yaşardı; tiyatroya ya da arkadaşlarını ziyarete giderler, bu sayede oyalanır ve rahatlardı. Eşi öldükten sonra, iş arkadaşlarıyla ilişkilerini sürdürmeyi beceremedi-

ğinden akşamları yapacak bir şeyi kalmamıştı; bu nedenle kalem, makas ve cetvelle evde de kartotekler oluşturmaya başlamıştı. Bu kartotekleri daha sonra yayımladığı "Askeri İstatistik Şemalar" için kullanmıştı, elbette en gizli bilgilere yalnızca vatanın ileri gelenleri ulaşabiliyordu. Zamanla çalışma saatleri sırasında bilgi için önce ona başvurmak alışkanlık haline gelmişti. Böylece başkaları için son derece sıkıcı olan şifre ve sayılar, nicelik ve farklılıklar, sanki asker değil de matematikçiymiş gibi ona o küçük odasında, başkaları tarafından anlaşılmayan gizli bir bilgi edinme arzusu verir olmuştu. On binlerce gözlemin her birinden ordu ve monarşi için paha biçilmez bir bilgi hazinesi oluşturmuştu ve bununla da gurur duyuyordu. Gerçekten de 1914 yılında mobilize edilebilecek tümenler hakkında yaptığı hesaplar Conrad von Hötzendorf'un* iyimser tahminlerinden daha doğru çıkmıştı. Gün geçtikçe yazdığı söylediğinin yerini alıyor, laboratuvarındaki malzemeler gerçek dünyası haline geliyordu ve aslında sadece kendi halinde yalnız bir insan olmasına rağmen diğerlerinin gözüne gitgide katılaşan, içine kapanan biri olarak görünüyordu. Yalnızlaştıkça yazmayı konuşmaya tercih eder oldu. Alışkanlıklarda ısrarcı olduğu için her alıştırmanın devamını getiriyor, hatta farkında olmadan bunu bir alışkanlığa dönüştürüyordu; alışkanlık ise zorunluluk ve boyunduruğa dönüşüyordu: Bir şeyi sistemsiz yapamıyordu.

Bu garip askerin herhangi bir şeyi ya da bir olayı anlamak için bildiği tek bir yol vardı: İstatistiksel tablolar yapmak. Hatta kendi çocuklarının kalbini kazanmaya çalışırken bile, nasıl şefkatli olacağını bilmediğinden ve onlarla konuşmayı beceremediğinden baba sevgisini göstermenin tek yolunun, onlardan özel ve okul hayatları hakkında düzenli yazılı rapor vermelerini istemek olduğunu sanıyordu. Petersburg'dan döndüğünde Savaş Bakanlığı'ndaki görevine

* Franz Conrad von Hötzendorf (1852-1925): Avusturyalı feldmareşal. (ç.n.)

başlar başlamaz ilk kez ziyaret ettiği on bir yaşındaki kızına, birisi örnek oluştursun diye kendisinin temiz bir şekilde çizdiği, aynı boyda kesilmiş bir tabaka kâğıt götürmüştü. Clarissa bundan böyle her gün bir kâğıt dolduracaktı, her derste ne öğrendiğini, hangi kitapları okuduğunu, piyanoda hangi parçaları çaldığını yazacaktı. Pazar günleri ise içinde babasına yazılmış bir mektubun da yer alacağı yedi sayfa postalayacaktı, böylece çocuğunu küçük yaşlardan itibaren görev bilinci ve dirençli bir hırsa sahip olmaya zorlayarak gerçekten gelişimine katkıda bulunduğunu sanıyordu. Oysa gerçekte Clarissa, her gününü kuru bir rapora dökmek zorunda kaldığı için bu yıllarla ilgili izlenimlerini unutmuştu, çünkü çok küçük yaştan itibaren rapor haline getirdiği izlenimleri birikip geçmişte yerini alacağına parçalanıp yok olmuşlardı. Clarissa çocukluğunu arkada bıraktıktan sonra bile görev bilinciyle buna devam etti, oysa uzamsal açıdan bakıldığında bile bunun çok yanlış bir şey olduğunun farkındaydı. Çünkü yaşadıklarının raporunu yazmak birçok şeyden alacağı zevki yok ediyor, sevincini kursağında bırakıyordu. Sonraki yıllarda geçmişi anımsadığında okul döneminde kitaplar ve resimlere ilk anda duyabileceği hayranlığın babası yüzünden yok olduğunu düşündü, çünkü babası küçük kızının her gününü aynı biçimde, aynı uzunlukta raporlandırmasını beklemişti. Oysa Clarissa çok sonraları tek bir neşeli anın bile yaşanan saatlerden çok daha fazla coşkuya neden olabileceğini ve bunu sayfalara sığdırmanın mümkün olmayacağını öğrenecekti. Manastır okulu Clarissa rapor yazmasa da son derece sıkıcıyken babası burayı daha mekanik, daha monoton hale getirmişti. Ama yine de geçmişin raporlarının babası tarafından titizlikle düzenlenmiş şekilde yazı masasında saklandığını babasının ölümünden sonra görmüş ve elinde olmayarak çok duygulanmıştı. Babası onları Clarissa'nın yolladığı biçimi bozmadan deste haline getirip bağlamıştı. Elbette örnek alınacak şekilde, za-

ten babasından da başka türlüsü beklenemezdi. Clarissa hiç bilmese de babası onunla hep gurur duymuştu. Bazı yerlerin altını kırmızı mürekkepli kalemle çizmişti. Bir defasında Clarissa eski bir şiiri okuyamadığında bunu gururuna yedirememeyen babası utancından yerin dibine geçmiş, kızının başarılı olamadığını gördüğü için pek üzülmüştü. Çok gururlu bir insan olduğu için kızının başarısızlığını da, kendisinin ne kadar üzüldüğünü de not etmişti. Raporlar aylık olarak düzenlenmiş ve bir kurdele bağlanmıştı, bir yarıyıl ise içinde, ayrıca karnelerin ve Clarissa'nın gelişimi, hal ve gidişi hakkında başrahibenin yazdığı raporun da bulunduğu özel bir kartona konulmuştu; bu yalnız adam akşamları, Clarissa'nın yaşadıklarına kendince ortak olmaya çalışmış, doğru olduğuna inandığı yollardan Clarissa'nın gelişimini takip etmişti. Clarissa, başrahibenin verdiği yanıtlardan babasının kendisinden son derece memnun olduğunu –bunu asla göstermeye cesaret edemediğini– ve gelişimini kendine özgü ve bildiği tek yolla takip ettiğini görebiliyordu. Clarissa ne olduğunu anlamak için sayfaları çevirip bazılarına baktı. Bu sayfalar artık kendisi için hiçbir şey ifade etmiyordu. Bir zamanlar hayatını anlattığı bu sayfalar şimdi kuru birer yaprak gibi hışırdıyordu yalnızca. Çoktan unuttuğu şeyler hakkındaki dersler. Tüm bunların gerçekte nasıl olduklarını hatırlamaya çalışıyordu, ancak o kayıp günlerle ilgili aklına gelen sadece birkaç anı kırıntısıydı.

***

Aslında tek hatırlayabildiği pazar günleriydi. Haftanın her günü ince ince hesaplanarak saatlere bölünmüştü; yaz kış aynı saatte aynı yataktan kalkmak, aynı saatte yıkanmak ve yıllarca hiç değişmeyen aynı okul üniformasını giymek; her şey belliydi, kilisede, masada oturulacak yer, tabağın ve peçetenin yeri belliydi ve sonra gün düzenli bir ritimle akıyordu, sabah ayininden akşam duasına kadar hep aynı

mekânlarda geçiyordu; tek değişiklik, önde beyaz başlıklı rahibe, arkada uzun bir kuyruk gibi ikişerli sıra halinde yapılan yürüyüşlerdi. Bu, duvarların dışındaki dünyaya açılmış küçük bir pencereydi, büyük kapıların her açılışında sokaklar, dükkânlar ve evlerden daha fazlasını görmek için gizli bir arzu uyanırdı; tanımadığı, neyin ne olduğunu ayırt edemediği yalnızca çatlaklar ve yarıklardan ibaret olan bu şehirde, yani "dışarıda" havanın tadı birçok yabancı nefes yüzünden farklıydı; ama manastırın kuralları son derece katıydı, baş öne eğik gidilecek ve yabancıların meraklı bakışlarına fırsat verilmeyecekti; burada sohbetler pek heyecanlı olurdu, çünkü kendi monoton hayatlarıyla karşılaştırdıklarında bu çevrenin çok farklı olduğunu seziyorlardı. Dış kapının dünyaya açıldığı, ışığın kısa süreliğine de olsa içeriye girdiği tek gün pazar günüydü. O gün misafir salonu açılır, ebeveynler çocuklarını, akrabalar bakımını üstlendikleri çocukları ziyarete gelirlerdi. Herkes yanında bir şey getirirdi: Küçük küçük hediyeler ya da neşeli sohbetler, haberler, heyecan ya da henüz ergenlik çağına gelmemiş bu yavruların ihtiyaç duyduğu ilgi ve şefkat. Böylece ziyaret edilen her çocuk birkaç saatliğine de olsa manastırın monoton yaşamından sıyrılıp farklı şeyler duyar, farklı izlenimlerle dolardı. Pazar akşamları, manastırın kapıları yine kilitlendiğinde, neşeli sohbetler devam eder, gri okul üniforması içindeki küçük Ben canlanırdı.

Clarissa ayın son pazar gününde hem gururlanır hem de tedirginlik duyardı, çünkü babası planlandığı gibi düzenli aralıklarla onu ziyaret ederdi. Geçen on yıl zarfında babası sadece iki kez plan dışı ziyarete gelmişti; biri Clarissa ağır bir boğaz iltihabı nedeniyle yattığında, diğeri de babası gizli bir görevle İstanbul'a gitmek zorunda kaldığında. Gelişine birkaç gün kala tedirginlik başlardı, babasının beğenisini kazanmak, onun gözünde başarılı olmak için son birkaç gün gizli gizli hazırlanırdı. Çünkü babasının askeri eğitim almış gözleri, kıyafetindeki en ufak düzensizliği hemen fark

eder ve onu ayıplardı; bu nedenle Clarissa her ayrıntıyı önceden kontrol ederdi. Pilili elbisesini inceler, her bir pilisinin düzgün durduğundan ve üzerinde herhangi bir lekenin olmadığından emin olurdu, aynı şekilde babasının kaçınılmaz teftişi için defterlerini ve kitaplarını düzenli bir şekilde hazırlardı. Çünkü Yarbay Schuhmeister kızını kontrol etmeyi çok severdi ve bunu yaparken de gramer açısından kusursuz, ancak telaffuzundan yalnızca kitaplardan ezberlediği anlaşılan Fransızca ve İngilizcesini göstermekten kendini alamazdı. Fakat babasının beklentisini karşılayıp karşılamadığının tedirginliği geçtikten sonra o gurur duyduğu saat gelirdi. Çünkü pazar günleri çocuklarını ziyarete gelen aileler arasında manastırdaki kızlardan birinin babası olan ve pazar ziyaretlerini hemen hemen hiç kaçırmayan Kont Hochfeld de olsa, bazı zengin anneler misafir salonuna şatafatlı, güzel giysiler içinde, hoş kokular eşliğinde gelseler ve hatta ertesi gün bile rutubetli, soğuk salonda parfümlerinin hoş kokusu hâlâ esse de, "babalar" arasında Yarbay en heybetli görünendi. Babası çift koşumlu arabasıyla aşağıya gelip, hafifçe şıkırdayan mahmuzlarıyla arabadan çevik bir şekilde atladığında, Clarissa diğer kızların kendisine imrenerek baktığını hissederdi. Diğerleri farkında olmadan ona yol verir, kenara çekilir ve bir tür geçit oluştururlarken, caddede ve kışlada sıraya girmiş insanların arasından geçmeyi bir saygı işareti olarak görmeye alışmış babası da omuzları dimdik, son derece kendinden emin bir şekilde aralarından geçerdi. Şık siyah bir palto ya da da çiftçilerin özel günlerde giydikleri temiz kıyafetleriyle kıyaslandığında babasının bedenine tam oturan masmavi üniforması bulutlu bir günde yazdan kalma gökyüzü gibi parlar ve bu parıltı heybetli yürüyüşüyle bile gölgelenmezdi. Çünkü bu cüsseli, karizmatik adamın üzerindekiler, simsiyah rugan ayakkabılarından tutun da hafif briyantinlenmiş düzgün saçlarına kadar her şey kusursuzdu ve pırıl pırıl parlardı; metal düğmelerinin her biri

yuvarlak, ufak aynalar gibiydi, askeri üniforması yapılı, kaslı bedeninin her kıvrımına sımsıkı otururdu. Gergin bir şekilde burulmuş bıyığından ve saçlarından etrafa hafif bir kolonya kokusu yayılırdı: O gösterişli bir "babaydı." Masal kitabından fırlamış bir baba, kılıcı arkasından hafifçe şakırdayan, dünyaya hükmeden bir imparator, bir prens gibiydi. Bir çocuk babasıyla ancak bu kadar gurur duyabilirdi. Sert adımlarla yürür, saygılı ve ölçülü bir hareketle başrahibenin yanına giderdi; başrahibe de onun kalıplı yapısı karşısında ister istemez hazır ol durumuna geçerdi; neredeyse hiç fark edilmeyecek kadar hafifçe başını eğerek, her rahibeyi kibar bir şekilde selamlardı; rahibeler de her seferinde bu gösterişli adam karşısında hissettikleri çekingenliğin üstesinden güçlükle gelmeye çalışırlardı; Yarbay ancak ondan sonra kızına döner, hafif ve narin bir şekilde –Clarissa her seferinde kolonyasının hafif kokusunu alırdı– mutluluktan kızaran alnından öperdi.

Babasının misafir salonuna yaptığı bu giriş, her seferinde aynı büyük etkiyi yaratırdı ve bu an Clarissa için en güzel, asla hayal kırıklığına uğramadığı andı. Çünkü babasıyla yalnız kaldıklarında aralarında belli bir çekingenlik olurdu. Yalnızca iş çevresindeki ilişkilere alışkın, yalnızca nesnel soru ve yanıtlara hazırlıklı olan bu göz kamaştırıcı adam, ürkek ve utangaç bir çocuk olan Clarissa'yla samimi ve sıcak bir konuşma başlatmayı asla beceremezdi. Örneğin "İyi misin?" ya da "Eduard'dan mektup aldın mı?" gibi genel soruları küçük kızın utangaç tavrıyla kısaca evet diye yanıtlamasından sonra, sohbetleri ister istemez bir tür sınava dönüşürdü. Clarissa'nın defterlerini göstermesi, Fransızca ve İngilizcedeki gelişimi hakkında rapor vermesi gerekirdi; insanın içini acıtacak kadar çaresiz olan adam ise konular tükeneceği ve çocuğunun karşısında ne yapacağını, ne diyeceğini bilmez durumda kalacağı endişesiyle hiç istemediği halde okulla ilgili soruları uzattıkça uzatırdı. Clarissa ödevlerinden biri-

ni göstermek için defterinin üzerine eğildiğinde, babasının yumuşak ve duygulu bakışlarının saçlarının ya da ensesinin üzerinde gezindiğini hissederdi; işte bu anlarda babasının bir kez de olsa –masanın üzerine dayadığı eliyle– saçını okşamasını tüm kalbiyle arzulardı; sevildiğinin heyecanıyla bile bile sayfaları gereğinden daha ağır bir şekilde çevirirdi; fakat başını kaldırdığında kendisiyle göz göze gelmeye çekinen babası bakışlarını hemen metne çevirirdi. Her defasında bu zavallı ve tutuk sorgulama işi biter bitmez kızıyla yalnız kalmaya kendini hazır hissetmeyen babası son bir kaçış yolu bulurdu: "Yeni öğrendiğin şeyleri bana çalmak istemez misin?" Clarissa piyanonun başına oturur, parçayı çalarken babasının kendisine sarıldığını hayal ederdi. Çalmayı bitirdiğinde, boşlukta asılı kalmış gibi hâlâ piyanonun başında otururken, babası yanına gelir ve sevecen bir şekilde mırıldanırdı: "Son derece zor bir parçaya benziyor. Ama sen mükemmel çaldın. Seninle gurur duyuyorum." Sonra vedalaşma anı gelir, babası her zamanki gibi alnından şefkatle öper, tam vaktinde gelen faytonla uzaklaştığında, Clarissa garip, sıkıntılı ama nedenini açıklayamadığı bir hüzünle dolardı; sanki babası ya da kendisi bir şeyi söylemeyi unutmuş ya da sohbetleri gerçekten tam başlayacakken bir anda kesilmiş gibi; aynı şekilde uzaklaşmakta olan babası da gizleyemediği bir hoşnutsuzluk hissederdi. Zaman zaman genel konuların dışında kızını ilgilendirebilecek, onun isteklerini, heveslerini öğrenebileceği sorular bulmaya çalışırdı; ancak serpilmekte olan kızının karşısına geçtiğinde ya da önemli anlarda bakışlarını üzerinde hissettiğinde çaresizliği azalacağı yerde çoğalır, onunla rahat sohbet edemeyecek kadar tedirgin olurdu.

Clarissa'nın kendisinden iki yaş büyük ağabeyi Eduard pazar günleri ziyarete gelip misafir salonuna girdiğinde ise tezat bir durum ortaya çıkardı. On beş yaşına kadar sırf babasının verdiği görevi yerine getirmek için istemeye istemeye de olsa Viyana Neustadt'taki subay okulundan çıkıp bura-

ya gelen Eduard, aslında o yaştaki erkeklerin kızlara karşı takındıkları mağrur bir havaya bürünürdü; diğer kızları kibirli bir şekilde görmezden gelir, kız kardeşiyle biraz eğlenir ve çok değerli pazar öğleden sonrasını ziyan etmemek için çabucak vedalaşıp giderdi. Ama kıpkırmızı ve körpe dudaklarının üzerindeki tüyler terlemeye başladığında subay okulunda pek de şımartılmayan şahsiyetinin yatılı kız okulunda nasıl bir değer kazandığını anlamaya başladı. Daha sokaktayken pencere kenarında fısıldaşan, gülüşen, kıkırdayan ve neşeyle kaçışan kızları fark ederdi; misafir salonuna girdiğinde meraklı bakışların subay üniformasını süzdüğünü hissederdi. Oynadığı rolün ne kadar önemli olduğunu anladığında ise bunu keyifle ustalığa kadar götürürdü. Gelir gelmez kız kardeşine sarılır ve onu bilhassa öyle bir şefkat ve abartılı bir gürültüyle öperdi ki diğer kızlar muzip gülüşmelerini öksürükle bastırmaya çalışırlardı; kümesteki tek horoz misali bir sürü genç kızın bakışlarını üzerinde hissetmekten gururlanır, kendisi de onları incelemekten büyük bir haz duyardı; bu hapsedilmiş zavallı varlıkların hepsinin kendisine biraz âşık olmasını istediğini bir arkadaş gibi gördüğü kız kardeşinden hiç saklamazdı. Asil davranmayı bilirdi, sınırları geçmeyecek kadar da şövalye ruhluydu. Kızları etkilemeyi bilirdi. İşte oradaydı; Clarissa da bunun tadını çıkarırdı. Kendisini Clarissa'nın bütün arkadaşlarına takdim ettirir ve son derece zekice her biri hakkında çok şey biliyormuş gibi davranırdı. "Ah, siz Bayan Tilde'siniz. Kız kardeşim sizden o kadar çok bahsetti ki." Bunları söylerken de, sanki Clarissa kız arkadaşlarının en gizli sırlarını onunla paylaşırmış gibi, Slav kökenli annesinden aldığı koyu kahverengi gözleriyle karşısındakini garip biçimde süzüp gülümserdi. Çok eğlenceli olurdu. Okul arkadaşlarını getirmeye söz verirdi. Bazen kızlar o kadar çok kıkırdar ve gülüşürdü ki manastır rahibeleri ciddi ciddi kaşlarını çatardı. Babası ne kadar çekingense ağabeyi de tam tersine kız kardeşiyle son derece

rahat sohbet eder, Clarissa'nın biriktirdiği cep harçlığından bir kısmını vermesine, sigara hediye etmesine itiraz etmezdi; Clarissa yine –ama bu sefer farklı bir şekilde– böylesi beyefendi, yakışıklı, zarif bir ağabeyi olduğu için arkadaşlarının kendisine imrenmesinden gurur duyardı. Vedalaştıklarında pencerede bir sürü kız görünürdü; artık gittiğini sandıklarında da arkasından karanfil atarlardı.

Sonra yine okul günleri, okul haftası, gri, renksiz bir dönem başlardı; Clarissa'nın fark edemediği, günlerini yıllara dönüştüren bir dalga, çocukluğunu uzaklaştıran kesintisiz, monoton bir akıntı.

***

Clarissa'yı bir insan ve birey olarak etkileyen tek olay, manastır okulundan mezun olmasına iki yıl kala gerçekleşti. O güne kadar hiçbir okul arkadaşıyla çok özel ve yakın bir ilişkisi olmamıştı, çünkü herkes tarafından sevilmesine rağmen mesafeli tutumu nedeniyle –ki bu özelliğini babasından almıştı– geveze kızlar ona budalaca itiraflarda bulunmazlar ve yanında taşkınlık yapmazlardı; arkadaşları onunla konuşmaktan hoşlanır ve fikrini alırdı, ancak sırlarını hiç paylaşmazlardı. Clarissa ise derslerine ciddiyetle sarılmış olduğu için kendini başkalarına açmaya hiç ihtiyaç duymazdı, okulu bitince arkadaşlarıyla olan bütün bağları koptuğu gibi, birçoğuyla ilgili anılarını da yitirmişti. Ancak varlığı ve becerisi sayesinde okulun duvarları dışındaki gerçekler hakkında bazı önseziler edinmesine neden olan garip bir insanla çok ilgilenmişti.

Güzel olmayan, kışın sivilceli, yazın çilli, kızıl saçlı ve hiçbir yeni haberi kaçırmayan, bastırılmaz gevezeliğiyle bildiği hiçbir şeyi içinde tutamayan Rosie, kızlara yarın "yeni" birinin geleceğinin haberini vermiş ve bu yeni kişinin kim olduğuyla ilgili dedikoduları başlatmıştı. Ancak yine de yeni bir

amatörün gelmesi kızlar arasında heyecan yaratmıştı. Çünkü normalde "yeni biri" manastırdan içeriye girerken, gizli bir pentagramdan sakınması gerekirmiş gibi çekingen ve şaşkın bir halde eşiği geçer ve ardından da başı eğik bir şekilde, izleme meraklısı elli ya da seksen dikkatli, çoğu eleştirel yüz karşısında dururdu. Ancak daha on altı yaşındaki kız başrahibenin henüz sıkmadığı yularıyla ilk defa yemek salonuna götürülürken çok rahat ve kendinden emindi. Yuvarlak, gülen gözleriyle bir o yana bir bu yana bakınıyordu, sanki herkes tam da beklediği gibiydi; yeni gelen kız masada yanında oturanları başıyla samimi bir şekilde selamladıktan sonra, odasının penceresinden dışarıya baktığında çok güzel bir manzarası olduğunu anlatmaya başlamıştı. Hatta daha ders başlamadan bazı kızlarla yakınlaşmıştı bile. Çekinmeden selam verip her kızın önadını soruyor ve her biri için güzel şeyler söylüyordu. Yanına oturan kıza "Ne kadar güzel saçların var," deyip kızın lülelerinden birini parmaklarının arasından geçirirken "Ah, keşke benim de böyle saçlarım olsa. Benimkiler çok gür olduğundan kabarıyor," diyordu. Meraklı bir sınıf arkadaşı tarafından izlendiğini fark ettiğinde, gözlerinde neşe ve içtenlikle ona gülümsüyordu. Bir saat içinde tüm kızlar Marion'la –adı buydu ve kulağa yabancı gelen bu ad ona çok uyuyordu– konuşabilmek için sabırsızlanmaya başlamışlardı ve kısa bir süre de olsa gevezelik yapabilecekleri akşam saatinin gelmesini heyecanla bekliyorlardı. Bir anda kendiliğinden "yeni" kızın etrafında bir halka oluşmuştu, ancak o ilgi odağı olmamak için alçakgönüllülükle direnmediği gibi, en küçük bir kıbır de sergilemiyor, "Hepiniz bana ne kadar dostça davranıyorsunuz," diyerek samimi övgüler yağdırıyordu. "İlk gün biraz ürkmüştüm, ama sizin yanınızda olmak gerçekten çok hoş," derken, zarif bir şekilde koltuğun dirsekliğine oturup ayaklarını sarkıtıyor, ayakları da söylediklerini sessizce desteklercesine sallanıyordu. Aslında onun güzel olduğunu söyleyebilmek için, insanın özel bir

beğenisinin olması gerekirdi; fakat yine de son derece çekik kaşlarının, azıcık mat olan gözbebeklerinden daha çok karakter kattığı büyük yuvarlak gözleriyle farklı ve çok çekici görünüyordu; hatta biraz miyoptu da, çünkü gözkapaklarını öyle sık aralıklarla kırpıyordu ki bu da bakışlarına biraz tatlılık, biraz da heyecan verici bir özellik, hatta güldüğünde bir yumurcak edası katıyordu. Henüz tam gelişmemiş olan hatları biraz daha yakından bakıldığında kaba görünüyordu, büyükçe bir burnu ve basık, yuvarlak bir alnı vardı; ama onu betimlemek çok zordu, çünkü sürekli hareket ediyor ve her yana dönüyordu, sanki sohbet sırasında birini gözden kaçırmaktan korkuyordu. Neşeli ve iyi yürekli oluşu göze çarpan karakteristik özelliğiydi, herkesin yalnızca hoşuna gitmek değil, yardımına da koşmak istiyor; bu nedenle herkese dostça davranıyor, her bakışı, her hareketiyle en duyarsız insanı bile etkiliyordu.

Nasıl biri olduğu belli değildi ama herkesin ilgisini çektiğinin farkındaydı. Daha ilk andan itibaren hiç çekinmeden ve göründüğü kadarıyla son derece dürüstçe kendisinden bahsetmeye başladı. Uzun süre yurtdışında yaşamışlar ve babası uzun süreliğine Güney Amerika'da görevli olduğu için *Maman* –bizler gibi anne demiyordu, tam bir Fransız aksanıyla *Maman* diyordu– onun eğitim almasını istemiş; geçmiş yıllarda sürekli kâh oraya kâh buraya seyahat ettikleri için bir sürü şey kaçırmış ve bunun korkunç bir şey olduğunu söylüyor. Aslında Bolivya'ya geçmeleri gerekiyormuş ama *Maman* iklime uyum sağlayamamış ve bir genç kız için adamakıllı bir eğitim almak önemliymiş – elbette onlardan geri kalmaktan biraz korkuyormuş, matematikten hiç anlamıyormuş ve coğrafya hakkında da yalnızca seyahatleri esnasında bilgi edinmiş. Bu konuşma böyle sürüp gitti, zorlanmadan ve aynı zamanda kendinden emin ve doğal bir şekilde, özgüvenden değil, damarlarında akan gençliğe özgü yaşam sevincinden. Diğer kızlar büyülenmişçesine onu din-

liyordu, İtalyan şehirlerinin isimleri, hızlı trenlerin ve pahalı otellerin resimleri geçtikçe, bu iyi niyetli, konuşkan varlıktan bir sıcaklık dalgası yayılıyor, dünyanın en renkli resimlerini yakına getiriyordu. Susmaları ve uyumaları gerektiğini hatırlatan çan çaldığında hepsi neredeyse korkmuştu.

Ve kaçınılmaz sonuç: Birkaç gün içinde herkes bu egzotik varlığa adeta âşık olmuştu, ama Marion herkese eşit ölçüde, doğal ve içten davranarak, onları teselli ederek cahil ve olgunlaşmamış insanlarda görülen kıskançlık ve rekabet gibi kötü duyguları yatıştırabiliyordu. Surat asanları öpüyor, kızmış olanları kucaklıyor, kıskançlık yapanlara hediyeler veriyordu; her kızla bir başkası oluyor, büyük bir içtenlikle onları kazanmaya çalışıyordu. Rahibeler ve hizmetkârlar da onun etrafına yaydığı ve doğallıkla bütünleşmiş iyi niyetinin cazibesinden kendilerini alamıyorlardı; ondaki bu tatlı dil doğanın dokunuşu gibiydi, ama zaten insanları kazanmasını sağlayan da buydu; bu öyle yabana atılacak bir şey değildi, bir şekilde takdir edilmesi gerekiyordu; bu nedenle çok şey bilmemesine, çabalarının sürekli olmamasına göz yumuluyordu. Çünkü bir şeyi bilemediği zaman korkmuş ya da şaşırmış gibi davrandığında pek sevimli oluyordu. Bir şey rica ettiğinde ona hayır demek mümkün değildi, teşekkür ederken de adeta coşuyordu. Öğretmenlerden biri sertleştiğinde ya da ciddileştiğinde, korkudan ağzı büzülüyor, kaskatı kesiliyordu; anlaşılan çocukluğu iyiliklerle dolu bir çevrede geçmişti. Kızlardan biri ona ters ya da soğuk davrandığında, kızmaktan ziyade korkuyordu; saf bir biçimde iyiliğe odaklanmış olan doğası, kötülük ve fesatlık nedir bilmezdi, liderlik üstlenmek gibi bir şeyi aklına bile getirmiyordu. Zaten sahip olduğu bir şeyi kendine saklamaktan çok başkalarıyla paylaşmaktan keyif alıyordu, örneğin o küçük hünerli elleriyle başlık ya da başka ufak tefek şeyler yaptığında; "*Maman*" ya da başka cömert akrabalarından biri, örneğin Theodor amcası şekerlemeler ya da başka hediyeler getirdi-

ğinde, hemen kızlara koşuyor, onları dağıtıyor ve bundan büyük bir mutluluk duyuyordu. Varlığıyla tüm bina aydınlanıyor, eski, gri, sıvalı duvarların rengi adeta bir ton açılıyordu.

Clarissa başlarda Marion'dan uzak durmuştu; fakat sadece onu uzaktan daha ayrıntılı, daha dikkatli izleyebilmek için. Bilinçli olarak kendisine itiraf etmese de, yaşıtı olan bu kızdaki özelliği anlamaya, bu denli dışadönük olmasının sırrını öğrenmeye çalışıyordu. Nasıl yürüdüğünü, son derece rahat ve sıkılmadan arkadaşının koluna girdiğini, ziyaret gününde henüz tanıştığı bir yabancıyla hemen sohbete başlamasını gizli gizli gözlemliyor, neredeyse bir suçlu gibi onun doğallığını kendi sıkılganlığıyla karşılaştırıyordu. Aslında Marion geldiğinden beri bu sıkılganlığını gerçekten hissetmeye başlamıştı; en içten olduğu zamanlarda bile içten görünemiyordu; bu durumda tıpkı birisinin sahnede gördüğü bir dansın adımlarını gizlice odasında denemesi ya da bir aktrisin gülüşünü aynada taklit etmeye çalışması gibi Marion'dan bir şeyler kapmaya, öğrenmeye çalışması gerekiyordu. Marion herkesin ilgisini çekerken, Clarissa fark edilmiyordu bile –dürüstçe kendisine itiraf ettiği üzere– bu gayet normaldi, çünkü en içten hisler karşısındakine anlatılmadıktan sonra ne değer taşır ki; Marion herkese sevgiyle yaklaşırken, Clarissa'ya herkes saygılı ve mesafeli davranıyordu. Clarissa, Marion'un en sıradan tanıdığına yaptığı gibi, bir kerecik olsun babasına böylesine bir içtenlikle yaklaşabilmenin hayalini kuruyordu. Birbirlerine yakınlaşmaları bir tesadüf sonucu oldu. Kızların çoğu yaz tatilinde ailelerinin yanına giderken Clarissa her yıl okulda kalırdı, çünkü babası büyük manevralara katılırdı; aynı şekilde Marion da okulda kalacaktı, çünkü "*Maman*" Gastein'da özel bir tedavi görmek zorundaydı. Ciddiyeti ve güvenilir tavırları nedeniyle Clarissa'ya yetişkin muamelesi yapan başrahibe, derslerde oldukça geri kalmış olan Marion'a derslerin olmadığı bugünlerde arkadaşça destekte bulunmasını ve ona bildiklerini

öğretmesini istemişti. Clarissa bunu seve seve kabul etmiş, Marion da bu öneriyi her zamanki coşkulu tavrıyla karşılamıştı; ister istemez sıkça bir araya gelmeler bir arkadaşlığın filizlenmesine neden olmuştu. İçedönük insanlar, dışadönük insanlarda kısa süreliğine de olsa ciddiyeti açığa çıkartma ve ağırbaşlılıklarıyla onların iç dünyasının temeline inme konusunda gizli bir güce sahiptirler; Clarissa kısa bir süre sonra Marion'un kendisine diğerlerine olduğundan çok daha farklı yaklaştığını hissetti. Clarissa, Marion'un sokulganlık ve sevimliliğinin altında aslında sorun ve tasalar yattığını; hatta etrafında sürekli somut bir sıcaklık ve içtenlik hissetme eğiliminin de altında, konuşup gevezelik ederek, saklamaya çalıştığı bir yalnızlığı, yalnız bırakılma korkusu ve huzursuzluğu olduğunu anladı. Hani tren durduğunda insan uyanıp da kimsenin kalmadığını görür ya, işte Marion da etrafında insan göremediğinde böyle hissediyordu. Kendini sevdirme arzusunun, yabancılarda sevgi aramanın altında aslında bu korku yatıyordu. Marion için ne diğer kızların imrendiği, hayal ettiği gibi otelden otele seyahat etmeler güzeldi –çünkü akşamları anne ve babası kumarhaneye ya da tiyatroya gittiğinde yatağa gönderilir ve yabancı odalarda yalnız başına ağlardı– ne de hediyelerinde bonkör olan *Maman*'ın sevgisi güvenilirdi. Bolivya'da olan babasından hiç mektup gelmemesi de onu üzüyordu. "*Maman* onun hep çok meşgul olduğunu söyleyerek beni avutuyor, ama hiç değilse bir mektup yazabilir değil mi, hem ayrıca..." Her seferinde olduğu gibi birdenbire cümlenin burasında, şikâyet etmeye başladığında Clarissa'nın karşısında dimdik duruyordu durmasına, ama Clarissa Marion'un bir sırrı olduğunu hissediyordu ve bir akşam, gelmesi beklenen annesi ziyaretini yine erteleyince o sır ortaya çıktı. "*Maman*'ın ne derdi var bilmiyorum," diye itiraf etti, sıkıca arkadaşına sarılırken. Clarissa, Marion'un konuşurken titrediğini hissedebiliyordu. "Ama kimse uzun süreliğine benimle arkadaş kalmaz. Benimle ilgili bir şey ol-

malı bu. Herkes beni önce sever, şımartır ve sonra birdenbire buz gibi soğur ve uzaklaşır. Belki bunu *Maman*'dan almışımdır. Onun etrafında da hep birileri olur, ama asla aynı kişiler değil. Fakat ben buna katlanamıyorum. Ah, çok kötü bir şey bu, bu soğuma, bu yabancılaşma, insan kendini itilmiş, dışlanmış hissediyor; dünyada bundan daha kötü bir şey olamaz; buna katlanamıyorum, katlanamıyorum. İnsan kahroluyor." Clarissa'ya daha da sokularak: "Biliyor musun, geçen sene Evian'daydık. Yanımızdaki masada ailesiyle birlikte yakışıklı bir oğlan oturuyordu; son derece zarif, kibar görünümlü, hizmetkâr ve atların olduğu bir evde büyüdüğü anlaşılan – sen bunları pek bilmezsin, ama insanın davranışlarından fark edilir bu. Annesine doğru döndü. Tiyatrodaki gibiydi. Ama tabağının üzerinden hep bana bakıyordu, benden hoşlandığını hissediyordum; ben böyleyim işte, birinin benden hoşlanması beni heyecanlandırır, mutlu eder – böyle zamanlarda daha akıllı, daha canlı, daha esprili olurum, kendime güvenim yerine gelir ve konuşurken en doğru kelimeleri bulurum, hatta böyle zamanlarda olduğumdan daha güzel görünürüm. Öğleden sonra yanıma geldi, çok nazik bir tavırla ve biraz yüzü kızararak kendini tanıttı ve tenis oyununa dördüncü olarak katılmak isteyip istemeyeceğimi sordu. O akşam ailesi bizi dostça selamladı ve o günden sonra *Maman*'la her gün sohbet etmeye ve onu arabalarına çağırmaya başladılar. Ben de neredeyse her gün Raoul'la birlikteydim. Ve bir gün bir öğle üzeri birdenbire sanki beni görmemiş gibi selam vermeden yanımdan geçip gitti, ailesi de selamı kesti, düşünsene Clarissa, – orada oturuyorum, karşımda o çocuk, daha dün oynadığım, sohbet ettiğim, şakalaştığım –niye söylemiyorsam, öpüştük de– bu kez yemek yerken gözünü tabağından ayırmıyor ve ben nasıl bir aptallık yaptığımı bilmiyor, boşuna kafamı yoruyorum. Ama bu anlattığımın üzerinden neredeyse bir yıl geçti, o zamanlar daha aptaldım ve böyle olgun değildim.

Bir gün öğleden sonra onun yalnız başına ahırdan geldiğini gördüğümde doğru yanına gittim ve sordum: 'Raoul, bu ne demek oluyor? Ben size ne yaptım?' Çocuk kızarıp bozardı, mahcup oldu ve ardından soğuk bir tavırla, 'Ailemin sözünü dinlemek zorundayım...' dedi. Ah, onun suratına bir tokat indiremedim. Tahmin edebiliyorum. Muhtemelen annesi bana evlenme teklif etmesinden korktu ve kim bilir kendileri hangi zengin kontes hazretleriydi... Ama öyle olsa da bir insanı paçavra gibi bir kenara atmak olur mu?.. Bunu asla unutmayacağım, asla... Hayatımda hiç o kadar utanmamıştım, *Maman*'ın benim hakkımda düşünebileceklerinden utandım, kendimden utandım... delirmiş gibiydim... yemek yiyemiyordum, yesem hepsini çıkarabilirdim... Bir akşam *Maman* kumarhaneye gitmişti; kalktım, göl kenarına gittim, ayakkabılarımı, çoraplarımı çıkardım ve... Clarissa, lütfen bunu kimseye anlatma, ama kimseye, olur mu? Sen akıllı ve anlayışlısın, onlar bunu anlayamazlar... merdivenin ilk basamaklarından suya indim, ölmek istiyordum... yalnız başıma o odada kalmaya ve onlarla karşılaşmaya, onlarla karşılıklı masada oturma fikrine katlanamıyordum... beni birilerinin aşağılamasına katlanamam – herkes tarafından sevilmeye ihtiyacım var, aksi takdirde... aksi takdirde kendimi terk edilmiş, kovulmuş, dışlanmış, cesaretim kırılmış hissediyorum... biliyorum, bu çok aptalca... Ama yalnızca sevildiğim zaman yaşayabilirim... elbette kendimi suya bırakamayacak kadar korkaktım... ama o günden beri insanlarla olan ilişkimde, acaba birdenbire bana olan sevgisi biter mi, diye endişelenirim... Yalnızca senin yanında böyle değil Clarissa, senin yanındayken kendimi güvende hissediyorum, yalnızca senin yanında... Hatta, hatta *Maman*'ın yanında bile böyle hissetmiyorum... ama hayır, ona haksızlık yapıyorum galiba... Sana tüm bunları anlattığım için benim hakkımda kötü düşünmüyorsun değil mi Clarissa?"

"Ama Marion, senin hakkında nasıl kötü düşünebilirim," dedi anlatılanlardan gerçekten etkilenen Clarissa, gergin Marion'un saçlarını okşarken. Arkadaşı ilk kez ona açılmıştı; ertesi gün yine her zamanki gibi gülüp oynarken, bronzlaşmış ve dinlenmiş olarak tatilden dönen kızları görünce hemen yanlarına koştu. Her biri için ayrı bir iltifatı hazırdı. Ancak Clarissa ya Marion'un ona anlattığı kuşkuları ya da kendi edindiği gözlemler sonucu, dikkatini çeken bir bakış nedeniyle kızlardan bazılarının gerçekten de Marion'a karşı eskisi gibi içten davranmadıklarını fark etti. Kızlar, Marion ilkbaharda geldiği ilk günlerde olduğu gibi artık onun etrafını sarmıyorlardı, fesatlık ve düşmanlık yavaş yavaş hissedilmeye başlamıştı. Clarissa, belki de Marion'un artık onlara anlatacağı yeni şeyler kalmamıştır ya da yazın yaşadıkları şeyler kızların Marion'a olan ilgilerini azaltmıştır, diye geçirdi aklından, ancak bazılarının neredeyse yüzlerini kayıtsızca çevirdiklerini görünce üzüldü; kızlardan birinin başını çektiği bir grup güçlenmiş, herkese sözünü geçiriyordu, tüm kızlar hipnotize edilmiş gibi onun sözünden dışarı çıkmıyorlardı, öyle ki Marion'a karşı bir tür düşmanlık ya da soğukluk oluşmaya başlamıştı. Marion bir şey fark etmiyordu. Uçuşan, sevimli lüleleriyle bir kızdan diğerine koşuyor, onlarla sohbet ediyor, nasıl da büyümüş olduklarını söylüyor, kıskançlık sezilmeyen o ilgili haliyle yaşadıkları küçük maceralar ve edindikleri tecrübeler hakkında sorular soruyordu. Clarissa, kızların bazılarının Marion'a karşı tavır aldıklarını, ondan uzak durduklarını görüyor ve Marion'un bu kişilere ilgi göstermesinden huzursuz oluyordu. Marion'u, sadece kendisinin görebildiği bu "tavır alma" konusunda uyarmayı düşünüyor ancak bunun için gerekli cesareti bulamıyordu.

Hiç de tesadüfi olmayan, bilakis gizlice ve sinsice planlanan malum olay Fransızca dersinde patlak verdi. Yaz tatilinden çoğalmış çillerinin yanı sıra yanında bir sürü de gereksiz

dedikodu getirmiş olan o çirkin kız, dersin başında Marion'a doğru eğilmiş ve sanki gerçekten ricada bulunuyormuş gibi şöyle fısıldamıştı: "Sözlükte bir kelimeyi bulamıyorum ve beni hep terslediği için Sœur Eve'e sormaya da çekiniyorum. Ama seni pek sever. Lütfen benim yerime *bâtard* kelimesinin ne anlama geldiğini soruver, *bâtard* kelimesinde şapka işareti a harfinin üzerinde." Marion her zamanki gibi saf ve iyi niyetiyle ayağa kalkıp sordu: "Matmazel, *bâtard* kelimesinin Almanca anlamı nedir?" Anında bazı sıralardan zorla bastırılmış kıkırdamalar duyuldu. Öğretmen hafifçe kızardı, ya Marion'un bu soruyu şımarıklığından sorduğunu düşündü ya da onun özel durumunu bildiği için istemeye istemeye neredeyse ters bir şekilde şöyle yanıt verdi: "Bu kelime ortaçağdan gelmekte ve günümüzde artık kullanılmamaktadır." Ve ekledi: "Şimdi ödevini yap!" Yine o sessiz öksürükler duyuldu. Anlaşılan Marion ilk defa gizli bir art niyetin farkına varmıştı. Clarissa'ya yalvarır gibi bir işaret yaptı, ardından yemek salonunda olduğu gibi sessizleşti ve kitabının üzerine eğildi. Ancak dersten sonra aceleyle hemen Clarissa'nın yanına koştu. "Benden ne istiyorlar? Bu utanmaz neden bana bunu sordurdu?" Olayı tam anlayamayan Clarissa sözcüğü bir kitapta aramak gerektiğini söyleyerek onu sakinleştirmeye çalıştı. Ama daha bunu söylerken Marion kendine özgü tezcanlılığıyla kitaplıktan sözlüğü almış yapraklarını çevirmeye başlamıştı bile ve bir anda deli gibi hıçkırmaya başladı. Clarissa da ilgili kısmı okudu: "*Bâtard*, piç, gayrimeşru çocuk." Clarissa ancak şimdi, açılmış olan sayfada yazanlardan dehşete düşmüş, ne olduğunu kavramıştı.

Tüm bunlar bir saniye sürmüştü. Marion anlaşılmaz bir öfkeyle koşup kaybolmuştu, aradan bir dakika geçmemiş, Clarissa henüz kendine gelip onun peşinden gitmeyi akıl etmemişti ki yemek salonundan korkunç bir bağrışma duyuldu. Koşarken rahibelerin ve kızların Marion'un etrafını sardığını, onu güçlükle zaptetmeye çalıştıklarını gör-

dü; Marion delirmiş gibi koşarak gelmiş, bir tabak kapmış ve düşmanının alnında kırmıştı. Kızın alnından oluk oluk kan akıyordu. Marion'u zaptetmeye çalıştıklarında o bıçağı çoktan eline almıştı bile; aslında sevimli olan bu varlık adeta delirmiş gibiydi; karşı koymaya çalışırken, yüzü iyice gerilmişti. Zorla dışarıya çıkarıldı, hatta sürüklendi ve bir rahibenin gözetimi altında odasına kilitlendi. Kızların öfkesi tarif edilemezdi; başrahibe çok sinirlenmişti, bembeyaz olmuş yüzüyle yerlerine geçip oturmalarını söyledi. Ve sorumsuz davranışlarından dolayı bütün kızların ceza olarak ertesi güne kadar birbirleriyle konuşmalarını, hatta fısıldaşmalarını bile yasakladı. Günün kalan dersleri iptal edildi; birdenbire sessizleşen salonda ürkek gölgeler gibi kalakalan kızlar birbirlerine bakmaya bile cesaret edemedi.

Bu arada başrahibe diğer rahibelerle konuyu görüştü, telefon susmak bilmedi; Marion diğerlerinden tecrit edilmiş olarak odadan çıkmamak zorundaydı ve Clarissa çok sonra, Marion'un iki günlük bir sakinleşme sürecinden sonra annesinin yanına gönderilmesine karar verildiğini öğrendi. Ama bir sonraki gece Marion ve bir başka kızla birlikte aynı odayı paylaşan Clarissa yarı uykudayken odadan bir gölgenin geçtiğini ve bir elin şefkatle kendisini okşadığını hissetti. Ertesi gün Marion yerinde yoktu; daha sonra anlaşıldığı üzere bahçe kapısından kaçmıştı. Clarissa telaşlandı; göl olayını hatırladı, Marion'un kendisine bir şey yapmasından endişe ediyordu. Her halükârda bir daha Marion'dan hiç haber alınamadı. Polis de hiçbir şey bilmiyordu. Olayı başlatan kız uzun süre diğer kızların arasında kalamadı; çünkü diğerleri, yaptıkları şeyin ne denli korkunç olduğunu geç de olsa anlamış, onunla konuşmayı ve selamlaşmayı kesmişlerdi.

***

Clarissa'nın bu dönemle ilgili olarak hatırlayabildiği tek olay buydu. Ardından bir yıl daha geçti, monoton ve boş;

Clarissa yaz başında okulu bitirmek üzereydi. Ama daha mayıs ayında başrahibe onu nazikçe odasına çağırdı; yarbay babasından bir mektup gelmişti; babası bazı nedenlerden dolayı Clarissa'nın hemen okuldan ayrılmasını istiyordu. Aynı zamanda kısa bir de telgraf gelmişti, onu hayrete düşüren ve hatta korkutan telgraf –"Pazar sabah saat on birde bekliyorum, Spiegelgasse'de. Eduard alacak seni trenden"–, çünkü normalde son derece düşünceli bir insan olan babası ancak olağandışı bir olay nedeniyle böyle kesin bir emir verirdi. Huzursuz bir şekilde manastırdan ayrıldı ve böylece ergenlik döneminin sorumsuzluğuna da veda etti.

1912 Yazı

Viyana tren garında ağabeyi onu bekliyordu. Doğru dürüst kucaklaşmadan önce ağabeyine sordu: "Babamın nesi var?" Eduard tereddüt etti. "Henüz benimle konuşmadı. Sanırım senin de gelmeni bekliyor. Ama aslında ben ne olduğunu tahmin edebiliyorum. Korkarım ona mavi yayı verdiler." "Mavi yay mı?" Clarissa ağabeyine anlamayan gözlerle baktı. "Evet, bizde emekli edilenler için böyle denir. Uzun zamandır bununla ilgili dedikodular duyuyordum. Ordu gazetesi kuşkusuz yukarıdakilerin desteğiyle kitabına saldırdığından beri bakanlıkta ya da genelkurmayda istenmediği bilinen bir şey. Daha geçen yıl onu genel müfettiş olarak Bosna'ya sürmek istemişlerdi, ama o buna karşı çıkmıştı. Böylece onu görevden aldılar. Bizde sözünü esirgemeyeni sevmezler. İnsanın değerli biri olması ya da iyi şeyler yapabilmesi onlar için önemli değildir. Önemli olan kişinin itaat etmeyi ya da entrikalar çevirmeyi bilmesidir, yoksa ayağını kaydırırlar." Normalde aydınlık ve neşeli olan çocuksu yüzünde sert hatlar belirdi, bir saniyeliğine de olsa babasına benzemişti. "Ama şimdi uzun uzun gevezelik etmeyi bir yana bırakalım. Bizi bekliyor. Onun için kolay olmayacak. Haydi gel!"

Kız kardeşinin titreyen ellerinden bavulunu aldı. Garın içinden geçerken hiç konuşmadılar. Clarissa henüz ne düşüneceğini bilmiyordu. Babasının imajı onda güç ve parlak

üniformayla öylesine özdeşleşmişti ki, birilerinin babasından bunları alabileceği fikri bile ona imkânsız geliyordu; ondaki ışıltı başka hiçbir şeyde yoktu; yüzünü hatırlamamasına rağmen bu ışıltı onun çocukluğunu aydınlatmıştı. Babası onun gururu olmuştu. Altın sırmalı yakası olmadan kimsenin tanıyamayacağı babasının gri bir takım elbise içinde, etrafında tüm o renk ve ışıltının parlaklığı olmadan herhangi biri gibi yürüyeceğini hayal edemiyordu. Ancak araç Spiegelgasse'ye varmak üzereyken titrek bir sesle tekrar sordu: "Emin misin, Eduard?" "Hemen hemen," diye yanıtladı Eduard, heyecanını gizlemek için camdan dışarı bakarken. "Kesin olan bir şey var, o da onun istediği ya da arzuladığı her şeyi yapmamız gerektiğidir. Durumunu olduğundan daha da zor hale getirmemeliyiz."

Dördüncü kattaki sade, üç odalı dairede –Schuhmeister yüksek konumuna karşılık her zaman Spartalılar gibi mütevazı yaşamıştı– kapıyı yaver açtı; Yarbay'ın onları çalışma odasında beklediğini söyledi, onun da içi sıkılmış gibiydi. İkisi içeri girdiklerinde babaları masadan kalktı, son yıllarda artan miyopluğu nedeniyle ihtiyaç duyduğu gözlüğünü telaşla yerine koyup Clarissa'ya doğru yürüdü. Her zaman olduğu gibi onu alnından öptü. Fakat Clarissa, babasının onu sanki bu defa daha bir yumuşak ve aynı zamanda daha güçlü bir şekilde kendine çektiğini, adeta ona tutunmak istediğini hissetti. "İyi misin?" diye sordu kısaca. "Evet, baba," diye yanıtladı aceleyle, çünkü son hece dilinden dökülürken adeta boğazına düğümlenmişti. "Oturun," dedi babaları emredici bir tonla iki koltuğu göstererek, kendisi de yazı masasına döndü ve daha müşfik bir tonda oğluna "Sigara içebilirsin. Çekinmene gerek yok," dedi. İçerisi çok sessizdi. Açık olan pencereden Michael Kilisesi'nin saat kulesinin on biri vurduğu duyuluyordu; her üçü de asker gibi dakikti.

Yarbay gözlüğünü yeniden taktı, önünde duran birkaç yazılı kâğıdı biraz sinirli bir şekilde üst üste koydu. Serbest

konuşma konusundaki başarısızlığını bildiğinden çocuklarıyla yapacağı konuşmada ara sıra takılırsa göz atarak destek alabileceği hatırlatıcı notlar hazırlamıştı. Anlaşılan yalnızca ilk sözcükleri ezberlemişti; herhalde bunları doğrudan çocuklarının gözlerinin içine bakarak söylemek istiyordu. Ama bunu başaramadı, gözlük camlarının arkasındaki güvensiz bakışları, çocuklarının mahcup bakışlarıyla karşılaşınca başını hemen yazılara çevirdi.

Sözlerine başlayabilmek için önce gırtlağını temizledi. "İkinizi," diyerek sesini boğazını tıkayan kuruluktan kurtaramadan sözlerine başladı, "buraya, hem sizi hem de beni ilgilendiren bazı bilgiler vermek için çağırdım. İkiniz de yetişkinsiniz ve size söyleyeceklerimin kesinlikle aramızda kalacağını biliyorum. Şimdi öncelikle" –bakışlarını kâğıtlara çevirdi, yüzü gölgede kaybolmuş, tam olarak görülmüyordu– "İmparatorluktaki görevimden istifa ettim. İstifa dilekçem bugün ordu sekreterliğine ulaştı."

Duraksadı ve ardından kâğıttan okumaya devam etti. "Neredeyse kırk yıl süren meslek hayatımda her zaman dürüst olmaya çabaladım. Asla yalan söylemedim; ne aşağıya ne de yukarıya; ne astlarıma ne de üstlerime; ne en üsttekilere ne de onların da üstündekilere. Bu yüzden siz çocuklarımdan da herhangi bir şeyi gizlememe gerek yok. Ben" –bir an sesi kısıldı – "ben ordudan kendi isteğimle ayrılmadım. İstifamı generallik rütbesiyle süslemeleri ve belki de arkamdan bana nişanlar takmaları bu gerçeği değiştirmeyecektir. Benim için hiçbir şeyi değiştirmeyecek. İstifam istendi ve bu öyle bir iletildi ki, benden kurtulmak istedikleri apaçık belliydi. Buna karşı gelebilirdim, yaptığım işleri büyük bir lütuf ve iyi niyetle onaylayan majesteleriyle görüşmek istediğimi söyleyebilirdim. Bunu yapmadım. Elli sekiz yaşındaki bir insan artık rica edip yalvarmaz. Beni anlayacağınızı umuyorum."

Okumaya devam etmeden önce tekrar duraksadı. "Hemen hemen kırk yıldır asker olarak imparatorluğun hizme-

tindeydim. Bir askerin birincil görevinin itaat etmek olduğunu biliyorum. Disiplini sağlamak zorundayız; onaylamasak da, haksız bulsak da verilen her emre uymak zorunda olduğumuzu da biliyorum. Eleştirme hakkımız yok, ben de bunu yapmayacağım. Ama çocuklarım olan sizlere gerçekte neler olduğunu anlatmak istiyorum, anlatayım ki hakkımda tereddütleriniz olmasın ya da görevimi layığıyla yapmadığımı düşünmeyesiniz; elbette bunlar kesinlikle üçümüzün arasında kalacak. Sizin de bildiğiniz gibi yıllardır dış ülkelerdeki olası düşman güçlerinin ordu ve donanımlarının hesaplamalarıyla ilgileniyordum, bu alanda emin olmak ne kadar mümkünse, ben de yaptığım işlerden o kadar emindim. Her ne kadar üstlerim bunların gerekli ve belirleyici olmadığını düşünseler de ben bu hesaplamaların ve karşılaştırmaların sonuçlarını üstlerimden asla gizlemedim; özellikle genelkurmayın geri kalanı ve savunma bakanlığının aksine Balkan ülkelerinin taktik alanda ve malzemeler konusundaki üstünlüğüne dikkat çektim ki bu ülkeler kuşkusuz şimdi Türklere karşı savaşmak için silahlanıyorlar, ayrıca bazı noktalarda da kendi silahlanmamızın eksiklerini dile getirmekten çekinmedim: Uzun bir muharebe olacağı anlaşılan Balkan Savaşı'nda mermi tüketiminin mevcudun yedi katına çıkabileceğini tespit ettim; ancak benim bu konudaki çalışmalarım yıllar içerisinde gereksiz dosyaların arasına atılmış. Bu çalışmaların küçümsenmesine ve baştan savılmasına alışkındım; bu konuda kararlı olmam gerektiğini biliyordum, bu nedenle kesin ve doğru bilgiler vermeye devam ettim, çünkü görevimi herhangi bir ödül için yapmadım. Bu yaz manevralarında, manevralar hakkında şahsi görüşümü almak isteyen veliaht imparator ekselanslarıyla uzun bir sohbete dahil edildim ve üstlerime karşı disiplinimin izin verdiği ölçüde açık sözlü konuştum. İmparator ekselansları anlattıklarıma çok ilgi gösterdi, sonrasında iki kez de Konopiste Şatosu'nda huzurlarına davet edildim; birçok şeyin yanı sıra istatistiksel

tespitlerim olası uluslararası bir çatışmada şansımızı değerlendirmeye temel oluşturabilir mi, diye sordu; ben de buna inandığım için evet, diye yanıtladım, çünkü yıllardır saatlerimi oyun olsun diye harcamamıştım, bilakis tehlike anında vatanıma hizmet edebilmek için çok çalışmıştım. İmparator ekselansları kendisi için böyle özel bir rapor hazırlayabilir miyim diye sorduğunda, raporu yalnızca kendisinin görmesi ve kendine saklaması şartıyla ki bunun sözünü verdi, kabul ettim. Ben" –Schuhmeister şimdi daha yüksek sesle ve hararetle okuyordu– "dört hafta boyunca bu doküman üzerinde çalıştım, bunu yaparken de vicdanım ve hesaplamalarım konusunda dürüsttüm. Hepimizin kaderinin çözülmez şekilde bağlı olduğu imparatorluğumuzun müstakbel hükümdarı mademki konuyla ilgileniyordu, ben de endişelerimi gizleme gereği duymadım ve uluslararası bir çatışmada özellikle topçu birliğinin yetersizliğinin bizi ağır tehditlere maruz bırakacağını söyledim ve genelkurmayın, Rus Ordusu'nun savaşa hazır olacağını hesapladığı gün sayısını neredeyse yarıya indirdim. İmparator ekselansları çalışmamı benden bizzat kendisi aldı ve dokümanı yalnızca kendisinin inceleyeceği sözünü tekrarladı; ancak birkaç ay sonra bazı iğneli sözlerden ve ordu gazetesinde istatistiksel bilgilerime karşı saldırılardan notlarımın herkesçe bilindiğini anladım; nasıl öğrendikleri hakkında fikir yürütmek, tahminde bulunmak, tartışmak beni aşar, bu nedenle bu bilgilerin rakiplerimin eline nasıl geçtiği hakkında herhangi bir yorum yapmayacağım; ihraç edilmem bunun kaçınılmaz sonucundan başka bir şey değil. Siz çocuklarıma şimdi şunu söylüyorum: Yaptığım hiçbir şeyden pişmanlık duymuyorum ve imparator ekselanslarına ulaştırdığım ve kanımca fevkalade endişe verici sözlerimin arkasındayım. Bu, siyasi ve askeri kanadın düşündüğünün aksine çok daha büyük tehlike altında olan monarşimizin menfaati içindi. Keşke ben haksız olsam! O zaman bana haksızlık edilmiş olmasının hiçbir önemi olmazdı."

Yarbay bir ara verdi, bir yudum su içip önündeki kâğıtlardan birini kenara koyduktan sonra yenisini aldı. "Evet, – bu ilk konuydu. Şimdi gelelim bana. Umarım bir süreliğine sizden ayrı kalmamı anlayışla karşılarsınız. Çok meşgul olduğum için sizinle fazla zaman geçiremedim, ama beni tanırsınız, ihraç edilmiş bir subay, baştan savılmış bir emekli olarak eski iş arkadaşlarımın bana tepeden, acıyarak bakmalarına izin vermeyeceğimi tahmin edersiniz. Elli sekiz yaşında sivil kıyafet giymek istemiyorum, ne kahvede ne de berberde. Sizler de beni buralarda sivil kıyafetler içinde görmeyeceksiniz; ayrıca artık bana ait olmayan bir unvanla hitap edilmesini istemiyorum. Kimse de bunu yapmamalı. Bana hürmet etmelerine, acımalarına izin vermeyeceğim gibi beni sorguya çekmelerine de fırsat tanımayacağım. Evlatlarım, ben aslında sizler için üzülüyorum, az önce söylediklerim sizin için de geçerli; beni olduğum gibi hatırlayacaksınız; veda etmek için imparatorun huzuruna çıkmayı beklemeden, bugünden Viyana'dan ayrılmaya karar verdim. Yayıncının izniyle istatistiksel tablolarımın yayımlanmasına karar verdiğim ve ön çalışmaların oldukça kolaylaşacağı Berlin'e gidiyorum; istemediğim halde sahip olduğum bu özgürlük belki de bazı yabancı devletlere yapacağım gezilerle gözlemlerimi tamamlamamı sağlar. Beni görevden almış olsalar da, beni gereksiz biri olarak görseler de ben görevimi bırakmam, otuz yıllık çalışmamı resmi bir emir için bir yana atmam, sevgili vatanımız için görevimi yapmaya devam edeceğim. Çalışmamı sürdüreceğim ve şunu açıkça söylüyorum, bu çalışma," –Schuhmeister sesini yükseltip her kelimeyi vurgulayarak söyledi– "gelmekte olduğunu gördüğüm savaş için, çıkması kesin olan savaş için, iş arkadaşlarımın birçoğu iyimserliğin ardına sığınarak görmezlikten geldiğinden çok daha tehlikeli olacağını düşündüğüm savaş için – bu çalışmadaki amaç, sadece kendi kısıtlı olanaklarımla topladığım bilgileri ordumuzun ihtiyaç duyacağı an için hazır bulundurmaktır, beni

geri çağırmaları ya da çağırmamaları umurumda değil; diğer bir amaç ise, pembe gözlüklerinin ardından göremedikleri ya da görmek istemedikleri gerçeği göstermektir: Uçurumun kenarında olduğumuz gerçeğini. Yaptığım hesaplamalar için övgüler aldım ve çalışmalarıma devam ettim. Ama bunun iyi ya da kötü olup olmadığı, mükâfatlandırıldığı ya da mükâfatlandırılmadığı önemli değil. Belki o an geldiğinde benim hesaplamalarıma ihtiyaç duyacaklar ve umarım o an hiç gelmez. İnsan bir işi gerekli olduğu için yapmalıdır, kraliyet ailesinden bir teşekkür almak için değil. Ben bir yemin ettim. Bu yeminimi tutacağım."

Yeni bir sayfa aldı. "Şimdi gelelim üçüncü konuya, yani sizlere. Anneniz evlendiğimizde geleneklere uygun olarak drahoma getirmişti. Daha ilk günden itibaren bu paranın tamamının size ait olduğunu düşündüm, asla anaparaya ya da faizine dokunmadım, böylece güvenilir yatırımlarım sayesinde o gün bana verilen para neredeyse ikiye katlandı. Eduard, senin payını güvenilir tahvillere, Clarissa, senin payını da tasarruf sandığına, adınıza yatırdım, böylece reşit olduğunuzda bana sormadan ve beni haberdar etmeden istediğiniz gibi bu paraları kullanabileceksiniz. Bu azımsanmayacak servet sayesinde sen Eduard, askerlik hoşuna gitmezse, başka bir mesleği seçebilirsin; bu konuda kararı sana bırakıyorum. Tüm ruhum ve bedenimle asker olmam seni mecbur etmesin ve emek vererek ulaştığım kariyerimin bir haksızlıkla sonuçlanması da seni ürkütmesin. Önemli olan insanın yaptığı işi sevmesi ve yaptığını dürüstçe ve namusuyla sonuca ulaştırmasıdır. Ve sen Clarissa, sana düşen payı kendine drahoma yapabilirsin, ancak evlenene kadar boş durmamanı yürekten dilerim. Seni tanırım, senin için uygun olanı bulacaksındır. Evim her ikinize de açıktır, kirası emekli maaşımdan düzenli olarak ödenecektir, bu evi nasıl kullanacağınızı ve paylaşacağınızı kendi aranızda adil bir şekilde halledersiniz. Benim için endişelenmeyin. Mütevazı yaşa-

mım için emekli maaşım oldukça yüksek, ayrıca yayınlarım sayesinde azımsanmayacak bir birikimim oldu ve ileride de ihtiyacım olandan fazlasını kazandıracak gibi görünüyor. Günün birinde bu dünyadan göçüp gittiğimde iki kardeş birbirinizin en güvenilir dostu olacaksınız. Yani benim için korkmanıza ya da endişe etmenize gerek yok, özellikle de üzülmek yok; buna dayanamam. Ve... olur da başıma bir şey gelirse, dün vasiyetime yazdığım arzumu yerine getirin – askeri cenaze töreni yapılmasın! Üniformayı çıkaracağım gün askerliği bırakmış olacağım. Bundan böyle özgür irademe ve bilgim doğrultusunda imparatoruma ve vatanıma hizmet edeceğim."

Schuhmeister kâğıtları katladı, son kelimeleri tıpkı cephede çınlayan trompet sesi gibi tiz, sert, coşkulu, güçlü bir ses tonuyla okumuştu. Gözlüğünü kılıfına yerleştirdi, kâğıtları yazı masasının çekmecesine kaldırdı. Sonra ayağa kalktı. Yakası sıkıyordu. Tekrar yakasını geriye itti. Her iki çocuk ister istemez yerlerinden kalktı. Schuhmeister biraz daha yaklaştı. Fakat kendisine yardım edecek kâğıtları olmadığı ve çocuklarıyla bir baba gibi konuşmak istediği o an yine eski tutuk hali geri geldi. Sıradan bir ses tonuyla konuştu: "Evet! Bu da halledilmiş oldu. Şimdi... artık her şeyi biliyorsunuz... ve... ve artık kendi yolunuzu kendiniz çizeceksiniz... Size hiçbir şey diyemem, hiçbir tavsiyede bulunamam... hiç kimse kendisi için bile neyin doğru olduğunu bilemez... bu durumda işte... bu durumda söylenecek bir şey yoktur... bundan böyle her şeyi sizler bilmek zorundasınız... herkes kendi bilmek zorunda." Duraksadı, içinde bulunduğu o çaresizlik nedeniyle boş cümleler kurduğunu kendisi de fark etmişti, bakışlarını onlara çevirmek yerine sanki halının deseninden bir şeyler okumaya çalışıyormuş gibi yere eğdi. Sonra birdenbire kendini toparladı; anlaşılan aslında söylemek istediği şeyi hatırlamıştı. "Evet... bir şey daha... elli yıl boyunca gördüğüm ve öğrendiğim tek bir şey var: İnsan hayatta yal-

nızca bir şeyi dört dörtlük yapabilir... yalnızca tek bir şeyi, ama onu da tam yapmak gerekir... bunun ne olduğu önemli değildir, hiç kimse kendini aşamaz, ama hayatını tek bir şeye odaklayan, doğru bir şey yapmış olur. Bu şey yalnızca doğru, dürüst, temiz bir şey olmalıdır ve insanın kendi kanı canıymış gibi benimsediği bir şey olmalıdır... Eğer insan kendi yaptığını doğru buluyorsa, diğer insanların buna saçmalık ya da aptallık demelerinin bir önemi yoktur... insan hizmet etmeyi bilmelidir, hizmet etmeyi, doğru dürüst hizmet etmeyi, bunun için teşekkür edilsin ya da edilmesin, mükâfatlandırılsın ya da mükâfatlandırılmasın... insan yaptığı şeyi, kendi yaptığı şeyi bilmeli ve doğru şekilde tamamlamalıdır... İnsan yalnızca inandığı bir şeye sahip olursa... sağlam durması gerekir ve başına bir talihsizlik gelirse, uyuz bir köpek gibi kovulursa ve üstelik bir de kendisiyle alay edilirse... işte o zaman dişlerini sıkması ve sağlam durması gerekir... Duyuyor musunuz?.. Sapasağlam... Sapasağ..."

Utanıyordu, duygularına kendini kaptırmış olmaktan utanıyordu, toparlanmak istedi, ayakta duramaz haldeydi, tam o anda Clarissa yetişti; son sözcükler ağzından dökülürken babasının duyduğu acıyı hissetmişti ve işte şimdi babası hıçkırıklarla sarsılarak kendini onun kollarına bırakmıştı, karşı koyamayacak kadar güçsüzdü. Çok fazla şey atmıştı içine ve çok şey kemirmişti içini. Clarissa onun kollarına nasıl kenetlendiğini hissediyor ve onun her sarsılışıyla en derinlerindeki acının kendi içine işlediğini duyumsuyordu. Babası utanç içinde toparlandı. "Beni affedin," diye mırıldandı kendi kendine, "ama sizinle ancak bir kez konuşabilirdim, bu ilk ve son kezdi. İnsan yaşlanınca böyle duygulanabiliyor işte... Evet, şimdi beni bırakın artık... bunun üstesinden gelebilirim... Yalnızken daha kolay baş edebilirim... Ya da bana sormak istediğiniz başka bir şey var mı?"

Her ikisi de sessiz kaldı. Sonra Eduard bir adım öne çıktı. Çok solgundu. Asker alışkanlığından üstünün karşısın-

da gayriihtiyari hazır ol vaziyette duruyordu. "Baba" dedi, "çalışmalarının ve gözlemlerinin sonuçlarını özetlediğin kayıtlardan bahsettin. Onları görmek isterim, kaybolmalarını da istemem. Gizli olduğunu biliyorum. Ama bize güvenebilirsin, en azından bize güvenebilirsin. Bir kopyası daha varsa..."

Schuhmeister oğluna baktı. O gün ilk kez doğrudan oğlunun yüzüne bakabilmişti. "Sana teşekkür ederim," dedi içtenlikle. "Haklısın, bunu hak ediyorsunuz. Bunu hiç düşünmemiştim. İstediğim şeyin ne olduğunu birileri bilmeli, yoksa hepsi arşivlerde çürüyüp gidecek. Kimseye göstermeyeceğinizi biliyorum ve olur da öngörüm gerçekleşir – Avusturya çökerse, o zaman bunları yakın. Yalan söylediğimiz iddia edilirse, o zaman bir kütüphaneye verin; en azından sonraki nesil babanız hakkında, o her şeye rağmen doğru olanı yaptı desin."

Yazı masasına gitti ve mühürlü paketi arayıp buldu, üzerinde şöyle yazıyordu: "Ölümümden sonra açılmadan yakılmak üzere." Paketi Eduard'a verdi ve saati göstererek "Artık konuşmak yok, bir tek kelime etmek yok," dedi. Oğluna ve kızına sarıldı. Her ikisi de tek kelime etmeye cesaret edemedi. Schuhmeister tekrar yazı masasının başına gitti ve diğer ikisi gibi dimdik durup beklemeye başladı; çocuklar bakışlarını hiç kaldırmadan, başları önde odadan çıktılar; kapı arkalarından kapandığında babalarının çökeceğini hissediyorlardı. Yaver, Eduard'ın ceketini giymesine yardım etti. Sessizce merdivenleri indiler, evin kapısından çıktıklarında Michael Kilisesi'nin saat kulesinden on iki metalik vuruş sesi geldi. Babalarının yanında tam bir saat kalmışlardı. Fakat bu bir saatlik süre içinde babaları hakkında şimdiye kadar bildiklerinden çok daha fazlasını öğrenmişlerdi.

1912 – 1914

Sonraki haftalar Clarissa'nın yaşamında birtakım huzursuzluklar oldu: Hayatında ilk kez kendi başına bir karar vermek zorundaydı. O zamana kadar hep başkalarının istekleri belirlemişti neler yapacağını; her gününü, hatta her saatini bile başkaları belirlemişti. Şimdi ise meslek seçmek gibi çok önemli bir konuda kendisinin karar vermesi gerekiyordu, belli bir eğilimi ya da hedefi olmadığı ve vereceği karar ileriki yaşamını da etkileyebileceği için böylesi önemli bir konuda karar vermenin sorumluluğu onu hayli huzursuz ediyordu. Piyano çalmayı çok seviyordu, en zor parçaları bile hatasız ve kolaylıkla çalıyordu çalmasına, ama yine de gerçek bir başarı için henüz yolun başında olduğunun farkındaydı. Üniversiteye gidebilmek için lise eğitimini tamamlaması gerektiğinden ve bu çok zaman alacağından bu söz konusu olamazdı; diğer taraftan belli bir işi olmadan üç teyzesinden birinde kalma fikri hem babasının hem de kendisinin arzusuna ters düşüyordu. Tam o sıralarda tesadüf bu ya, babasının bir avukat arkadaşı küçük yatırımlarıyla ilgili bazı formaliteleri halletmek üzere Clarissa'yı yanına çağırmıştı; orta yaşlarda, yardım derneklerindeki çalışmaları nedeniyle mesleki alanının dışında da oldukça tanınmış bir adamdı; Clarissa ona geleceğiyle ilgili belirsizlikleri anlatıp açıkça fikrini sordu. Dr. Ebeseder gülümsedi ve öncelikle özür dile-

yerek ricasının onu neden neşelendirdiğini açıkladı – ona danışmakla gerçekten doğruyu yapmıştı, gerçi tam bir uzman sayılmazdı. Kendisi cezaevinden çıkan hükümlülere meslek danışmanlığı yapan bir derneğin başkanıydı, Clarissa ise manastırdan yeni çıkmıştı ve "henüz hükümlü" değildi. Dr. Ebeseder Clarissa'ya bazı sorular sorarak konuyu kafasında irdeleyip fikrini şöyle açıkladı: Birkaç yıldır pedagoji alanında tamamen yeni çalışmalar vardı; tüm ülkelerde özellikle kadınlar, örneğin İsveç'te Ellen Key* ve İtalya'da Signora Montessori** gençlerin eğitimi konusunda yeni ve haklı taleplerde bulunuyorlardı; bu kişiler ağırlıklı olarak çocuğun da bir birey olduğunu, bu nedenle ruhsal, bedensel gelişimini de dikkate almak gerektiğini savunuyorlardı; günümüzde aklı başında ebeveynler artık çocuklarını akılsız bakıcı ve eğitimsiz öğretmenlere teslim etmek istemiyordu; yanılmıyorsa bu konuda çok çeşitli meslekler edinmek mümkündü ve bunlar çok ilgi çekiciydi, maddi açıdan yüksek taleplere de uygundu ve Dr. Ebeseder'e göre bu mesleklerin önemli yanlarından biri de verimli ve insancıl bir etkilerinin oluşuydu. Tüm bu eğitim ve öğretimler bilimde yerini almıştı; klasik çocuk bakıcısı yerine, diyet yemeklerinden, beden eğitimi ve egzersize kadar birçok konuda bilgi sahibi asistanlar isteniyordu. Bu çabalar şimdi çok değişik yönlerde ilerliyordu; zamanın ruhuna uygun olarak uzmanlaşmak önemliydi. Agresif çocuklar için ayrı okullar, zor eğitilen çocuklar için ve zihinsel engelli çocuklar için ayrı ayrı okullar vardı. Kimi kadınlar kendilerini sosyal alanda yardım etmeye adıyorlardı, kimileri de jimnastik alanında yardımcı oluyordu, bebek bakımı

---

* Ellen Key (Karolina Sofia) (1849-1926): Cinsellik, aşk, evlilik ve ahlaki davranış konusundaki görüşleriyle büyük yankı uyandırmış İsveçli feminist. Evlilik, annelik, aile yaşamı, etik ve eğitim konularında yazdığı çok sayıda kitabı çeşitli dillere çevrildi. *Çocuğun Yüzyılı* yazara dünya çapında ün kazandıran eseridir. (ç.n.)

** Maria Montessori (1870-1952): İtalyan bilim insanı ve eğitimci. Montessori metodunun kurucusu. (ç.n.)

ise başlı başına bir bilim dalı olmuştu; kendisinin de hepsini takip edemediği yeni okullar ve yeni kuramlar ortaya çıkmıştı – Dr. Ebeseder, kendilerini ruhen tatmin etmeyecek bir meslekte çalışmak istemeyen, ama öte yandan kadının asli görevinden ve özel yeteneğinden vazgeçmek istemeyenler için bu yeni nesilde birçok kapının açık olduğunu düşünüyordu. Dr. Ebeseder kesin bir şey önermek istemiyordu, ama psikolojik pedagojiyi kendine uygun görüyorsa Clarissa'ya bunu tavsiye edeceğini söyledi. Clarissa'nın maddi sıkıntısı olmadığı için –çok önemli ve herkeste olmayan bir ayrıcalıktı bu– ilk yıl kesin bir karar vermesi gerekmiyordu; bilakis bebek bakımı ya da pedagoji konusunda değişik üniversite, hastane ya da akşam kurslarına katılabilir ve sonrasında edindiği bilgiler doğrultusunda hangi alanda uzmanlaşmak istiyorsa ona karar verebilirdi – çünkü içten gelen ses meslek seçimi konusunda her zaman en doğru kararı verdirirdi.

Clarissa ona içtenlikle teşekkür etti ve bir yıl sonra ettiği bu teşekkürün boşuna olmadığını gördü. Yılmadan ve tutarlı bir gayretle –birçok karakteristik özellik gibi bunu da babasından almıştı– gününün her saatini planlıyor ve olağanüstü bir çabayla değişik alanlarda kendini yetiştiriyordu. Genel bir kayıt yaptırdı, bebek bakımı kursunu tamamladı, üniversitenin pedagoji kürsüsünün verdiği seminerlere katıldı, hastanelerde çalıştı, konferanslara gitti ve birbirinden çok farklı eğitim metotlarını öğrendi. Sabahları saat yedide Spiegelgasse'deki evinden ayrılıyor ve akşamları bir o kadar geç dönüyordu, öyle ki ancak bir saat piyano çalabilecek vakti oluyordu. Bu nedenle bir defasında profesörlerden biri, gün 30 saat de olsa sana yetmez, diye espri yapmıştı. Clarissa henüz hiçbir şeye karar vermemişti. Birçok şey ilgisini çekiyordu. Ancak öğretmenlik yapmak için yeteneğinin olmadığını anlamıştı. Manastırdayken sorunların bu kadar çeşitli olabileceğini düşünmemişti. İyi bir dinleyici ve becerikli biri olduğu için her yerde dikkat çekiyordu, diğer

yandan manastırda geçirdiği onca yıldan sonra o kadar çok şeye ilgi duyuyordu ki... Okul yıllarında nasıl babasına hesap veriyorduysa şimdi de kendisine hesap veriyordu. Hastalara, düşkünlere, kısacası insanlara yardım edebilecek kadar metanetli miydi? Bildiği tek şey, sağlıklı insanlarla olmak istediğiydi. Çevresinde huzursuz, asabi insanlar istemiyordu. Onları da hastalarla aynı kefeye koyuyordu. Bir sonuca varması gerekiyordu.

Clarissa insanlara hizmet etmekten mutlu olduğunu ve bu sayede kendisini daha özgür hissettiğini fark etti. İçinden gelen sese kulak verdiğinde ve bu sesin sabırsızca gerçek arzusunu dile getirmesine müsaade ettiğinde sonunda kendisi için doğru olanı, yapabileceği mesleği seçeceğini biliyordu.

Karar onun ayağına geldi – her zamanki gibi hiç beklemediği bir anda. Katıldığı seminerler arasında Clarissa'ya göre sinir hastalıkları konusunda çok ünlü bir doktor olan Profesör Silberstein'ın "Asabi Çocuk" seminerleri de vardı; bu seminerler Clarissa'ya çok önemli olduğundan tavsiye edilmişti; Clarissa da onları ilgiyle takip ediyor, hepsini olağanüstü buluyordu. Silberstein, alışılmışın dışında çok genç yaşta profesör olmuştu, şimdilerde ise takriben elli beş yaşlarındaydı; keskin yüz hatlarına sahipti ve Freud kadar çok tanınmasa da bir hatip olarak biliniyordu. Özellikle edebiyat alanında çok bilgiliydi; Dostoyevski ve Poe önemli bulduğu yazarlardı ve ikisinin eserleri arasında bağlantılar kuruyordu. Modern bir tipti, keskin hatlara sahip yüzü Yahudi menşeini açığa vuruyordu, ince yapılıydı, hatta zayıf denebilirdi, biraz öne eğik yürüyordu. Burnu fazla büyüktü. Saçları onu olduğundan çok daha sert gösterecek kadar siyahtı. Aynı zamanda onda biraz keşiş havası vardı. Hızlı, akıcı konuşuyor, beden dilini fazla kullanıyordu. Clarissa'yı büyülüyordu, onun seminerleri dinlediği ilk ciddi seminerlerdi. Verdiği örnekler konusunda son derece özgürdü. Bu da katılımcıların karşı çıkmalarına neden oluyordu. Anlaşılan onun istediği

de buydu. İnsanlar her zaman kendilerine en yabancı olan şeye hayran olurlar. Clarissa tartışmaktan keyif alıyor, her şeyi hızla algılamaktan büyük bir haz duyuyordu. Garip bir şekilde bütün dikkatini verebiliyordu – o güne kadar yalnızca aklı yavaş işleyen insanlar tanımıştı; o andan itibaren hastalıklara ilgi duymaya başladı.

Clarissa onun seminerlerine üç ay boyunca katıldı; ilk sıralardan birinde oturuyor ve sürekli not tutuyordu. Duyduklarını unutmamak için bu yöntem çok iyiydi. Babasından aldığı bir özellikti bu, yazılı olana güvenmek. Clarissa yavaş çalışan bir insandı. Tuttuğu notları evde temize çekiyordu. Bunun için kendisine bir defter almıştı. Bir defasında profesör konuşmasını bitirdiğinde kürsüden ona yönelerek şöyle dedi: "Biraz zamanınız var mı?.." Clarissa, profesörün doğrudan kendisine hitap ettiğini görünce, duyduğu onurla biraz şaşırdı. Hofrat* Silberstein sözünü sürdürdü: "Affedersiniz genç bayan, sizi meşgul etmek istemem fakat iyi bir dinleyici olduğunuzu ve not tuttuğunuzu fark ettim. Sizce bir sakıncası yoksa her şeyi mi, yoksa yalnızca önemli bulduğunuz bilgileri mi not ettiğinizi öğrenebilir miyim?" Clarissa'nın yüzü kızardı. Yanlış bir şey yapmış olabileceği endişesiyle yalnızca önemli yerleri not ettiğini ve tuttuğu bu notlardan evde bir metin oluşturduğunu, bunun da bir alışkanlık olduğunu söyledi. "Harika, bu mükemmel. Dinleyin, genç bayan, bana çok büyük bir iyilik yapabilirsiniz. Ben bu konferans dizisi için yalnızca birkaç not almıştım ve bir aksilik sonucu temizlik yapılırken atılmışlar. Şimdi ise bir Amerikan dergisi için onlara ihtiyacım var. Tekrar bir araya getiremiyorum. Bugün sizin not tuttuğunuzu görünce, bunun çok hoş bir tesadüf olduğunu düşündüm. Bana notlarınızı ödünç vermeniz mümkün mü acaba?" Clarissa olur, dedi. İlk yedi sunumu bitirdiğini, bugünkünü ise daha hazırlaması gerek-

---

* Sözcük anlamı kraliyet danışmanı. Saray için çalıştığından sarayın verdiği bir unvan. (ç.n.)

tiğini söyledi. Clarissa notları profesöre üniversitede ulaştıracağını, ertesi gün hepsinin hazır olacağını söyledi; gece son notlarını da tamamladı. Ertesi gün bir telgraf aldı, telgrafta Hofrat Silberstein, ona teşekkür ediyor ve perşembe günü kendisini ziyaret etmesini rica ediyordu. Bu, Clarissa'nın manastır yıllarından sonra aldığı ilk telgraftı.

Hofrat Silberstein onu kabul odasında karşıladı: Daha antredeyken evin çok özel olduğu Clarissa'nın dikkatini çekti, özellikle de zevkli döşenmiş olması; burada daha önce hiç görmediği tablolar asılıydı, garip tarzda tablolar. Daha sonra bunların Hieronymus Bosch* ve Callot'nun** eserlerinin röprodüksiyonları olduğunu öğrendi. Mesmer'in*** karikatürlerinin bazıları da bir doktoru alaya alan ne varsa sergiliyordu ve Clarissa bunların titizlikle seçildiklerini düşündü. Hofrat Silberstein bir aşağı bir yukarı gidip geliyordu. "Size nasıl teşekkür edeceğimi bilmiyorum. En zor anımda yardımıma yetiştiniz. Notlarımı dün yolladım bile. Ancak gönderdiklerinizde notlardan çok daha fazlası vardı. Beni şaşırttınız. Dikkatinizi tamamen vermişsiniz, hatta bazı şeyleri benim anlattığımdan daha açık bir şekilde ifade etmişsiniz. Çok daha güzel özetlemişsiniz. Anlatırken genelde kendimi kaptırırım ve çoğu zaman yeterince net ifade edemediğim hissine kapılırım. Anlattıklarımın bundan daha iyi özetlenebileceğini düşünemiyorum. Zihni berrak bir insanın söylediklerimi nasıl algılayabileceğini gösterdiniz bana. Bu çok önemli." Yerine oturdu. "İzin verirseniz özel bir şey sormak istiyorum size. Bir yerde çalışıyor musunuz ya da okuyor musunuz?" Clarissa sakin bir şekilde içinde bulunduğu durumu izah etti. "Sormamın bir nedeni var. İşlerim son yıllarda biraz geri kaldı. Hafızam zayıflamadı, en azından

---

* Hieronymus Bosch (1450-1516): Hollandalı ressam. Rönesans'ın kuzeydeki önemli temsilcilerindendir. (ç.n.)

** Jacques Callot (1592-1635): Fransız ressam, gravür ustası ve hakkak. (ç.n.)

*** Franz Anton Mesmer (1734-1815): Alman hekim. (ç.n.)

ben öyle olduğunu umuyorum, ancak işler birikmeye başladı. Birçok şeyi ihmal ettim. Tüm hasta vakalarını tam ve net olarak kayda geçirecek zamanım olmuyor. Uzun süredir kendime bir yardımcı bulmak, bir asistan yetiştirmek düşüncesindeydim; iki kez de böyle bir şey denedim, fakat belki de ben yeterince sabırlı değildim. Dün özetiniz bana ulaştığında neredeyse şaşkınlıktan korktum, – istediğim şey tam da buydu, anlatırken gereksiz uzattığım şeyleri özetlenmiş, açıklamalarımı anlaşılır halde bulmak. Bu nedenle sizi düşündüm – sizi görmek istedim, sabırsızlandığımdan hemen size bir telgraf yolladım, çünkü aklıma bir şey koyduğumda, beni durdurmak mümkün değildir. Teklifim belki ilginizi çeker diye düşündüm. İşim bazen ilginç, bazen de sıkıcı ve zordur... ve kartotek hazırlamak herkesin harcı değildir... fakat niçin gülümsüyorsunuz?"

Clarissa kartotek sözcüğüyle ister istemez babasını ve onun koleksiyon tutkusunu hatırladı. Bir keresinde babası onu gizli odasına götürmüş ve ona göstermişti. Atölyesine girdiği o gün babasının yüzünde daha sert, daha katı bir ifade vardı. "Bunun herkesin harcı olmadığını söylemenize gülümsüyorum... ben bunu... bir tesadüf sonucu biliyorum. Ve itiraf etmeliyim ki bunu yapmayı her şeyden çok isterim. Belki de bu iş, benim en iyi yapabileceğim bir iştir... özel koşullar nedeniyle."

Hemen anlaştılar. Clarissa dolgun bir maaş karşılığında her gün üç dört saat kadar asistan, arşiv görevlisi ve sekreter olarak profesörün yanında çalışacaktı, hastaların vaka raporlarını profesörün dikte ettirdiği şekilde özetleyecek ve düzenleyecekti. Ancak kısa bir süre sonra profesör, Clarissa'nın yardımına o kadar alıştı ki bazen onu tüm öğleden sonraları ve hatta çoğu zaman akşamları da çalıştırmaya başladı; böylece Clarissa daha yirmi yaşındayken yalnızca geçimini sağlamakla kalmamış, aynı zamanda tutkuyla yaptığı bir işe de sahip olmuştu. Zekâsının kıvraklığı ve hızı dışında

Clarissa'nın Silberstein'da en hayran olduğu şey, çalışırken yorgunluk nedir bilmemesi, zamanı son dakikasına kadar kullanabilme sanatına sahip olmasıydı; ne o yıl ne de sonraki yıllarda Silberstein'ı tembellik ederken görmedi. Sabahları saat dokuza kadar hiç kimse hatta ailesi bile onu göremiyor, ona ulaşamıyordu; her zaman tam saat yediye çeyrek kala kalkıyor, yediden dokuza kadar kapısının kilitli olduğu odasında kuramsal eseri üzerinde çalışıyordu; özellikle de hayatının eseri olarak gördüğü "Halkların Nevrozları" üzerinde. Bu eserinde bir sürü tarihi dokümanı kanıt göstererek tıpkı insanlar gibi halkların da depresyon ve açıklanması güç öfke nöbetlerinden geçtiklerini ispat etmeye çalışıyordu; bitirdiği tek bölüm olan Yunanistan bölümünü bir tür önsöz olarak başa almıştı ve burada tıpkı Nietzsche'nin edebi alanda yapmak istediği gibi Yunan ulusunun ruhsal durumuna yeni bir bakış açısı sunuyordu. Öğleye kadar olan zamanını üniversitedeki çalışmalarına, öğleden sonralarını da muayenehanedeki diğer işlerine ayırıyordu, akşamları ise sosyal sorumluluk görevleri dışında mektuplaşma ve eğitimle ilgili uğraşılarını hallediyordu; ama tüm bunların arasında arabada ya da tramvaydayken her zaman elinde bir kitap olurdu, onun için dinlenmek bir konudan diğerine geçmek demekti. Clarissa onun nasıl biri olduğunu kısa sürede anladı, gösterdiği başarılara duyulan saygıya rağmen gerek meslektaşları gerekse hastaları tarafından pek sevilmediği gözünden kaçmadı; hastalarına karşı sert, hatta genelde kaba bir tavrı vardı (bilinçli bir şekilde ve bir yöntem dahilinde) ve onların acılarını ve yakınmalarını küçümsemeyi ya da her zaman pek de uygun düşmeyen esprilerle hafife almayı seviyordu; onun çok yakınında olan ve bu yüzden onu iyi gözlemleyebilen Clarissa çok geçmeden ondaki bu kaba ve alaycı tavrın aslında yufka yüreğini saklamak için olduğunu anladı. Özünde çok iyiliksever ve kendini feda edecek kadar yardımsever biri olan Silberstein insani yanını kabullenmekten utanıyordu. Çoğu kez

hastalarının her bir hastalığıyla kendini yoruyordu, örneğin kleptomani sorununu çözebilmek için karakollara koşuyordu; ancak kendisi, söz konusu hasta kadını kaba bir şekilde "hırsız" diyerek aşağılıyordu –"Eğer ciddiye alındığını fark ederse nevrozlu bir hasta karşısında bitmişsiniz demektir," demişti bir defasında Clarissa'ya– bir doktor olarak olaya şahsen dahil edilmekten hoşlanmadığı görülüyordu ve bu utangaç tavrı başka garip özelliklerini ortaya çıkarıyordu. Çekingen biri olduğu için Clarissa'ya genelde esprili lakaplarla hitap ediyordu. "Evet, Hafızam," ya da "Sırların sahibesi," diye sorardı ona ve genellikle mahrem içerikli vaka raporlarını pek aydınlık olmayan odadaki yazı masasından dikte ederdi, böylece yüzü lambanın önünde gölgede kalırdı. Clarissa o güne kadar hiç kimsenin kendisine karşı böyle saygı gösterdiğine tanık olmamıştı. Diğer taraftan Dr. Silberstein, her zaman şakacı bir tonda dile getirse de, Clarissa'ya ne kadar müteşekkir olduğunu ve çalışmalarını onsuz yapamayacağını asla saklamazdı; bazen onun fikrini alırdı; ona "bizim" eserimiz dediği yazıdan dikte ederdi. Clarissa'yı ailesine dahil etmişti –on beş yaşında bir oğlu vardı– ve tıbbi konularda olduğu gibi özel konularda da görüşlerini Clarissa'yla paylaşırdı; eşiyle Clarissa'nın birlikte seçmesini istediği hediyeler de alırdı ona. Clarissa çoğu zaman Silberstein'ın kendisini açtığı tek ve hatta belki de ilk insan olduğu hissine kapılıyordu ve bunun yabancı insanların kaderleri ve yabancı sırlarla ezilmiş Silberstein için bir tür içini dökmek, rahatlamak anlamına geldiğini düşünüyordu. Bu güven ortamı Clarissa'ya fevkalade iyi geliyor, hatta bunu sıra dışı buluyordu. Ama tüm bunlara kendini kaptırmak niyetinde değildi. Silberstein için çalışmanın bir davaya hizmet etmek olduğunu biliyordu; çok sonra bu yılları hayatının en tasasız ve en rahat dönemi olarak sık sık hatırlayacaktı.

***

Yaptıkları birçok sohbetten özellikle biri hatırında kaldı, yalnızca açıklayıcı olduğu için değil, bilakis –tüm o süre boyunca tek bir kez– onun şahsına yöneltilmiş olduğu için. Hofrat Silberstein o gün öğleden sonra kütüphaneye gitmesini ve tarihi eserlerden bazı özetler çıkarmasını rica etmişti. Saat altıda döndüğünde ilk defa ona oldukça kaba davrandı. "Zamanımı boşa harcayamam. X dosyasını nereye kaldırdınız? Yarım saattir arıyorum." Clarissa eliyle dosyanın yerini işaret etti. Silberstein "Bunu bulmamı nasıl bekliyorsunuz?" diyerek onu azarladı. Bu dosya L harfi altında aranmazmış. "İsim fihristini her bir harfe alfabedeki bir rakam karşılık gelecek şekilde oluşturdum. Şurada yanında kitap da duruyor." Silberstein kitabı bir yana fırlattı. "Ve ben her seferinde burayı karıştırıp duracağım, öyle mi? Bu yaptığınız düpedüz saçmalık – siz nasıl böyle..."

Birdenbire konuşmasını kesti, Clarissa'ya baktı ve gülmeye başladı. "Kabalığımı bağışlayın. Elbette siz haklısınız, haksız değilsiniz. Ben yalnızca çok öfkelenmiştim. Kontes X son dakikada randevusunu iptal etti, ondan sonraki hasta zamanında gelmedi. Tüm öğleden sonram ziyan oldu." Ve sinirini arşiv dolabını yumruklayarak çıkarmıştı. Bir sinir patlaması sırasında yakalanmaktan memnun olarak sonunda Clarissa'ya şöyle bir açıklama yaptı: "Şimdi bu sinir doktorunu tanıyın bakalım – iki hastası zamanını çaldığı için sinirleri boşalıyor. Yanında deli olmadığı zaman kendisi deliriyor." Clarissa buna karşı çıkması gerektiğini düşündü. 'Şaşırmamak gerekir, fazla çalışıyor, yok, gereğinden az çalışıyor, fihristimin sırrını bile çözememiş.' Ama Silberstein konuşmaya devam ediyordu: "Zamanı boşa harcamayalım ve teşhis koymayı öğrenip öğrenmediğinize bir bakalım. Öncelikle şunu söyleyin Vicdanım, nevroza son derece eğilimli olduğumu fark ettiniz mi?.."

Clarissa, her ne kadar dışarıdan bakınca onun gerçekten hasta olduğunu düşünse de sabretti. "Ben hiç de öyle

düşünmüyorum, hatta nasıl oluyor da hastalanmıyorsunuz asıl ona şaşıyorum. Bu kadar çok çalışıp yine de sinirlerinize hâkim olabilmenize şaşıyorum," dedi.

Dr. Silberstein ona ciddi ciddi baktı. "Benden bir şey öğrenememişsiniz. Aslında ben asabiyetin kendisiyim. Yahudi genlerimden geçme. Daha çocukluğumda neredeyse hastalık derecesinde gelişmişti bu. Sakin oturamaz, sakin duramazdım. Bugün de hâlâ öyleyim. Kendi başıma kaldığımda huzursuzlanıyorum, bir şey beni dışarı çekiyor; bu nedenle eşim ne yapacağını bilmiyor ve yazın bir tatil yapmam konusunda ısrar ediyor. Tatil sözcüğü benim için bir tür dehşet demek, önce üniversitenin bitmesi, hastaların yaz tatiline girmesi gerekir. Ben... Benim bütün sırrım, fazla çalışarak huzursuzluğumu bastırmaktır. Bunu da çok çalışarak başarıyorum. Sürekli bir şeyler yapmam gerekiyor. Yalnızca bir şeyler yaptığımda bu huzursuzluk hali geçiyor. O zaman korkmama gerek kalmıyor. Çünkü yalnızlık korkusu zehirden beterdir. Bu korkuyu duymaktansa çalışmak daha iyidir. Arkamda bir huzursuzluğun beni beklediğini hissettiğimde beni yakalayamaması için koşarım; tüm meslektaşlarımın hayranlık duyduğu çalışkanlığımın ardındaki son sır budur.

Ama siz de fark etmişsinizdir: Ben tedavi için bundan bir yöntem geliştirdim. İnsanı oyalamak, herkesin oyalanacağı uygun bir şey bulmak, ona yardım etmek anlamına geliyor. Beni Freud'dan ayıran da budur. Freud'un benden hoşlanmadığını biliyorum ve sanırım benden hoşlanmamakta da haklı. Ben ise onu umutsuzca seviyorum, onun olağanüstü zekâ gücüne, cesaretine, insan olarak ahlakına hayranlık duyuyorum ve 'resmi çevrelerde' ondan daha değerli sayıldığım için utanıyorum. Ama şu konuda haklıyım: Temelde birbirimizden farklıyız. Tüm dünya bizi farklı yere koyuyor, mekânsal olarak düşünüldüğünde benden yalnızca yedi sokak ötede otursa da. O, nedeni bilindiği takdirde, takıntının ne olduğu ve nereden geldiği kendisine söylendiğinde insanı

iyileştirebileceğini düşünüyor. Freud insanları hastalıklarının temeline götürmek istiyor, bense onları bu temelden uzaklaştırmak. Bence insana başka, zararsız bir takıntı vermek daha iyidir. Ben insana gerçeğin yardımcı olacağına inanmıyorum. Tam tersine ona bir yanılsama vermek gerekiyor, kendi kendini yememesi için dört elle sarılabileceği bir yanılsama. Gördüğünüz üzere Allahtan Bayan Kollmann'ı şan derslerine ikna edebildim; şimdi bütün gün ders çalışıyor ve ajanslara koşuyor, her köşe başında afişlerinin asılacağının hayalini kuruyor. Asla iyi bir şarkıcı olamayacağını elbette biliyorum, ama ben onu meşgul ederek takıntısından uzaklaştırıyor ve başka şeylere yönlendiriyorum – çünkü amacım yalnızca yardım etmek. Ben iyileşmeye inanmıyorum. Her insanın bir takıntısı vardır ya da en azından takıntılı olmaya müsait genleri ve bunlar herhangi bir yerde kendini gösterme dürtüsüyle hareket eder, bu dürtüyü kesip atmak mümkün değildir, kendini boşluğa yansıtma arzusu olan bu aptal dürtü olsa olsa başka yönlere kaydırılabilir. Her insanın, düşün insanının bile ve hatta özellikle düşün insanının beyninde karanlıkta kalmış, kendi aklının aydınlatamadığı bir bölgesi vardır – Napoléon'un aile takıntısı vardı, Dostoyevski'nin kumar, Balzac ise hem oyun yazarı hem de işadamı olmak konusunda takıntılıydı. Bilgi hiçbir işe yaramaz. Kişisel takıntıları konusunda yardımcı olunabilecek herhangi biriyle daha tanışmadım, kendim de dahil olmak üzere."

Clarissa farkında olmadan beden diliyle bir tepki vermiş olmalıydı, çünkü Dr. Silberstein ona ters ters baktı. "Evet, kendim de dahil. Haydi deneyelim bakalım. Bende bariz bir kusur fark etmediniz mi? Bana uymayan, size anlamsız, aptalca, budalaca, ahmakça gelen bir kusur?"

Clarissa'nın yüzü kızardı.

"Evet, insan susarak da yalan söyleyebilir. Elbette. Gerçekten saygıdan dolayı bunu tespite cesaret edemiyorsunuz. Pekâlâ, dün Profesör Jaquinot'ya o coşku dolu mektubu ne-

den yazdım? Siz de biliyorsunuz ki onun kitabını sevmem. Yanıt veriyorum – çünkü Académie des Sciences'a kibar görünmek ve davet edilmek istiyorum! Beni ilgilendirmeyen kongrelere neden katılıyorum? Bu akşam Eğitim Bakanlığı'nın davetine neden gidiyorum? Biliyorum, zaman kaybı, orada tek başıma dikilip duracağım ve can sıkıntısından patlayacağım! Bundan daha aptalca bir şey olamaz. Günlük gazeteler bile bilimsel açıdan daha değerli. Pekâlâ, o zaman neden katılıyorum? Çünkü bir hafta boyunca adım gazetelerde yer almazsa hemen unutulabileceğim takıntısına sahibim de ondan. Çünkü o zaman sonumun geleceğini sanıyorum, oysa on sayfalık çalışmanın bu bin saatlik bayat temsilden daha önemli olduğunu biliyorum. Bu bir takıntı, bir aptallık, bir saçmalık, aklı başında bir insana yakışmayan bir tavır bu *acte de présence**; bunu biliyorum, yapmadan önce de, yaparken de, yaptıktan sonra da biliyorum. Ama yine de yapıyorum. Dikilip dururken burada ne arıyorsun, diye soruyorum kendime. Özsaygımdan kalmış son kırıntıyı inceliyorum, özellikle de açıklıyorum. Öyle bir güvensizlik hissediyorum ki, kendime olan inancımı yitiriyorum. Utanıyorum, kendimi aşağılıyorum ve bu saçmalığı size açıklar gibi son derece mantıklı ve titizlikle kendime kanıtlamaya çalışıyorum. Ama ben, psikoloji profesörü, uzman psikiyatr ve psikolog olan ben, her seferinde ve her hafta yine uyanık bir bilinçle beynimin karanlık kalmış köşesinin kurbanı oluyorum. Kendimi başka bir insan karşısında suçlamak istiyormuşum gibi bir şey bu. Ama şimdi bunlardan kurtulduğuma seviniyorum. Belki de bunları asla dile getiremezdim. Evet, şimdi biliyorsunuz ve bundan sonra frakımı giydiğimde ve şu şıngırtıları yani nişanları taktığımda her seferinde çekinmeden gülümseyebilir ve kendi kendinize şunu söyleyebilirsiniz –çünkü ben zaten biliyorum– ne yazık ki acınacak derecede normal olan bu adamın takıntısı, aptallığı yine iş

* (Fr.) Her yerde bulunma. (ç.n.)

başında. Görüyorsunuz ya bilgi yardım etmiyor –bu neredeyse bir olgu– seçkin meslektaşımın sandığı gibi değil yani, hatta pek mutlu da etmiyor – hatta bilakis zayıf noktalarını bilmeyenlerin kendilerini bilenlerden daha iyi hissettiklerine inanıyorum! Zayıf noktalarını asla öğrenmemeleri daha iyidir. Anladınız mı?"

Yine neşelenmişti ve kurşunkalemini sevinçle masaya vurdu. Clarissa onu daha önce sanki hiç bu kadar mutlu görmemişti; genelde yüzünde bir hüzün oluyordu, çoğu zaman da bir koşuşturmaca içindeydi. Clarissa da keyiflenerek güldü, bu eğlenceye katılmaya hevesliydi. "Ya bana koyduğunuz teşhis? Neredeyse kendi durumumu merak ettim. Sormamak çok ayıp olur."

Dr. Silberstein birden ciddileşti. "Siz benim için ilginç bir vakasınız. Bu vaka üzerine düşünmediğimi sanmayın. Fakat kendimle başa çıkmaktan bile daha zor bir durum bu. Gözlemlemek işlevsel bir meseleye dönüşüyor. Hatta zamanla mükemmelleşen bir meseleye. Ama kanımca siz gözlemlenebilecek evreye henüz gelmediniz. İç dünyanızı gizleyebilmek, göze çarpmamak için her şeyi yapıyorsunuz; hatta el yazınızda bile buna dikkat ediyorsunuz. Ama çabanızın sınırları var – hatta bunlar yabancı sınırlar. Ben bunu –bağışlayın– biraz da kıskanıyorum. Her şeyi yaparken o kadar sakin, o kadar rahatsınız ki. Size verilenle meşgul oluyorsunuz; size verilmeyen ise sizi rahatsız etmiyor. İç dünyanız o kadar sağlam ki zaman zaman sizi bu kadar dengede tutan nedir diye soruyorum kendime? Öyle sakince oturabiliyorsunuz. Bu sizin pasifliğiniz, hatta aktif olduğunuzda bile bir pasiflik söz konusu. İstediğiniz şey her ne ise henüz gelişip olgunlaşmamış, hatta belki de kendiniz bile bunun ne olduğunu bilmiyorsunuz. Kurallar size uymadığı için ya da henüz uymadığı için farklı birisiniz. Daha bir tahminde bile bulunamadım, hatta çekip çıkarabileceğim bir ipucu bile bulamadım. Dikkatimi çeken yalnızca pasif duruşunuz. Öte yandan kendinizi ka-

nıtlamaya çalıştığınızı da görüyorum. Doğanızda var olan yeteneği mükemmel şekilde tamamlıyorsunuz ama bunun ötesine asla geçmiyorsunuz. Gerçekten pasif bir tutumunuz var. Hiçbir şey talep etmiyorsunuz. Bu da sizi özel kılan bir şey. 'Varlığınız neredeyse hissedilmiyor' diyeceğim. Diğer yandan kim olduğunuz da hissedilmiyor. Belki kendiniz de bunu yeterince hissedemiyorsunuzdur. Sanırım... henüz hayatta bir amacınız yok, daha doğrusu bir amaç da sizin önünüze henüz çıkmamış. Ama" –Clarissa'nın ciddileştiğini fark ettiği için hemen neşeli bir tavır takındı– "haklısınız. Karşıt kanıtın kendine özgü bir hali vardır. Buna rağmen: Ben hayatımın amacından vazgeçmiyorum. Ne ondan kaçabilirsiniz ne de onunla geçinebilirsiniz. Sabırlı olun. Kişinin takıntısı elbet onu bulur. Sabırlı olun. Günün birinde sizin de yolunuz bana düşecek, sizin bile. Tedbirli biri olarak şimdiden kendiniz için fihristte bir kart hazırlayın, şimdilik boş kalsa da merak etmeyin, Tanrı kaleminin ucunu açtı bile. – Bunca bilgelikten sonra şimdi de sırada delilik var; bakanlıktaki akşam toplantısı için frakımı giymem gerekiyor."

***

Tesadüfen gelişen bu konuşmadan geriye Clarissa'nın aklını meşgul eden, hatta onu içten içe huzursuz eden tek bir cümle kalmıştı. "Varlığınız hemen hiç hissedilmiyor, belki siz de kendinizi yeterince hissetmiyorsunuz," sözleriyle deneyimli gözlemci aslında Clarissa'nın kendisinin de tüm bu yıllar içerisinde belli belirsiz sezdiği bir şeyi dile getirmişti. Hastanelerde, kurslarda birbirinden çok farklı insanlarla, genç erkeklerle, öğrencilerle ve doktorlarla birlikte çalışmış, onlarla konuşmuştu, ama özel bir ilişkinin gelişip gelişmeyeceğini hiç düşünmemişti; hatta bazılarının onu dışarıda tanımamaları dikkatini çekmişti. Başka insanların tek bir sohbetten sonra genelde birbirlerine sen diye hitap ettikle-

rini, hatta yakın ilişkilere girdiklerini hiç de meraklı biri olmamasına rağmen fark etmişti fark etmesine, ama insanlarla kendisi arasında bir bağ kurulamamasını kendisinin ilgi çekici biri olmadığına yormuş ve öylece de kabullenmişti. Bu nedenle de genelde sessiz kalırdı. Diğerlerinden daha iyi bilse bile, gereken kelimeleri yeterince çabuk bulamazdı, bu nedenle mütevazı davranıp sessiz kalmayı tercih ederdi. Okuldayken böyle değildi: Kız arkadaşları akıl danışmak için ona gelirlerdi, özellikle de mutsuz olduklarında, ama kendisi asla (bir kez Marion hariç) hiç kimseyle yakın arkadaşlık kurmazdı, çünkü Clarissa'nın doğasında kalıplarını kırmak yoktu. (Kızların birbirlerine maceralarını anlattıklarını duyardı, mektup yazdıklarını, onlara pusulalar geldiğini.) "Varlığınız hemen hiç hissedilmiyor," – daha güzel ifade edilemezdi; her nerede olursa olsun o yalnızca sıradan biriydi, rahatsız etmeyen, diğer taraftan başkalarının dikkatini çekmeyen biri. İnsanlarla hiçbir zaman sıcak ve samimi bir ilişki kuramamıştı, yirmi yaşına gelmiş kızını özleyen babası ya da güvenilir sekreterini özleyen profesör dışında kimse için önemli değildi.

Fark edilmediğini biliyordu ama bu onu pek üzmüyordu; kendi dünyasında yaşamaya ihtiyacı vardı, bu huyunu da babasından almıştı; ama diğer cümle onu üzmüştü: "Belki siz de kendinizi yeterince hissetmiyorsunuz." Son yıllar manastır okulunun eski öğrencilerine çok şey göstermişti. O günlerde Clarissa da birkaç izlenim edinebilmişti; başlangıçta ürkütücü, sonraları yalnızca şaşırtıcı ve sonunda ise sarsıcı izlenimlerdi bunlar, örneğin daha yarı çocuk olan kızların aşka ve cinselliğe ne denli teslim olduklarını görmek – bu teslimiyet o kadar büyüktü ki henüz on bir yaşındaki bir kız pencereden atlamıştı. Bebek bakımı bölümünde çocuğunun babasının kim olduğunu bilmeyen mutsuz bir anneyle tanışmıştı: Kadın adamla yalnızca bir kez karşılaşmış ve akşamleyin yüzüne bile daha doğru dürüst bakmadan ona tes-

lim olmuştu. Onun yerinde başka biri olsaydı haklı olarak kaçardı. Hastanelerde bir yanda hastalıkları, diğer yanda doktorlarla samimi ve neşe içinde görüşen hemşireleri görmüş ve nihayet nöroloğun yanında en sarsıcı izlenimlerini edinmişti. Orada, kendini bir aktöre kaptırmış, polis zoruyla aktörün evinin önünden götürülen kadınlar vardı; kıskançlıktan kendilerini yiyen başka kadınlar vardı ve bir de çocuk sahibi olmak için deliren ve bu nedenle karşılaştığı herkese kendini sunan bir kadın vardı. Başkalarının iç organlarını dağlayan bu kızgın hançer Clarissa'ya soğuk yüzüyle bile dokunmamıştı. Ne okulda ne de okul dışında fazla samimiyetten hoşlanmıştı, hatta kız arkadaşlarından biri bile onu öptüğünde utanırdı ve vücudunu bir başkasının görmesine asla müsaade etmezdi. Clarissa'yı fark eden üniversitedeki erkek öğrenciler onu konuşabilecekleri, akıllı biri olarak görürlerdi, ancak buna bir arzu eklenmezdi; yalnızca bir kez neşeli bir akşama dahil olmuştu; hastanedeki görevinden sonra ağabeyiyle birlikte hoş subaylar eşliğinde şarap içmeye gitmişlerdi; şaraplar içilmişti; neşeli sesler ve müzikle mutlu olmuş, ilk kez topluluğun dışında kalmamak, coşmak isteği duymuştu. Subaylardan biri ona yaslandığında onu geri çevirmedi, ama onu övmeye başladığında sözlerini öylesine banal, öylesine yapmacık buldu ki. Bir kadeh daha şarap, bir kadeh daha derken gülüyorlardı, ne söylendiğini dinlemeden, aradaki setleri yıkmak için neşeli görünüyorlardı. Clarissa'ya göre her şey adeta bir merasimdeymiş gibi sırasıyla olmalıydı: Şimdi koluma girecek. Şimdi sesini alçaltıp beni öpecek. Ben de kedi gibi ona sokulacağım. Ama her ikisi de suskunlaştığında, hiçbir şey olmadı; sonunda Clarissa subayın yanından ayrıldı. İçinde bulunduğu durum ona gülünç geldi. İnsanların birden gözlerinin parlaması, belli olaylarda seviyesiz davranmaları. Köşe kapmaca gibiydi; yapmacık, yalandan karşı koyuluyor, nihayetinde teslim olunuyordu. Clarissa bu kadar katı olduğu için kendine kızdı. Bu katılık,

bu çekingenlik onun için aşılmazdı, ya da tam tersine bazen yalnızlıkla dolu gecelerde kadın olduğunu hissediyordu; yeni doğan ünitesinde ellerini bırakmak istemeyen küçük parmaklı bir eli tuttuğunda göğsünde derin bir acı hissetmişti. Yirmi yıl boyunca ne o kimseyi ne de kimse onu arzulamıştı. Kısa süreli de olsa bir kez bile âşık olmamıştı. İçinden gelecek yanıtı bekliyordu. Ama kendine yanıt vermiyordu. Tüm bunları hiçbir zaman gerçekleştirmemişti.

Hofrat Silberstein'la yaptıkları konuşmanın etkisi hâlâ sürüyordu. Öyle ki yolda subaylara bakmaya bile çalıştı. En doğal haliymiş gibi neşeli olmaya çalıştı. Ancak eve döndüğünde kendini de davranışlarını da doğal bulmadı, bilakis biraz utandı: Eskiden güvenilir olmakla övünürdü, şimdi buna kızıyordu. Keyfi kaçmıştı.

***

Mayıs geldi derken 1914 yılının Haziran ayı geldi. Günler tekdüze geçip gidiyordu. Günlerden bir gün öğleden sonra Clarissa işe geldiğinde, Silberstein'ın kendisini beklediğini görünce bir şeyler söyleyeceğini anladı. İçinden, pek hayırlı bir şey değil herhalde, diye geçirdi. "Yaz planlarımı değiştirmem gerekiyor. Luzern'deki 'L'éducation nouvelle'* adlı pedagoji kongresiyle ilgilenmiştim. Genç bir grup orada bir araya gelecek, yani ilham alabilmek için mükemmel; gençler zamanın nabzını çok iyi tutuyorlar. Çok üzücü ama iptal etmek zorundayız. Biraz evvel Edinburgh'daki yaz kursları için bir davet aldım ve bu davet benim için daha önemli. Uluslararası çapta tanınan bir öğretmen olmak istiyorsan herkesle iletişim kurmak zorundasın. Kongreye katılmayı çok istiyorum, ancak aynı anda iki yerde bulunamam! Ama aslında mümkün olabilir, eğer insanın her şeyi yapabilen bir yardımcısı varsa." – "Ne demeye çalışıyorsunuz," diye

* (Fr.) Yeni eğitim. (ç.n.)

sordu Clarissa. "İşin özü şu, lütfen korkmayın, benim için çalışmanızı istiyorum. Luzern'deki o kongre ilgimi çekiyor; Fransızların, bir grup ileri görüşlü öğretmenin düzenlediği bir kongre bu. Kongre yeri İsviçre'ye alındı, çünkü bu vesileyle Pestalozzi'nin* bazı okulları da ziyaret edilecek; birçok ülkeden de temsilci katılacak. Çocuk psikolojisi benim hobim, İtalya ve İsveç'ten de uzmanlar kongreye katılacaklarını bildirdiler. Ben, sizin de bir hava değişimine ihtiyacınız olduğunu düşündüm. Şimdiye kadar Avusturya dışına hiç çıkmadınız. Fakat insan kendi ülkesinin sınırları dışına çıkınca daha özgür oluyor, daha özgür düşünüyor, rahatlıyor. Sizin ne kadar güzel özet yapabildiğinizi biliyorum ve benim özellikle neye ihtiyacım olduğunu, ne ile ilgilendiğimi sizin dışınızda hiç kimse bilemez. O yüzden katılımcı olarak müracaat edin. Gideceksiniz, değil mi? – Elbette masrafları ben karşılayacağım. Orada benim adıma bulunduğunuzu hiç kimse bilmek zorunda değil. İzin verirseniz size bir de tavsiyem olacak, gitmişken birkaç yeri ziyaret edin – belki Montessori okuluna gidebilirsiniz ve Konstanz Gölü'ndeki İsviçre modelinden bazılarını da ziyaret edebilirsiniz; önerilerimi size söyleyeceğim. Hastalık teşhisleriyle uğraşmamak ve kendimizi bir nebze sağlıklı kılmak her ikimize de çok iyi gelecektir. Kabul mü?"

Clarissa elbette kabul etti. Haziran sonunda Luzern'e gitti.

---

* Johann Heinrich Pestalozzi (1746-1827): İsviçreli eğitim reformcusu. (ç.n.)

Haziran 1914

Clarissa Luzern'e devam etmeden önce Zürich'te bir gün kaldı. Yalnızca ilk saatler biraz yabancılık çekti. İlk defa kendi başınaydı. Bu ilk seyahatiydi, ilk kez yabancı bir yatakta yatıyordu ve bu tanımadığı bir duyguydu. Sanki bedeni şu anda ve burada artık daha çok kendisine aitti; trende de kadının biriyle hiç çekinmeden sohbet edebilmişti; insan bir yere ya da birilerine ait olduğunu bilirse o yer ve o insanlarla ortak yanlarını hisseder, yabancı bir yerde ise daha çok yalnızlığını hisseder. Viyana'dayken bir yarbayın kızıydı, bir sekreterdi; burada ise dikkat çekmeyen yünlü tayyör giymiş, kendisini caddelerin akıntısına bırakmış genç bir kadındı. Aslında alışkanlıklar insanı kendi içine çeker. Yeniyi keşfetmesinin bu kadar uzun sürmesine neredeyse üzülecekti.

Öğleden önce vardığı Luzern'de, daha Viyana'dayken müracaatını ettiğinde aldığı programda, danışmak için kongre sekreterliğine gitmesi ve kalacağı yer hakkında bilgi alması gerektiği yazıyordu; birkaç kişiye sorduktan sonra İsviçre'nin önceki yüzyıllardan kalma sağlam yaşam tarzını sade bir biçimde sergileyen eski, ama ona oldukça görkemli görünen bir binaya ulaştı; geniş, ayna gibi cilalanmış tahta merdiveninden yukarı çıktı ve tavanı tahtayla kaplanmış rahat bir odada buldu kendini. Eskiden bir aristokrata ait olduğu anlaşılan evin davetlerinin düzenlendiği salondu

burası. Sekreterliğin nerede olduğunu sorduğu görevli çok zor anlaşılan İsviçre Almancasıyla onu yığınla kâğıdın arkasında oturan ve o sırada bir bayanla form dolduran bir beye yönlendirdi. Clarissa adamı rahatsız etmekten çekindiği için birkaç adım ötede bekledi ve böylece ikisini izleme fırsatı buldu. Kadın hararetli hararetli konuşuyor, biraz da öfkeli görünüyordu. İkide bir programı çıkarıyordu, sanki bazı ayrıntıları sürekli değiştirmek istiyordu; Clarissa, aksanından ve yüksek sesle söylediği bazı kelimelerden onun Leh ya da Çek olabileceğini düşünürken kadının kimseyi umursamayan inatçılığına içten içe kızdı. Kadın dediğini yaptırmaya çalışıyordu. Bu tarz isterik davranışları bildiği anlaşılan kongre sekreterinin taviz vermeyen tavrı ise Clarissa'nın pek hoşuna gitti; takriben kırk, kırk beş yaşlarında, ince, solgun yüzlü, hoş burunlu ve gözleri ışıl ışıl parlayan bir adamdı. Clarissa, adamın Alphonse Daudet'yi* andırdığını düşündü; herhalde yumuşak, kahverengi bıyığı nedeniyle. Görünen o ki kongre sekreteri, kadını geri çevirecekti; ama o, yani Professeur** Léonard bunu öyle yumuşak bir ses tonuyla, öyle hoş fakat tartışılmaz bir samimiyetle söylüyordu ki ricada bulunan fevri bayanın hamleleri her seferinde bir an için kesiliyordu. Her türlü ısrarcı tavrı yumuşatmak sevecen doğasında var olan bir şeydi. "*Mais je vous assure, Madame*"*** cümlesini neredeyse şefkatli bir ses tonuyla söylediğini duydu Clarissa, "*il n'y aurait pas plus grand plaisir pour moi que de réaliser ce changement*"****; sinirli kadının fark etmediği bir şey vardı, kongre sekreteri neşe içinde adeta oyun oynuyordu, kadın sinirlendikçe, o kibarlaşıyordu.

---

* Alphonse Daudet (1840-1897): Natüralist akımın önemli temsilcilerinden Fransız yazar. *Değirmenimden Mektuplar* eseriyle dünya çapında ün kazanmıştır. (ç.n.)

** (Fr.) Öğretmen anlamına gelmektedir. (ç.n.)

*** (Fr.) Ama sizi temin ederim Madam. (ç.n.)

**** (Fr.) Hiçbir şey bu değişikliği yapmak kadar beni memnun edemezdi. (ç.n.)

Clarissa kongre sekreterinin bu durumla eğlendiğini düşündü, öyle ki kibarlığında biraz alay da vardı. Sonunda kadın hiçbir şeyin işe yaramayacağını anlamış olacak ki kızgın bir tavırla yerinden kalktı, elinde tuttuğu çantasını savurdu ve öfkeyle dışarı çıkmak üzereyken kongre sekreteri ayağa kalkıp: "*Madame, vous avez oublié vos papiers*"* dedi ve kadına evrakını uzattı. Dönüp Clarissa'ya baktı ve hafifçe gülümsedi. Ardından Clarissa'yı yazı masasına buyur etti.

Clarissa ona doğru yaklaştı. Adam kibarca ona oturacak bir yer gösterdi; Clarissa bir an o neşeli ifadenin kendisine de geçtiğini hissetti. Kalacak bir yer aradığı ve kalacak yer ayarlanması için geldiğini açıkladı ve adını söyledi. Kongre sekreteri listeyi çıkardı ve listeye göz atar atmaz Clarissa'ya neşeli bir yüzle baktı. "Ah, siz Viyana'dan Bayan Schuhmeister'siniz! Demek gerçekten geldiniz. Sizin için özellikle çok güzel bir yer bulmalıyız, bir tür kral dairesi. Ne de olsa beklediğimiz onur konuğumuzsunuz." Clarissa elinde olmadan kızardı. Profesör Silberstein'ın görevlendirdiği bir asistan olarak geldiğini bilmediklerini düşündü. "Sanırım bir yanlışlık söz konusu. Korkarım beni başkasıyla karıştırıyorsunuz." Fakat Léonard gülüyordu: "Hayır, buyurun kendiniz bakın. Sizin adınıza rastladığımda meraklandım... dün akşam adınızın yanına kocaman bir ünlem işareti koydum, size bunun nedenini hemen söyleyebilirim. Kendi camiamız ve İsviçreliler dışında çok fazla yabancı konuğumuz yok. On dört günden beri yabancı konuklar geliyor; hepsinin bir arzusu var: Kalacak özel yer ve göl manzarası. Sunumlarının çevirilerini yaptırmak ve öncesinde bir özetini gazeteye vermek istiyorlar! Üç kişi bu nedenle fotoğrafını yolladı bile. Tabii en önemlisi, hepsi de sunumunu ilk akşam istiyor, hiç kimse üçüncü ya da dördüncü akşam konuşmak istemiyor; özel soruların yanı sıra masa düzenindeki hiyerarşinin de sorulması ulusların kendini beğenmişliğini gösteriyor. Her

* (Fr.) Madam, evrakınızı unuttunuz. (ç.n.)

ismin yanına tüm istekleri not etmem, düşmanlıkları ve rekabeti dikkate almam gerekmişti çaresiz, sizin adınızın karşısında hiçbir not yazılmadığını görünce kendi kendime şöyle dedim: O asla gelmez. Bir insanın bir kongreye bildiri sunmak için değil de, yalnızca dinlemek için on iki saat yol gelmesi mümkün değildir. Yoksa bir bildiri sunacak mısınız, bu idealist tabloyu bozmak mı istiyorsunuz?"

Clarissa güldü. Léonard'ın samimi ve neşeli tavrı insanın içini açıyordu. "Hayır, gerçekten yalnızca dinlemeye geldim. Ve kalmak için çok basit bir yer rica ediyorum. Aksi takdirde kendimi rahat hissetmeyeceğim. Ayrıca özel bir kıyafet de getirmedim. Mümkün olduğunca rahat olmak istiyorum."

"*Accordé!** Gelelim bu akşamki masa düzenine. Birlikte oturmak istediğiniz kişiyle ilgili özel bir talebiniz var mı, konuştuğu dille ilgili örneğin, ya da tanışmak istediğiniz belli biri var mı?"

"Hayır. Burada kimseyi tanımıyorum."

"Elbette tanıyorsunuz. Beni. En kenarda, önemli kişilerden en uzakta oturmanın sizin için bir sakıncası yoksa masanızda ben olacağım."

Kapıda yeni bir kadın daha göründü. Clarissa teşekkür etti ve evrakını aldı; kalacağı yer kentte, göl kenarındaydı: Samimi bir bayan öğretmenin yanında temiz bir oda, o ahşap çatılı evlerden birinde, İsviçrelilerin gerçekten "yuva gibi" dedikleri türden bir evdi burası ve hafif yeşilimsi olan göle bakıyordu. Öğleden sonra kongre başladı, katılımcılar akın ediyordu; genelde genç erkek ve bayan öğretmenler; Fransızlar hemen göze çarpıyordu, tipleri farklıydı, daha yumuşaklardı. Girişin önünde kongre sekreteri duruyordu, etrafını bilgi almak isteyen bir sürü insan sarmıştı; Clarissa, Léonard'ın o karmaşa içerisinde neşeli ve sakin tavrını ne kadar beğendiğini fark etti. Her gelene nazik ya da espri-li bir şeyler söylüyordu; insan hoş bir duyguya kapılıyor-

* (Fr.) Tamam. (ç.n.)

du (ister istemez Profesör Silberstein'ın bu tür şeyleri nasıl gergin bir havada hallettiğini anımsadı); ara sıra onu fark ettiğine memnun olmuş bir şekilde Clarissa'ya selam veriyordu. Kongre bütün kongreler gibiydi, herkes gereğinden fazla konuşuyordu, salonda bunaltıcı bir sıcak hava vardı; Fransızcayı iyi bilmesine rağmen her şeyi doğru algılamakta zorlanıyordu; çok istekli olması da işe yaramıyordu – fazla gelmişti. Ama akşamları girdiği sosyal ortamda bunun acısını çıkarıyordu; aynı masada oturduğu kongre sekreteri Léonard ortamı neşelendiriyordu. Clarissa onun insanlara olan rahat yaklaşımına bir kez daha hayran kaldı, kendini beğenmişlere mesafeli, tanıdıklarına dostça yaklaşıyordu; onun olduğu yerde Clarissa'nın daha önce hiç tanımadığı ve insana yabancılık hissini unutturan, insanları birbiriyle kaynaştıran bir hava hâkimdi; Clarissa, Toulouse'dan gelen bir Fransızca öğretmeniyle sohbete daldı ve bu sayede eve gittiğinde anlatabileceği bir sürü şey öğrendi.

Üniversite profesörü değil de, Dijon'da lise öğretmeni olduğu için profesör unvanını taşıdığını öğrendiği Léonard'la masadayken –sık sık dostça kendisine baktığını hissetse de– sohbet etmeye fazla imkânı olmadı. Léonard kongrenin ikinci gününün akşamı yanına gelip bir kafede yarım saat oturup sohbet etmek istediğini ve bir ricası olduğunu söylediğinde Clarissa çok şaşırdı; tek tük sıradan insanların bir kadeh şarap içtiği dere kenarındaki küçük bir kafeye gittiler ve Léonard doğrudan ricasını dile getirdi. "Belki de sizden isteyeceğim biraz fazla bir şey, – sizden istediğim, insanın bir yabancıya öyle kolayca duymadığı güven ve hemen göstermeyeceği dürüstlük. Organizasyonumuza katılmadınız ama bu kongrenin belli bir ölçüde benim çabamla gerçekleştiğini biliyorsunuzdur belki. Dürüstlüğümü mazur görün lütfen, ama hiç kimseye size olduğu kadar itimadım yok, çünkü siz sadece kongrenin konusuna duyduğunuz ilgiden dolayı –öte yandan kongrenin iç sorunlarına tamamen ilgisiz– geldiniz.

Normalde öğretmenlerimiz Fransa'nın bir taşra kentinde buluşurlardı, her yıl başka bir kentte; bu yıl kongrenin çerçevesini biraz genişletmeyi, yabancı katılımcılar ve konuklar davet etmeyi, böylelikle bir kez de ülke sınırları dışına çıkmayı teklif ettim. Şimdi sizin edindiğiniz izlenimleri öğrenmek istiyorum – gerçek izlenimlerinizi: Siz olayı dışarıdan görüyorsunuz, bense içeriden ve içeriden baktığımdan olsa gerek, ayrıntılar içinde boğuluyorum. Ne kadar dürüst olursanız size o kadar çok teşekkür edecek ve minnettar olacağım."

Clarissa düşündü. "Gerçekten dürüstçe cevap vermemi istiyorsanız, söyleyeyim, kongrenin başlamasından bir iki saat sonra kafam biraz karıştı. Sanırım sunumların sayısı biraz fazlaydı ve özellikle konular birbirine pek uymuyordu."

"Doğru," dedi Léonard hiç gücenmeden. "İzin verilince fazla konuşması insanın bir zayıflığıdır. Benim zayıflığım da zaman sınırlaması koymamış olmamdır. Ama şimdi devam edelim: Yabancı konuşmacılar arasında bir iletişim görebiliyor musunuz? Önerilerin etkili olacağını düşünüyor musunuz? Örneğin İsveçli bayanın mükemmel teklifi?"

"Korkarım, yalnızca kısmen etkili olacaktır. Onu takip eden ve insanı yoran sunum nedeniyle biraz etkisini yitirdi. Bana kalırsa o sunumdan sonra bir ara verilmeliydi ya da bir tartışma oturumu yapılmalıydı."

Léonard ona baktı. "Aynı benim düşündüğüm gibi. Devam edelim: Size göre vatandaşlarımız, yabancı konuşmacıların biraz yetersiz kalan Fransızcalarını iyi anlıyorlar mı? Fakat niçin gülümsüyorsunuz?.."

Clarissa gerçekten gülümsemesini bastıramamıştı. Dinlemesini zorlaştıran bir olayı hatırlamıştı.

"Evet – *courage!*"*

"Bu zaten normal ve bunu biraz komik bulmama kızmamalısınız – fakat dinleyicilerin düzeltmeye alışkın öğretmen-

---

* (Fr.) Cesaret. (ç.n.)

lerden oluştuğunu her an hissettim. Konuşmacı, telaffuzda ya da cümle yapısında her hata yaptığında yanımda oturan bayan biri kendisini dürtmüş gibi irkiliyordu; gerçekten kendisine hâkim olmakta zorlanıyor, adeta sancı saplanmış gibi oluyordu. Önümde oturan bey de aynı şekilde. Ancak sonrasında konuşmacılara son derece kibar davrandılar ve Fransızcalarını takdir ettiler."

"Peki, kongrenin bilimsel katkısı konusunda ne diyebilirsiniz? Yeni, olumlu bir şey öğrendiniz mi?"

Clarissa tereddüt etti.

"Cesaret... Dürüst olun!"

"Doğruyu söylemek gerekirse, hayır."

Léonard arkasına yaslandı. "Bence de. Aslında böyle bir beklentim de olmamıştı. Benim istediğim tek şey, değişik insanların bir araya gelip kaynaşmasıydı. Büyük insanlar hayranlık duyar – ama belli bir mesafeden, çünkü yakınlığın iyi olmadığını düşünürler. Sıradan insanları daha çok severim. Onlarsız hiçbir şey olmaz. Orada gördüğünüz erkek ve bayan öğretmenler sıradan insanlardır ve zor koşullar altında yaşıyorlar. Birileri onları teşvik etmezse, kendiliklerinden sınırların ötesine, farklı bir dil konuşan, farklı para birimi olan bir ülkeye gitmeye cesaret edemezler; onlar için seyahat indirimi, ücretsiz konaklama sağladık ve tereddütlerini bertaraf etmek için elimizden geleni yaptık. Sunumlar yalnızca bir bahane; o İsveçli bayanı gördünüz; onu buraya bir bahane getirtti; artık günümüzde istediğiniz her şeyi basılmış olarak okuyabilirsiniz; düşüncelerin yalnızca sözlü olarak dile getirildiği bir yüzyılda yaşamıyoruz. Onların ihtiyacı olan, bir şeye dahil olma hissidir, zamanın akışına sözde varlıklarıyla katılmaktır. Sizin gibi büyük bir şehirde yaşayan birisi için basit görünen bir şey, başkaları için devasa büyüklükte olabilir; birçoğu hayatında ilk kez burada bir İsveçli, Alman ya da İtalyanla konuştu. Fransa'nın küçük bir kentinin nasıl olduğunu bilemezsiniz. Orada yaşamak neredeyse ölmek

demektir. Ülkemiz aslında sürekli devam eden bir süzme sürecinde bulunmaktadır ve bizim kasabamız da bu sürecin eleğidir; ağır, kaba, uyuşuk varlıkları tutar; nazik, yumuşak, becerikli olan tabakayı ise elekten geçirir ve başkente doğru sürükler; biz enerjiyi, esnekliği sağlıyoruz, onlar da bunları orada kullanıp değerlendiriyorlar. Orada gelişemeyenler ise aslında azim ve cesarete sahip olamayanlar..."

Clarissa ona baktı. "Pekâlâ, ya siz? Siz niçin Paris'e gitmiyorsunuz?"

Léonard arkasına yaslandı. "Ben Paris'te bulundum. Beş, hayır, altı yıl boyunca; genç, hırslı olduğum dönemlerde. O zamanlar sosyalisttim, daha radikal, hatta en radikal sosyalistlerden biriydim, ya da en azından son derece dürüst ve fanatik bir sosyalisttim. Tüm dergilerde yazıyordum, sayısız toplantıda konuştum ve partide öne çıkartıldım; o zamanlar kolaylıkla milletvekili olabilirdim ve bunun için gereken okula da gitmiştim: İki yıl boyunca Bakan R.'nin sekreteriydim. Belki ismini bilirsiniz; Jaurès* dışında kimsenin tetikleyici gücü yoktu; o mükemmel bir yetenekti ve genç bir insan olan ben onu bir Tanrı gibi görüyordum. Konuşmalarını ezbere biliyordum, odamda resmi asılıydı ve onun sekreteri olduğumda duyduğum gururu tahmin edebilirsiniz. Kısa bir süre sonra onun tüm yazışmalarını hazırlamaya, misafirlerini ağırlamaya başladım, her şey benim elimden geçiyordu. O yıl çok şey öğrendim, hatta çok fazla şey. Ona olan hayranlığımdan eriyordum. Kimi seçmen konuşmak için bana geliyordu, çünkü o, onlarla nasıl konuşulacağını unutmuştu. Güç sahibi olabilmek için ne kadar çok ödün vermek gerektiğini gördüm, gücü elinde tutabilmenin ne demek olduğunu öğrendim ve onu gözlemledikçe –hatta bir ağustos gününde sıcaktan gömleğine varıncaya kadar soyunduğunu gördüm–, bu küçük şeyler ve parti işleriyle kendini nasıl harcadığını fark ettim. Her etki zamanla yıpratır. Artık okumu-

* Jean Jaurès (1859-1914): Fransız sosyalist politikacı. (ç.n.)

yordu, öğrenmiyordu, aslında artık yaşamıyordu da ve her şeyden önemlisi artık özgür değildi. Kendi kendine soruyordu: Ne yapabilirim? Yalnızca sürekli kurduğu bağlantılar ve hiç değişmeyen kavgalarla tutunabiliyordu; vasat yetenekler için yüksek makamlar tehlikelidir, kişi kendini aşmak zorunda kalırsa, kişiliği bozulur. Büyük şehirlerdeki seçim kampanyaları birdenbire beni tiksindirdi, o vaatler ve sözler, o tokalaşmalar; bir insanı orada bulunduğu için mutlu eden her neyse, ben artık onu aşmıştım. Aslında çifte mutluluk denilebilir. O zamanlar hâlâ tümüyle parti sevdalısı olan ben, bu mekanizmadan ayrılmak istedim, herhangi bir kasabada Bourbon sarayındaki bir koltukta olduğundan daha çok şey yapabileceğime, insanca olanla ve kendimle daha iyi iletişim kurabileceğime inandım. Küçük bir kente tayinimi istedim, iki kez kendi isteğimle yer değiştirdim ve işte şimdi buradayım."

"Ama kasabada yaşamanın hayatı baltaladığını söylüyorsunuz."

"Evet, dışarıda. Ama bu yüzden insanın içindekilerin de durması gerekir mi? Dünyanın yeni bir düzene ihtiyacı var. O doğrultuda çalışmak gerekir. Tolstoy gibi, en iyilerin yaptığı gibi. Bakın, insan daracık bir çevrenin içinde durur, ancak onu tamamen doldurduğunu düşünür. Hiçbir şey soyut değildir. Goethe'nin dediği gibi: 'Milyonlarca lüleli peruk da taksan, arşınlarca yüksekteki kaideye de çıksan, neysen osundur.' İnsan kimleri etkileyeceğini bilir. Onları gözlemleyebilir, rahatça izleyebiliriz ve bunu rahatça yaptığımız için de bazı konularda Paris'tekilerden daha fazlasını biliriz. Küçük bir etki alanı için de şu geçerlidir: Büyük dehalar düzeni, daha küçükler ise insani olanı kurar. Şu basit öğretmenlere bir bakın. Biliyorum, kaba kasaba giysileri, gözlükleri ve dar kafalılıklarıyla biraz gülünç görünüyorlar. İçlerinden on-on ikisine bakın; yalnızca birine bakarsanız zavallı, acınası görünür, ancak bir bütün olarak bakarsanız olağanüstü bir

güç haline gelirler: Geleceği şekillendirirler, onlar geleceğin temelidir. İnsan gözleriyle, duyularıyla ve hisleriyle algılamadan yalnızca görünenin, ilk bakışta fark edilenin ötesine baktığında hemen doğru olarak fark edilir bu. Çünkü nasıl ve nereden bakıldığı önemlidir. İnsan zavallı bir öğretmen olsa da. Hepsi beraber bütün bir yıl içerisinde *Matin* ya da *Figaro*'nun bir tek günde yaptığı baskı sayısına ulaşamayan küçük dergilerimizi okumanızı isterim; onların içinde nabzın nasıl attığını bulabilirsiniz, gerçek sosyalizmi, gerçek düşünce derinliğini tanırsınız. Büyük gazetelerin her biri, alanını genişletirken içeriğini boşaltıyor. Onların görüşlerine ve her şeyi özete indirgeyen çağa karşı çabaladığımın farkındayım. Ama dünyaya bakışım nedeniyle buna karşı çalışmalıyım, çünkü ona karşı gitgide büyük bir direnç gelişiyor. Hiçbir bulvar gazetesinde bulamayacağınız isimler tanıyoruz; bu insanlar için başkalarının onları tanımamasının hiçbir önemi yok. Zamanımızın ruhu bu; seçimlerden hemen önce parlamenterlerin aklına gelir ve parlamenterler onların yanlarına gider ve oy ister. Ah, ben onları seviyorum; o basit insanları, hırslı olmayan, sesi çıkmayan, kendi halinde olan o insanları seviyorum; onlardır katı ama adil olan. Kutsal Kitap'a göre dünya onların üzerine kurulmuştur."

Léonard coşkulu konuşmasına ara verdi. Clarissa bekledi.

"Görüyor musunuz, bu yeterli değil. İstediğimin hepsi bu değildi. Önemli olan sadece birkaç insan değil, tüm insanlık. Sizin Goethe'niz şöyle der: 'İnsanlar Kızıl Deniz gibidir: Asa onları ayırır ayırmaz tekrar bir araya gelirler.' Ama gerçek bir birlikleri yok. Artık eskiden olduğundan çok daha fazla ülke sınırları dışında da etkili olmak gerekir. Dünyadaki hırslı insanlar birbirlerine bağlıdır, her biri diğerini teşvik eder. Sosyalist önderler birbirini ziyaret ediyor, şimdi orada bir kongre varmış. Endüstri devlerinin dev kuruluşları var, profesörlerin kongreleri. Bu şekilde hepimiz şuna inanıyoruz: Güçlü olan biziz. Yalnızca basit insanlar, sessiz olanlar,

hırslı olmayanlar, sadece onlar bir araya gelmiyor, dünyamızın bahtsızlığı da budur işte. Onlar anonim olarak kalıyor, birbirinden hiçbir şey istemeyenler, orada burada birkaç iyi insanın var olmasının yeterli olduğuna inananlar, bir arada olmayı bile ciddi ciddi bir mutluluk olarak görüyorlar; herhangi bir çıkar düşünmeden. Dünyanın her yerinde ortak çıkarı olan insanlar bir araya geliyorlar. Sessiz ve huzurlu yaşamak dışında başka bir düşüncesi olmayan o anonim insanları bir araya getirmek istesek nasıl olurdu – dünyanın en büyük gücü olurdu. Devlet çıkarları, sınıf çıkarları – bunların hepsi uzayda birbirine çarpardı. – Gördüğünüz gibi bu küçük bir denemeydi. Önemsiz derecede küçüktü, biliyorum. Ama bıkıp usanmadan tekrar denemeler yapılmalıdır. Ancak herkes bu denemelerle gözle görülür bir şeye ulaşamayacağını bilmelidir. Birbirine dokunan binlerce, on binlerce küçük halkalar oluşmalı. Ancak o zaman doğru olacaktır. Boyut önemli değildir, – bilakis, oran büyüdükçe insancıl ve ahlaki öz o oranda azalacaktır. Demokrasimiz fazla genişledi, aynı şekilde sosyalizm de, gerçek bir birlikten ziyade amaca hizmet eden araca ve organizasyona dönüştü. Mütevazı olmayı öğrenmeliyiz, daha küçük ölçeklere, küçük birliklere, gruplara yönelmeliyiz. Büyük halklar çöktüğünde onlar birbirine tutunacaktır."

Clarissa düşündü. Bu başka bir dünyaydı: Léonard'ın profesör ve öğretmen olarak hırsı azami boyuta ulaşmıştı; bu ona babasını hatırlatmıştı.

"Ne yaptığımı gözden kaçırmadığım sürece bir zararı olmayacağını biliyorum. Bir ittifak, bir koloni kurmayı teklif etmekle herhangi bir sorumluluğun altına girmiyorum."

"Ancak bazı şeyleri feda ederek böyle bir girişimde bulunmaya değer mi? Neticede yalnızca basit sonuçlar elde ediyorsunuz."

"Belki böylesi daha rahattır." Léonard gülüyordu. "Feda etmek demeyin buna. Ben bu sözcüğü pek sevmiyorum. İn-

san neyi feda ediyor ki? Kendini. Yani – insan daha iyi bir şey yapabilir mi? İnsan özünde ne varsa onu veriyor ve nedenini sorgulamıyor; karşılık bekleyen de yeterince vermiyor. Ancak insan bir tek şeyini vermez; esas olanı: özgürlüğünü. Çünkü her özgürlüğün bir sorumluluğu vardır. *'Il n'y a qu'une chose, rester soy-même'** der, yaşamın her anında düşüncelerine başvurduğum Montaigne. Önemli olan da budur. Önemli olan ne ve niçin verdiğimiz değil, bilakis bize kalan ve nasıl kaldığımızdır. Bunlar görünür başarılar değildir. Ancak istatistik de başarı göstermez. İstatistikten nefret ediyorum. Belki de onun gösterdiği tüm başarılar diğerlerinden daha bencildir. Bakan arkadaşımdır, o bir çoğunluğun başıdır ve üstündedir, ben ise bu çoğunluğun içindeyim ve önemli olan bakış açısıdır. Kim daha güçlüdür? İki genç insan, çünkü seçimlerde çoğunluğun on yedi bin oyundan daha fazlasını oluşturuyor. Evet, okuyun: *De l'ambition.*** O zaman neden bu kasaba köşesinde belki kayıp ama özgür olduğumu anlarsınız. *Vive la liberté!**** Beni geveze yapan şeyin ne olduğunu kim bilir. Kadehlerimizi tokuşturalım."

Léonard canlanmıştı. "İşte – özel bir sunum dinlediniz. Belki Fransa hakkında bir şeyler öğrenmişsinizdir. Bir dahaki sefere siz de kendiniz hakkında bir şeyler anlatmalısınız."

***

Üçüncü gün Clarissa artık yorulmaya başlamıştı. Sürekli insanlar arasında olmaya alışkın değildi ve her akşam davet vardı. Tüm bunlar onun için fazlasıyla yeniydi. Dördüncü günün sabahı, 28 Haziran'da yorucu bir olayın daha kendisini beklediği hissine kapıldı, ancak dışarıda tüm maviliğiyle göl ve parlayan dağlar görünüyordu. Kongrenin bitmesin-

---

* (Fr.) En önemli şey, insanın kendisi kalması, değişmemesidir. (ç.n.)

** (Fr.) Hırs Üzerine. (ç.n.)

*** (Fr.)Yaşasın özgürlük. (ç.n.)

den sonra ortak bir Rigi gezisi planlanmıştı, ama yalnız kalmaya, tüm izlenimler hakkında düşünmeye öylesine ihtiyacı vardı ki, rıhtımdaki ilk vapura binip gölü gezdi. Vapurun yarısı boştu, yüksek sezon henüz başlamamıştı; küçük iskelelerde evler parıldıyordu, erkekler ya evlerin önünde oturuyor ya da bazı tadilatlar yapıyordu. "Basit insanlar," diye düşündü dünkü konuşmayı hatırlayarak. "Oradalar işte, tanınmayanlar. Bunlar bizleriz işte – yeryüzüne yayılmış sayısız varlık; basit, sakin hayatımız dışında hiçbir şey istemeyen bizler şurada, burada ve her yerde." Geminin yanaştığı yerlerin isimlerini aklında tutamıyordu. Haritaya göz ucuyla bile bakmadı. İsimlerinin ne olduğunu bilmek istemiyordu zaten. Yalnızca dağların orada olduklarını hissetmek istiyordu, dağdan başka bir şey olmayan o dağların. Ne kadar yüksek olduklarını bilmek istemiyordu. Yalnızca nasıl olduklarını görmek istiyordu. Bu insanların, burada yaşayan ve sakin varlıklarıyla dünyanın güzelliği ve anlamına katkıda bulunan bu insanların kim olduklarını bilmek istemiyordu.

Akşam sekizde kongrenin kapanış daveti vardı, bu nedenle memnun ve huzur içinde saat yedide geri döndü; yanında kaldığı sempatik bayan öğretmen, bir beyin iki kez kendisini aradığını, davetten önce bir kez daha geleceğini ve kendisini beklemesini istediğini haber verdi. Ancak üzerini değiştirecek kadar zamanı olmuştu ki Léonard geldi. Léonard –Clarissa onu daha önce böyle görmemişti– sabırsız ve heyecanlıydı, Clarissa hazırlanırken kapının arkasından olabildiğince acele etmesini istedi; konunun çok acil ve önemli olduğunu söyledi. Clarissa onu karşılamak için kabul salonuna girer girmez Léonard onu doğru dürüst selamlamadan konuşmaya başladı: "Dinleyin, benimle gelmek zorundasınız, bana yardım etmek zorundasınız. Tatsız bir şey oldu. Telgrafı okudunuz mu bilmiyorum – veliaht prensiniz Franz Ferdinand bugün eşiyle birlikte Saraybosna'da öldürülmüş..."

"Öldürülmüş mü?" Clarissa korkuyla irkildi.

"Evet, teftiş gezisi ya da manevralar esnasında. Teröristler ya da bağımsızlık yandaşları ya da birtakım caniler tarafından öldürülmüş. Kapanış davetinde yapılacak konuşmaları kararlaştırmak üzere bir araya geldiğimiz toplantının ortasında aldık bu haberi. Vatandaşınız Bayan Dr. Kutschera kendini kaybetti ve bu haydutları, katil çetesi olan bu Sırpları yok etmek gerekir diye bağırmaya başladı. Önce krallarını öldürdüklerini söyledi... Bunun üzerine Sırp katılımcı Bayan Dimoff ayağa kalktı ve onun üzerine yürüdü. Ve bu kadınların birbirlerine haykırdıkları şeyleri söylemeye utanıyorum. Öylesine" –öfkeden Léonard'ın sesi titremeye başladı, yüzü bembeyaz kesildi– "öylesine çığlık çığlığaydı ki; iki kadın hepimizin önünde suçlamalarda bulundu, onca uğraşımıza rağmen onları sakinleştiremedik, o cazgır kadınları. Sonunda Bayan Kutschera, bu katil ulustan birisiyle bir daha asla yan yana oturmayacağını, kendisinin bir subay kızı olduğunu, onunla aynı masada kalmayacağını söyleyerek çıkıp gitti. Bunun diğerlerinin üzerinde nasıl bir etki bıraktığını tahmin edersiniz. Kadınlar siyaset yaptığında yanlarına yaklaşılmamalı. Hırslı kadınları kastediyorum. Hırs erkeğe yaraşır, kadında gülünç oluyor. Bir şey kurmaya çalışıyorsun, insanları, bir davayı bir araya getirmeye çalışıyorsun, onlar ise birbirlerini suçluyor – bu hep o devlet fikri takıntısından kaynaklanıyor; bu fikir her şeyi yıkıyor. Devlet, halk, ulus, görünmez olan, soyut olan, canlı olanın karşısında duruyor. Of, rezaletti, tam bir rezaletti, çok utandım."

Clarissa Léonard'ın cesaretinin kırıldığını ilk kez görüyordu, bakışlarında da bir hüzün vardı.

"En kötüsü de şu, bu akşamki yabancı katılımcıların teşekkür konuşmasını işte bu Bayan Kutschera yapacaktı – önerilmediği halde bunu yapmak için kendisi ısrar etmişti. Bugün gelmezse, masadaki yeri göz göre göre boş kalırsa, inanarak ve sevinç içinde gelmiş olan insanlarımıza anlaşma,

uluslararası dostluk hakkında söylediklerimizin hepsinin boş konuşmalar olduğu ve en ufak bir olayın henüz filizlenmeye çalışan bağları kopartmaya yettiği sergilenirse, nasıl bir rezalet olacak düşünün. Gazetelere çıkacak ve ağızdan ağza anlatılacak. Böylece haftalarca harcanan emekler boşa gitmiş olacak ve insanlarımız sağlamlaşan bir güven duygusu yerine kötü, hatta olabilecek en kötü izlenimlerle evlerine dönecekler. Bu da şu anlama gelecek: Kendilerine hakaret edildiğini düşünecekler. Bu rezaletin mutlaka önlenmesi gerekiyor ve sizin bana yardım etmeniz şart. Öfkelenmiş olan vatandaşınıza özellikle bugün orada olması gerektiğini izah etmelisiniz. Onunla konuşmak zorundasınız."

Clarissa düşündü. "Elbette, madem bu kadar ısrar ediyorsunuz, denerim. Ancak pek ümitli değilim. Bayan Dr. Kutschera'yı tanıyorum; kendisi Viyana'da *adabei** denilen kadınlardandır. Tüm gruplara ve derneklere üyedir, ancak kendi çıkarları için kullanabildiği kadar ilgilenir onlarla. Konuşma yapmaya ikna edilebileceğini düşünüyorum. Ancak o zaman da ne söyleyeceği konusunda emin değilim, hem de hiç. Dün akşam da tam olarak emin değildim. Birlikte oturduğumuz sırada konuşuyorduk ve aslında kendimi iyi hissediyordum. Sonra Rus Bayan yanımıza geldi... – Başkalarını iyi tanımadığımız halde onlar hakkında fikir sahibi olduğumuzu sanarak kendi kendimizi kandırırız. Ama kocaman bir çark olan dünyaya her ulusun küçük bir dişli olarak dahil olduğunu fark ettim. – Haydi, onun yanına gidelim."

Birlikte gittiler. Léonard'ın öfkesi ve siniri dinecek gibi değildi. "Bir tek bu olay değil." Yumruklarını sıktı. "Olayın aslı, partilerin parçalanmasına neden olan kahrolası milliyetçiliğe dayanıyor. Uluslararası düzeyde. Bu milliyetçilik her şeyi mahvediyor. Kötü olan ise tek bir vatanın her şeyin

---

* Avusturya kökenli bir kelime, ancak Bavyera'da da kullanılıyor. Kendisinin önemli olduğuna inanan, her yerde görünmeyi seven, kendisini her yere davet ettiren kişi anlamına geliyor. (ç.n.)

üstünde olması. Vatanlarımızın aptallıklarının içine sürükleniyoruz. Bu vatanperverliğe. Dürüst ve iyi niyetli olmak neye yarar, eğer tepedeki bir avuç insan böyle olmak istemezse. Boğa kırmızı bez parçasına baktığında ne görüyorsa, onlar da başka bir bayrağa baktıklarında aynısını görüyorlar. Bu vatanperverlikten sıyrılmalıyız. Vatanların canı cehenneme!"

"Ama siz de bir vatana aitsiniz, siz Fransızsınız. Sizin için de Fransa'yı geliştirmek önemli."

"Evet, Fransızım. Ama Faslı değilim. Kimse benden böyle düşünmemi istemedi. 1907'den beri, Chaouia bölgesini ilhak ettiğimizden beri genel olarak bizden istenen bu. Arapları tanımadığımız halde. Ülkemizdeki üretim için gerekliydi, hammaddeye ihtiyacımız var. Camborga adam mıdır, işçi midir, vatandaş mıdır, çiftçi midir? Camborga neye sahiptir? Rusya neye? Devasa bir şeye. Kavramlarla düşünmeyi öğrenmeliyiz. Süper güç gerçeği gibi örneğin. Bunu yaparken de kendimizi olduğumuzdan farklı bir konuma oturtamayız. İnsan kendini gönülden bağlı hissettiği yerden bir adım kımıldayamaz. Ancak bilinçli ve tarafsız bir şekilde düşünmeliyiz. Dürüst olmalıyız. Fiilen biz olan Fransa ve Avusturya ile Sırbistan. Bizler, biz basit insanlar hiçbir şey değiliz; ama bizi kendi çıkarlarına dahil etmek ve silahlarına yem olarak kullanmak istiyorlar. Yer, toprak, dil, sanat; işte bunlar Fransa'dır, ne Camborga ne Guyana ne de Madagaskar. Onlar Fransa'nın tırnağı bile olamaz. Kendimi bir köylü gibi aptal hissediyorum ve sonunda beni ne ilgilendirir ki, diyorum. Doğru düşünebilmek için ilkel düşünmek gerekiyor. İnsanın kendini bu takıntılardan kurtarması, son derece basit ve dürüst olması gerekiyor. Dediğim gibi, bu beni hiç ilgilendirmiyor."

Bu arada yürümeye devam etmişler ve otele varmışlardı. Resepsiyona Bayan Kutschera'yla görüşmek istediklerini söylediler. Ancak Bayan Dr. Kutschera kusura bakmamalarını, kimseyi kabul edemeyeceğini, saat sekizde Zürich'e geri

döneceğini, şimdi eşyalarını toplamak zorunda olduğunu bildirdi.

Léonard ve Clarissa otelin lobisinde öylece kaldılar. Tek kelime etmiyorlardı. Clarissa, şapkasını çıkaran Léonard'ın şakaklarındaki saçlarının terden yapış yapış olduğunu gördü. Bitkin görünüyordu. "Ne yapacağımı bilmiyorum. Artık programı değiştiremem. On beş dakika sonra konuşmanın yapılması gerekiyor. Çıkıp 'Bayan Dr. Kutschera hastalandı' demem gerekecek. Ama ben yalan söylemem. Yalan söylememi kimse bekleyemez. Zaten işe de yaramaz. Bu durum bütün akşamın tadını kaçıracak. Herkes boş kalan yere bakacak; Grenoble'lu resim öğretmeni, hep piyanonun başında oturan iyi yürekli ilkokul öğretmeni. Ben onların hepsini bir araya getirmeye çalıştım, onlar için konsolosluklara mektuplar yazdım. Evet, basit insanlar – ne kadar da büyük bir heves ve gayretle bir şeyler yapmak istiyorlardı –çocuk gibi sevinmişlerdi– bir *européenne** bildirgesi olacaktı; bu arada Bay Poincaré** Paris'te askeri ittifakı, Triple Entente'ı*** sağlamlaştırmak istiyor. Pek ince düşünceli Matmazel Vibert'in kahrolası fikri. Arkadaki duvarda tüm ulusları renkleri, bayrakları ve armalarıyla göstermek istemişti; üç öğleden sonrasını bunun için harcadı. Şimdi Bayan Kutschera'nın yeri boş kalacak. Her şey boşunaymış. İki aptal kadın her şeyi berbat etti. Her birey kendi alanında etkili olmayı istedi ve etkili olmalıydı. Elli genç insan beş bin, on bin kişiyi temsilen burada bir araya geldi. Şimdi de hiçbir şey yapamamış olarak evlerine dönecekler. Büyük bir iyimserlikle bir bütün olduklarını göstermek istemişlerdi. On beş dakika sonra et-

---

* (Fr.) Avrupalı. (ç.n.)

** Raymond Poincaré (1860-1934): Fransız siyasetçi. 1912'de başbakanlığı sırasında Fransa'nın Birinci Dünya Savaşı'na girmesiyle sonuçlanan politikaların belirlenmesinde önemli rol oynamış, savaş sırasında cumhurbaşkanlığı yapmıştır. (ç.n.)

*** Üçlü Antant. Üçlü İttifak'a (Almanya, Avusturya ve İtalya) karşı koymak için Fransa, Britanya ve Rusya arasında imzalanan iki taraflı sözleşmelere dayanıyordu. (ç.n.)

kinlik başlayacak. Artık yapacak bir şey yok. Gidip süslemeleri toplayamayız ya. İki gece boyunca arkadaşlar onlarla uğraştılar ve karton boyayarak bu dekorasyonu hazırladılar. Ayrıca şu an salonda insanlar var."

Clarissa Léonard'ın çaresizliğinin farkındaydı. Etrafına bunca neşe saçan bu insanı ilk kez bu kadar yılmış görüyordu. Léonard öylece dikilmiş duruyor, şapkasını kâh sağ kâh sol eline alıyordu. Clarissa yapabileceği ufak da olsa bir şey olup olmadığını düşündü, mümkünse ismini işin içine karıştırmayarak. "Tüm imkânlar zorlanırsa belki de yapılabilecek bir şey daha vardır – baksanıza bu insanlar nasıl da her şeyden habersizler."

"Neden? Sanki bir bakanmış gibi beni yanına kabul etmeyen şu kindar Dr. Kutschera'nın önünde diz çöküp yalvarayım mı? Kaldı ki konuşmasına izin verildiği zaman kim bilir ne söyleyecek? Keşke yok olup gidebilsem."

"Samimiyetle onlara bir şey söylemeniz lazım. Bir yanlış anlaşılma olduğunu. Nasıl davranılmaması gerektiği üzerine konuşmalısınız."

"Ama o zaman daha çok dikkat kesilirler."

O anda Clarissa Léonard'a baktı. "Bence... Bir çözüm yolu var... Gerçi ben katılımcı değilim, en azından resmi olarak... Ama neticede ben de Avusturyalıyım ve kongre konuğuyum."

Léonard sevinçten ne diyeceğini bilemedi. "Siz... Siz onun yerini mi almak istiyorsunuz? Bunu hiç düşünmemiştim... Bu... Bu şahane olur... Evet, bu her şeyi kurtarır. Ne kadar budalayım... Bu mükemmel bir çözüm. Ve... Ve birkaç kelime de edersiniz değil mi?"

Clarissa tereddüt ediyordu. "Bugüne kadar hiç topluluk önünde konuşmadım... Her zaman bir hazırlığa ihtiyaç duyarım... Bir şeyler hazırlamam gerekir."

"Önemli değil. Önemli değil. Aksine, hiçbir şey hazırlamayacaksınız. Ne kadar basit konuşursanız, o kadar iyi

olur. O zaman boş, saçma sapan cümleler kurulmamış olur. Diğerleri yeterince konuşuyorlar zaten... Gerçekten yapmak istiyor musunuz bunu?"

Léonard ona öyle bir hayranlıkla baktı ki, Clarissa hafifçe kızardı.

"Deneyeceğim."

Léonard, birden ayağa fırladı. Tüm kuralları göz ardı ederek lobinin ortasında Clarissa'yı omuzlarından tuttu. Clarissa'ya sarılmamak için kendisini zor tutuyordu adeta. "Siz... Siz gerçekten harika bir insansınız, dört dörtlük, gerçek bir dostsunuz. Hemen anlamıştım bunu. Evet, biz arkadaşlar bunu hissederiz. İnsana çok iyi geliyor. Her şeyin bittiğini sandığınız anda kader birini yollayıveriyor. Size nasıl teşekkür edebilirim?"

Léonard, Clarissa'nın gözlerinin içine baktı. Bakışları samimiyet ve sıcaklık doluydu. Clarissa aynı anda onun ellerini omuzlarında hissetti. Daha önce hiçbir insanda böylesi açık yürekliliğe tanık olmamıştı. "Bu şekilde en azından boşuna gelmediğimi düşüneceğim. Böylece dolaylı olarak bana sunduğunuz onur konukluğunun gereğini yerine getirmiş olacağım."

***

Akşam çok güzel geçti. Clarissa birkaç basit kelimeyle teşekkür ettiğinde öyle içtenlikle karşılandı ki Sırp katılımcılar kalkıp şahsen tokalaşma ihtiyacı duydular; hiç kimse tatsız olayın farkına varmadı ve onun başkasının yerine geçtiğini anlamadı. Ardından Léonard da coşkulu bir konuşma yaptı. Başarmış olmanın verdiği mutluluk yüzünden okunuyordu. Etkinliği tanımlama şekliyle birazcık Tartarin de Tarascon'a* benziyordu. Böylece kongre sona erdi. Ertesi gün için

* Tarasconlu Tartarin, Alphonse Daudet'nin ünlü romanının ve roman kahramanının ismi. (ç.n.)

meslektaşların bir arada olması amacıyla toplu bir Rigi Dağı gezisi planlanmıştı. En büyük gemilerden biri onlar için tahsis edilmişti ve Vitznau'ya doğru yola çıktıklarında neşeli bir faaliyet başladı. Clarissa, Léonard'ı çok az görebildi, çünkü asıl *Maître de plaisir** olarak düzenlemelerle ilgilenmek ve tatsızlıkları halletmek zorundaydı. Tüm bunları görmek çok güzeldi. Öğretmenlerin bazıları bu boyuttaki bir gemiye daha önce hiç binmediklerinden adeta büyülenmişlerdi; İsviçreliler ellerinden gelenin en iyisini yapmaya çalışmışlar, her rıhtımda o yerleşim yerindeki çocuklar, konukları yerel kıyafetlerle karşılamıştı. Tek sorun hava durumuydu, bir fırtına geldi ve bulutları sürükledi; görünen o ki Rigi şapkasını indiriyordu, beyaz şapkasını. Bazıları şallarını bağladı. Gemi önce Flüelen'e ve ardından tekrar geriye Tell'in mekânlarına döndü; Clarissa Fransız öğretmenlerle konuşuyor ve onlara Tell efsanesini** anlatıyordu. En çok aralarındaki köylüleri sevmişti ve onları izliyordu; Léonard haklıydı. Onları görebilmesi için gözlerini açmıştı. Gerçekten de Clarissa onları eskisinden farklı görüyordu. Basit insanlar oldukları her hallerinden belliydi. Yağmurluk giymişlerdi, garip geleneksel giysiler; siyah, biraz yağlanmış eteklerinin üzerinde köy-

---

* (Fr.) Bağlamdaki anlamı kongre sekreteri. (ç.n.)

** Almanca Wilhelm Tell, Fransızca Guillaume Tell: İsviçre'nin bağımsızlık mücadelesini simgeleyen efsanevi kahramandır. Yaşadığı dönem on dördüncü yüzyıl başı olarak tahmin edilmektedir. Efsaneye göre, İsviçre'nin Avusturyalı valisi Gessler şapkasını kent meydanındaki bir direğe astırarak her geçenin selamlamasını emreder, böylece kimin imparatora sadık olduğunu öğrenecektir. Usta bir okçu olan Tell, şapkaya selam vermeyince tutuklanıp valinin huzuruna çıkartılır. Vali onun okçuluktaki ününü duymuştur ve kendi gözleriyle de görmek ister. Böylece çok zalim bir mizansen hazırlatır: Tell'in oğlunu başına bir elma koyarak meydana getirtir ve Tell'e yüz adımdan elmayı vurmasını, yoksa asi olarak oğluyla beraber idam edileceğini söyler. Çaresiz kalan Tell dener ve başarır. Ancak bu olaydan sonra Tell dağlara kaçıp İsviçre'nin bağımsızlığı için savaşa başlar. Pek çok olayın sonunda Tell, Gessler'i bir pusuda öldürür, bu olay da İsviçrelilere ayaklanmak için cesaret verir. (ç.n.)

lü önlükleri. Nesiller boyu tutumlu olmayı öğrenmişlerdi. Dürbünleri muhtemelen büyükbabalarından, örgü çantaları ise ninelerinden miras kalmıştı. Çok tutumluydular. Öğle yemeğinde sadece tereyağlı ekmek yendi. Ama hepsinin yüzü sevinçten ışıl ışıldı – orada göl, yumuşak yamaçlar, temizlik vardı. Dünyaya yönelttikleri ilk bakıştı. Bazılarının fotoğraf makinesi bile vardı. Fakat sahip oldukları her şey insanı hayrete düşürecek kadar ucuzdu. Onlarla birlikteyken yaşam sevinci hemen hissediliyordu. Clarissa ister istemez onu düşündü, Léonard'ı; her şeyin yükünü gayet doğalmış gibi üstleniyordu, kardeşçe. Asıl heyecan dişli tren onları yukarı taşırken başladı, her şey mucize gibi göründüğünde. Birçoğu kuzey kutbuna gidecekmiş gibi manto giyip bere takmıştı. Havada kısa çığlıklar yankılanıyordu. "*Regarde donc.*"* Birbirlerine karşılıklı olarak çiçekleri gösteriyorlardı. Orada, gölgelerin içinde bir parça buz keşfettiler. Dürbünün birini elden ele gezdirdiler. Dağ havasının tadını çıkarıyorlardı. Aşağıdan bir kilisenin ağır çanlarını duyuyorlardı. Onlara her şeyi izah eden bir coğrafya profesörünün etrafını sardılar. Birdenbire göz gözü görmeyecek şekilde bir bulut çöktü üstlerine; bir bağırış çığırış başladı. Hayaletlerin maceraları gibiydi; biri Fransızca "Henri" diye seslendi. Sonra, akşama doğru gökyüzü ufacık kırmızı bir ışığa dönüştüğünde Léonard onları dönmeye ikna etmek için bayağı çaba sarf etmek zorunda kaldı. Al al olmuş yüzlerle onu takip ediyorlardı. Çocukça bir sevincin bile ötesine geçmişti ve bu nedenle daha dokunaklıydı (Clarissa manastırdayken yaptıkları dağ gezilerini hatırladı), aralarında sakalları ağarmış adamlar, cılız kadınlar vardı; sanki rahibin peşinden kiliseye gidiyorlardı, Clarissa ise bunu her zaman romantik bulmuştu. Ama şimdi bu insanlarla bir olmuştu. Hep şunu düşünmesi gerekiyordu: "Küçük insanlar. Şimdi şarkı söylemeye başlayacaklar! Gerçekten de Fransız ulusal marşını söylemeye başladılar.

---

* (Fr.) Buraya bak. (ç.n.)

Léonard ne kadar da haklı. Onlara, o tanınmayanlara bilgi vermeliyiz, çünkü bizler katılımcıyız. Bugün başkaları da katılmıştı aralarına. Ancak şımarık olanlar ne bilir ki? Yalnızca diğerleri küçük mutluluğu tanırlar, kanaatkâr olanlar. Biz onlarla birlikte gerçekten de dünyayı inşa ediyoruz."

Dönüş yolculuğunda gemide Clarissa o insanların sevincini izlemeye doyamadı. Birdenbire farklı görünüyorlardı: Gözlerinde öyle bir dostluk ışıldıyordu ki. Kongre salonunda ne kadar ciddi oturdularsa, sokaklarda da öylesine meraklı bir coşku içindeydiler. Bakışları daha bir aydınlanmış gibiydi; onlarla gülüyor, eskiden o tutuk haliyle asla yapamayacağı bir şey yapıyor, hiç tanımadığı insanlarla konuşuyordu. Montauban'lı iki öğretmenle beraber oturdu; böylece o da dünyanın kenetlenmesi için bir şey yapabiliyor, biraz sıcaklık katabiliyor, kendini anlatabiliyordu. Bir zamanlar altı yıl boyunca aynı odada kaldığı manastır okulundaki arkadaşlarına böyle bakamamıştı. Her ne kadar söyleyecek fazla bir şeyi olmasa da konuşma ihtiyacı duyuyordu. Bu arada insanların kendisi hakkında şöyle düşünebilecekleri aklına geldi: 'Hiç çekingenlik hissetmiyor.' Bu duygu kendinden bir parça gibiydi, içini ısıtıyordu, tıpkı Léonard'ı bir dost olarak gördüğünde hissettiği gibi, kendini diğer insanlara açarak, vererek, sevinçlerini paylaşarak 'kendini hissedebiliyordu.' Göğsündeki rüzgârı daha önce hiç olmadığı kadar duyumsuyordu.

Günbatımıyla Alplerin üzerine bir kızıllık çöktü. Önce hafif solgunlaşan bulutlar şimdi pembemsi bir ışıltı içindeydi. Gemi Luzern'e yaklaşıyordu. Herkes gittikçe sessizliğe bürünmüştü. Yorulmuşlardı. Güneş yavaş yavaş batmıştı. Hafif bir serinlik hissediliyordu. Yüzler gittikçe belirsizleşiyordu. Pilatus Dağı hâlâ görünüyordu. Tepeciklerini göstermek için çok az ışık yetiyordu. Clarissa güvertenin arka tarafına çekildi. Kendini toparlamak istiyordu. Artık dünyada yalnız olmadığının bilincindeydi. Hafif bir gölge yaklaştı.

Gelip yanına oturan Léonard'dı; o an onu düşünmüş olduğunu hissetti. Etrafına sıcaklık yaymayı biliyordu, bunun için geniş omuzları ve yumuşak sakalı yeterliydi; hele bir de şu üç yüz dört yüz insanı sevindirmeyi başarması. Léonard ona baktı; neşeli ama yorgun görünüyordu. Clarissa onu tebrik etti. Léonard "Her şey yolunda gitti ama değil mi?" diye sordu mutlu bir şekilde. "Başka olay yaşanmadı. Artık ben bile biraz sevinebilirim. Gemi rıhtıma yanaştığında *mon troupeau** için sorumluluğum sona ermiştir. Ondan sonra yine tamamen kendime aitim." Clarissa ona, ne kadar çok çalıştığını gördüğüne ve onun da sevinmeyi hak ettiğine dair birkaç samimi şey söyledi. "Evet," dedi bunun üzerine Léonard, "çok mutluyum, haklısınız. Ama bu mutlulukla ne yapacağım? Yalnız başıma benim için biraz fazla bu. Ben daha mütevazı mutluluklara alışkınım – çoğu zaman akşamları bir kitabım olur, bir arkadaşım, güzel bir mektubum, biraz da müziğim. Aslında bunlardır benim mutluluk diyebileceğim şeyler. Çoğaldıkları zaman onlarla ne yapacağımı bilemiyorum – başkalarıyla paylaşmak istiyorum. Tüm bunlar benim için çok büyük bir mutluluk. Bunca mutluluğu ne yapacağım? Avuçlarımın içi kaşınıyor. Alplerde yaşayan bir İsviçreli olsam Alp usulü şarkı söylerdim; gerçek bir Fransız ise bu durumda şarap içer. Büyük bir kutlama mı yapayım? Bunca mutlulukla ne yapılır? Bana akıl versenize, siz her zaman doğru olanı bilirsiniz." Clarissa gülümsüyordu, şunu fark etmişti: Léonard zor bağlanıyordu, kalbini ise daha zor açıyordu. Ama onun için Clarissa'yla konuşmak kolaydı. "Sizinle vakit geçirdiğim için gerçekten mutluyum. Ama beni gözünüzde büyütüyorsunuz. Aslında ben size sıkıcı gelebilirim. Fazla okumadım ve kongreye katılmaya da hakkım yoktu aslında. Ben dar bir çevrede yaşıyorum."

Léonard suya baktı. "Yarın evinize dönüyorsunuz, değil mi?"

---

* (Fr.) Birliğim. (ç.n.)

"Hayır", dedi Clarissa, "tatilim esas şimdi başlıyor. Kongre tatil için bir bahaneydi. Her şey ters gitseydi de – pişman olmazdım. Böylesi çok iyi oldu."

Léonard düşünüyordu. Bir şey söylemek ister gibiydi. İnsan birlikte bu kadar güzel vakit geçirmişse, veda anında bir iki çift güzel söz söylemelidir. İkiyüzlü bir insan olsaydı belki de kendisiyle denge içinde olur ve normal bir insan gibi davranırdı. Yetişkin insanların özgürce konuşamamaları ne garip.

"Kim bilir nereye gideceksiniz? Kim bilir sizi bir daha görebilecek miyim? Size bir şey söylemek istiyordum, ama yalan söylemek istemiyorum. Büyük lafların insanı değilimdir. Ama biliyorsunuz, sizinle birlikte olduğum her andan zevk aldım. Bu sayede hem kendime hem de insanlara olan güvenim arttı. Artık insanları daha çok bana iyi gelip gelmediklerine bakarak değerlendiriyorum. Onlarla birlikte olduğumda kendimi daha iyi hissedip hissetmediğimi soruyorum kendime."

Clarissa son derece duygulandı. Léonard'ın içindeki sükûnet, insancıl yan ona hitap ediyordu; gayriihtiyari dün Léonard'ın tuttuğu, minnettarlık coşkusuyla tuttuğu omuzlarındaki o yerlere dokundu; hiçbir tatlı söze ihtiyaçları yoktu. Her şey son derece dürüst ve açıktı. Veda ederken samimi bir şeyler söylemek bir görev gibiydi.

"Evet, bir daha karşılaşmayacak olursak ben de üzülürüm."

Sular payandalara çarpıp geçiyordu. Motor çalışıyordu. Birbirlerinin nefesini hissediyorlardı.

"Dürüstçe söyleyin lütfen! Bu size bağlı değil mi? Bu bize bağlı değil mi? Önümde daha bir sürü boş olduğum günler ve haftalar var. Dağlara çıkmak, gezilere katılmak, şehirler gezmek istiyorum. Siz de ister misiniz? Hayatım boyunca kendimi çok ender böylesine mutlu hissetmişimdir. Her gün birisiyle konuşabilmek! Planlarınızı benimle paylaşır mısı-

nız? Sizinle birkaç saat, birkaç gün daha birlikte olmak isterim, iyi bir dost olarak. Etrafı görmek istiyorum. Henüz nereye gideceğimi bilmiyorum. Size yine bir şehirde böyle bir kafede otururken rastlarsam... Birçok yerde karşılaşabiliriz. Aynı şehirleri de gezebiliriz, birlikte bir geziye katılabiliriz."

Clarissa ona baktı ve son derece sakince "Memnuniyetle," dedi.

Işıklar yaklaşıyordu. Léonard ayağa kalktı. "Teşekkür ederim. Gidip diğerlerine bakmalıyım. Yarın sabah hesabı kapatmam gerekiyor. Sonra, yarın sabah tekrar konuşuruz. Size teşekkür ederim." Clarissa'ya elini uzattı. Bu bir tür anlaşmaydı.

Clarissa arkasından baktı. Onun hafif, sakin yürüyüşünü görünce vücudunu bir sıcaklık kapladı. Léonard farklı anlaşılabilecek tek bir sözcük söylememişti. Léonard'dan başkası olsaydı bakışları itici ya da utandırıcı olabilirdi. Léonard'ın bakışları, hiç rahatsızlık duymadığı, sevgi ve şefkat hissettiği ilk bakışlardı.

Temmuz 1914

Ertesi gün birlikte Wenger Alplerine bir gezi yapmaya karar verdiler, sadece o kadar. Her ikisi de hâlâ birbirinden ya da en azından birbirlerine vaatte bulunmaktan çekiniyordu. Fakat sonra ikinci bir gezi yapmaya karar verdiler ve o günden sonra da birbirlerinden hiç vazgeçmediler. Aralarında çılgınca ihtiraslardan uzak, son derece içten bir yakınlık doğdu; birlikteliklerinin ikinci gününden itibaren sanki hep birlikteymiş ve hiç ayrılamazlarmış gibiydiler. Léonard daha ilk gün son derece açık sözlülükle Clarissa'ya medeni durumunu açıklamıştı. Kâğıt üzerinde kanunen evliydi, ancak karısı onu altı yıl önce terk etmişti; karısı, genç bir siyasi lider olan kocasından ziyade onun olanaklarını sevmişti, bu nedenle kocasının yaptığı işe inandığı dönemlerde onun hırsını desteklemişti. Sonrasında kendisi de hırslanmış ve kocasının yükselmeye başladığı dönemlerde ihtirasla onun için çalışmış ve orta sınıf kadınlarının yaptığı gibi her şey kendi isteği doğrultusunda gittiği sürece kocasının ilerlemesine yardımcı olmuştu; Léonard, bakanın sekreteri olmayı kendi enerjisinden çok, karısının inatçı ve akıllı diplomasisine borçluydu. Sonrasında siyasetten uzaklaştığında karısı onu anlayamamış, hele o küçük yerde öğretmenlik yapmaya başlamasına aklı hiç ermemişti; insan bazen anlamını kavrayamayacağı özverilerde bulunur. Léonard'ın verdiği sözü

tutmamış olması karısı için büyük bir hayal kırıklığı olmuş, hatta Léonard'ın kendisi de onu hayal kırıklığına uğratmıştı. "Her ikimiz de hırslı olduğumuz için birbirimize uygunduk. Fakat ben onu hayal kırıklığına uğrattım." Karısı annesini ziyaret etmek bahanesiyle haftalarca Paris'te kalmıştı ve Léonard karısının orada başka biriyle ilişkisi olabileceğini aklına bile getirmemişti. Bir anlaşma ya da boşanma olmaksızın birbirlerinden uzaklaşmışlardı; karısını özgür bırakmak onun özgürlük anlayışına uygundu; aralarında herhangi bir düşmanlık yoktu ve karısı talep ettiği takdirde boşanmayı kabul etmeye razıydı; ancak karısı için Paris'te evli bir kadın olarak yaşamak daha rahattı, sözde ailenin nerede yaşadığı Léonard için de önemli değildi, çünkü her ikisi de çocuk istememişti. Bunları Clarissa'ya tamamen açık bir biçimde, hiçbir şeyi abartmadan, olduğu gibi anlatıyordu. Clarissa, onun kendisinden herhangi bir sır saklamak istemediğini, kendisine ümit vermek istemediğini, yalnızca gerçekleri söyleyerek onu kazanmaya çalıştığını anlamıştı. Léonard Clarissa'ya fiziksel olarak yakınlaşmaya çalışmamıştı; Clarissa bunun nedeninin yakınlaşmaktan kaçındığı için değil, utandığı için olduğunu hissetmişti. Léonard onu kandırmak ve ısrarcı olmak istemiyor, ama gerçekleri de bilsin istiyordu, Clarissa kendisini ona teslim edip etmemeye özgür iradesiyle karar vermeliydi. Clarissa kendi isteğiyle ona teslim olmasının bile bir sorumluluk anlamına geleceğini biliyor, ama kendisi de bunu isterken karşı koyuyormuş gibi yapmanın da hoş olmadığını düşünüyordu. Aynı zamanda içindeki sıkıntıyı, ürkekliği ve baskıları çözdüğü için bu adama karşı bir minnet duyuyordu, çünkü bu sayede kendisiyle yalnızlığı ve çekingenliği bitecekti. Dördüncü günün akşamı birbirlerinin oldular, her ikisi de ne tatlı ne de abartılı sözler etti.

Sonraki haftalar zamanın ötesinde yaşadılar. Como Gölü boyunca aşağıya yürüdüler. Küçük valizlerini önden yollamışlardı. Özgür olmak istiyorlardı: Kendilerini zaten bir

göreve bağlanmış hissediyorlardı. Bir keresinde günlerden çarşamba mı, perşembe mi diye kavga etmişlerdi; bu onların tek kavgasıydı. "Trene binmek zorunda olmasak saatimi de kurmam gerekmezdi. Zaman da takvimler de bir esaret." Çok paraları olmadığından restoranı olan küçük otel ve kasabalarda geceliyorlardı; Léonard ona olabildiğince büyük şehirlerden kaçınmaları gerektiğini açıklamıştı. Müze ve kütüphaneler Léonard'ı ilgilendirmiyordu: O, küçük kasabalardaki basit insanları görmek istiyordu. Oralara gidiyorlardı, Bellagio ve Villa d'Este'ye değil; ipek dokumacılığı yapılan ve yabancıların hiç uğramadığı ve aslında görülecek hiçbir şeyin bulunmadığı yerlerde kalıyorlardı. O küçük otellerde kendilerini iyi hissediyorlardı. Léonard için örneğin ayakkabı tamircisiyle konuşmak, köy okuluna gitmek önemliydi. Evlerin içlerine bakıyorlardı. Léonard onlara ne kadar kazandıklarını soruyordu. Bağcılarla sohbet ediyorlardı. Onlarla birlikte evlerin önlerinde oturuyorlardı. "Onlar da bu bütünün parçası. Bu nedenle eve döndüğünde sanki İtalya'nın hiçbir şeyini görmemişsin gibi kimse sana gülmeyecek, ne Pavia'nın Certosa'sını ne de Venedik Akademisi'ni. Nerelere gittiğimizi bilmeyecekler. Bu kasabalar önemli değil. Ben de onları unutmak istiyorum. Bunlar benim için 'her yer' demek. Bir ülkenin önemi, onun ölmüş büyüklerinin sayısıyla orantılı değildir. Yaşayanları önemlidir. Hem de tepedekiler ve onların üstündekilerde değil, sıradan insanlarda yaşamaya devam eder. Ben her yerde onları arıyorum. Çünkü olağandışı olanı aramak yanlıştır," dedi Léonard. "Yanlış bir ölçüt mevcuttur. Turist rehberlerinde önemli olarak Ravenna, Katedral, Leonardo sıralanmıştır. Burada da heybetlilerin yanından geçip gittik. Çünkü gerçek olan anonim olandır, sıradan insandır, bizi biz yapan Ben'dir." Küçük notlar aldılar, gezmeye çıktılar, Léonard günlük tutuyordu. "Gördüklerimi kaleme alıyorum. Sıradan olanı. Bunu on yıldır yapıyorum. Birçok şeyi bu notlarımdan hatırlıyorum.

Aynı şeyi İngiltere'de Samuel Pepys* adlı bir adam da yapmış. Alınan bu notlar çok önemli bir işlevi yerine getirir. Bunlar, uzun konuşmalardan, kalın kitaplardan çok daha fazlasını başarır. Onlar savunmak, sırlar saklamak zorundadır, biz ise açığa çıkarmak zorundayız. Biz, yani sıradan adam, biz bu lüksü yaşayabiliriz, hakikatin lüksünü. Çünkü ayrıntı tarihi şekillendirir. Öz buradadır. Bu bir tür muhasebe defteri gibidir. Kendisi üretken olmayan, çalışkan ve titiz olmalıdır. Bu şekilde de katkıda bulunabilir."

Clarissa böyle bir mutluluğu daha önce hiç tatmamıştı. Babasından tanıdığı bir dürüstlüktü bu: O böyle bir dürüstlüğün içinde yaşamış ve bu kendisine de geçmişti. Anlamayı, her şeyi hafife almayı öğreniyordu. Bunu yaparken kibirlenmiyor ama kendini güvende hissettiği için neşeleniyordu. Hatta yemeği bile kendisi pişiriyordu. Nereye giderlerse gitsinler her anın tadını çıkarıyorlardı. "Bir saat hiçbir şey düşünmemek! Bu kaybedilen bir zaman değildir." Şu an, yaşamaktan başka hiçbir şey arzulamıyordu. Babası hizmet etme isteğiyle kendini tüketmişti; (profesörü bu itirafa gülümserdi); tek arzusu kendisini yok etmek olmuştu. Clarissa, Léonard'ın iki kitap yazdığını ve üçüncüsü üzerinde çalıştığını öğrendi; kitapları kendi adıyla yayımlamamıştı, kasabadaki hiç kimse onun o Michel Arnaud olduğunu bilmiyordu. Bu onun kendini göstermeme eğilimine uyuyordu. Onun her şeyinde bir ölçü vardı. Akşamları Clarissa'ya ya bir şeyler anlatıyor ya da Montaigne'den bir şeyler okuyordu. "Her insanın bir sevgilisi vardır, Montaigne benim eğitmenim, benim yardımcımdır. O kendisinde kendimi bulduğum adamdır. Pascal daha derindi, Balzac daha dâhiyane – ancak kimse daha insancıl değildi, hiç kimse insan hakkında, sıradan insan hakkında daha fazla bilgiye sahip değildi." Bir piyano bulduklarında karşılıklı birbirlerine çalıyorlardı.

---

* Samuel Pepys (1633-1703): Londra'da parlamento üyeliği yapmış bir donanma komutanıdır. 1660-1669 yılları arasında tuttuğu ayrıntılı günlüklerle yaşadığı döneme ilişkin bilgiler vermiştir. (ç.n.)

Haftalar geçip gidiyordu, daha önce hiçbir şey farklı değilmiş gibi, ezelden beri birbirlerini tanıyorlarmış gibi. Her ikisi için de her şey farklı görünüyordu. Léonard daha neşeli, daha netti. Clarissa eskisinden daha rahat konuşuyordu. Yürüyüşü daha bir canlanmıştı. Daha özgürdü. Gerçekten ilk kez kendini dünyaya açmıştı.

Endişe nedir bilmiyorlardı, yalnızca neşeliydiler; nereye gideceklerini nadiren bir gün öncesinden planlıyorlardı. Bazen bir ayakkabı tamircisinin dükkânı, bazen de basit lokantaların önünde oturuyorlardı. Turist rehberleri, şehir planları satın almıyorlardı. Clarissa ülke dilini anlamıyordu. Rahiple ya da eczaneden biriyle konuşmayı deneyebilirlerdi, ama onlardan bile çekiniyorlardı. "Yoksa yaşamayız, zaman yaşamdır. Bu bile rahatsız ediyor," diyordu Léonard. "Kendimizi yaşatalım." Gazete okumuyorlardı. Neler olup bittiğinden haberleri yoktu. "Bu bile yükümlülük altına girmemiz demektir." "Denizde yüzüyormuş gibi özgür olma duygusunu bir kez olsun yaşamak. Her şeyden özgür olarak. Zamandan, dünyadan." "O zaman eşeğiyle seyahat eden biri gibi olabilirdim burada." Demek Léonard'ın arzusu buydu. "Sen yalnızca kendini düşünüyorsun." – "Hayır," dedi Léonard, "seni de düşünüyorum. Hatta yaşlı bir anneyi, köylü bir kadını –karım bunu kavrayamadı– keskin, aydınlık gözlerle bunu yaşamak, mutlu olabilirdi. Ne tuhaf, her yoksulu düşünüyorum, az şeyi olan herkesi. Ama her şeye sahip olanları da düşünüyorum, her birinin istediği şeyi anlayabiliyorum, çünkü her birinde, onları namussuz yapan bir şeylerin var olduğunu biliyorum."

Şakacıktan her otelde farklı bir isim altında kalıyorlardı, "Kendimiz de bu oteli unutalım diye." Clarissa çok şey öğrenmişti ve artık o da Léonard'a bazı şeyler anlatabiliyordu. Léonard, Clarissa'ya Montaigne'in *Denemeler*'inden okuyordu, Stendhal'in *La Chartreuse de Parme*'ından*. Léonard

---

* *Parma Manastırı.* (ç.n.)

güzel okuyordu, Clarissa onun yumuşak sesini hissediyordu. Léonard *bonheur*'ün* Almancadaki anlamını da okumuştu ve mutluluğun ne olduğunu ilk kez anlamıştı. Bu nedenle Clarissa'ya dönüp birdenbire şöyle demişti: "Hatırlıyor musun Antibes'de gezinirken..." Léonard için – Clarissa'nın ezelden beri kendisiyle birlikte olduğu düşüncesi böylesine olağandı işte. Clarissa ise bir zamanlar Léonardsız yaşadığına inanamıyordu; kimi zaman yalnız başına yürüdüğünde tam olarak kendisi değilmiş hissine kapılıyordu. Clarissa'yı ona bağlayan duygusallık ya da cinsellik değildi. Onun şefkatle ve saygıyla sarılışını seviyordu. Bunlarda da bir minnet vardı.

***

Takvimsiz ve gazetesiz yaşadıkları için üç haftadır yolda olduklarını bir tesadüf sonucu, Brescia'daki bir berber dükkânının önünden geçerken fark ettiler. Léonard saçlarını kestirmek istedi, sakalları çok gürleşmişti. "Temmuzun son günlerinden biri olmalı. Hiçbir şey duymuyor ve hiçbir şeyle ilgilenmiyordum." Clarissa ilk kez, gelen postalara bakması gerektiğini hatırladı. Babasına düzenli olarak yazmıştı, öncelikle Luzern'deki ziyaretini ve sonra da oradan da ayrıldığını bildirmişti. Sonra tekrar Desenzano'dan babasına ve Hofrat Silberstein'a yazmıştı, ağustos ortasına kadarki adresini bildirmek için; o zamanlar bunun yeterli olduğunu düşünmüş ve "Milano poste restante"** olarak adresini belirtmişti. Ardından Como Gölü'ne gitmişlerdi. O günler yağışlıydı.

---

* (Fr.) Mutluluk. (ç.n.)

** poste restante: Güdümlü posta. Avrupa'da pek çok ülkede posta kutusu anlamına gelir. Avrupa'da gezerken ne zaman nerede olacağınız belliyse, insanların size mektupla ulaşmaları kolaydır. Mektuba, gitmeyi planladığınız şehrin merkez postanesini, eyalet ismini, posta kodunu ve Poste Restante notunu yazmanız yeterli olacaktır. Pasaportunuzla beraber bu merkez postaneye gidip mektubunuzu alabilirsiniz. (ç.n.)

Milano'da da bir gün boyunca yağmur yağmıştı. Como, Pavia ve Milano'yu hatırlıyordu. Şimdi postaneye gitmek için kendilerini sokaklara vurmuşlardı ve gerçekten de kendisine bir mektup gelmişti. Babasının okunaklı, düzgün yazısını tanıdı. Mektup Berlin'den geliyordu ve çok kısaydı: "Gelişen olaylar eski mevkime dönmemi zorunlu kılıyor. Bunun nedenlerini çok kısa süre içerisinde anlayacaksın. Her an Avusturya'ya dönebilirim. Çok fazla uzaklaşma." Clarissa için mektupların da telgraflar gibi ürkütücü bir yanı vardı. Mektubu anlamamış gibi elinde tutuyordu. Tarihine göz attı: On beş Temmuz. Yüzündeki her ifadenin anlamını bilen Léonard ona yaklaşıp "Seni kaygılandıran nedir?" diye sordu. Clarissa mektubu ona uzattı ve tercüme etti. "Anlamıyorum," dedi Léonard, "neden bu kadar sarardın?" Clarissa alçak sesle cevap verdi: "Babam eskiden genelkurmaydaydı. Önemli birimlerin başkanıydı, bu yüzden onu görevine geri çağırıyorlar. Eğer ona orada yine ihtiyaçları varsa durum vahim demektir."

Katedral meydanına çıkıp bir Alman gazetesi satın aldılar. Bu, Clarissa'nın haftalardan beri okuduğu ilk gazeteydi, Léonard da kendisi için bir Fransız gazetesi aldı. Clarissa huzursuz olmuştu. "Ruslar bir şeyler hazırlıyorlar. Sözde seferberlik hazırlıkları yapıyorlarmış." Léonard sinirle güldü. "Burada da Avusturya'nın seferber olduğu ve kışkırttığı yazıyor: Aynı şey, hep aynı şey. Bayan Dr. Kutschera ve Sırp bayan. Birileri katil, diğerleri baskıcıdır. Kimin baskı altına alacağı, kimin katil olacağını öğrenmek için mi halkın içinde yaşadık?" "Bir şeyler olacağına inanıyor musun?" "Avusturya Sırbistan'a bir ültimatom vermiş." "Babamın neden oraya gittiğini şimdi anlıyorum. Aslında göreve geri çağırdıklarında dönmesine gerek yok." "Babanın savaşı hazırlayanlardan biri olduğu, bunu yıllardır planladığını düşünmek. Yok, bir şey demiyorum. Sen bunun sorumlusu değilsin, senin bir

suçun yok. Hiç kimsenin suçu yok. – Yalnızca şu yalancılar, şu kışkırtanlar, şu körükleyenler suçlu." Oldukları yerde öylece oturdular. İnsanlar önlerinden akıp gidiyordu. "Bir şey olursa ne yapacağız? Dönmek zorundayım. Ya sen?" "Ben de." "Sence Fransa da katılacak mı? Savaş durumunda Fransa yalnızca bir piyondur, satranç oyunundaki piyadedir, böyle bir görev üstlenmesi düşünülmüş olmasa bile. Tüm bunların arkasında Rusya var, tüm bunların arkasında onun politikasının insanları, çeteleri var." "Bunu düşünmek istemiyorum. Benim için dünyada bundan daha önemsiz bir şey olamaz. Ancak karşı koymak gerekir. Özellikle de sosyalistler. Onlarda *L'Humanité** vardır. Benim ne olacağımı düşünmeye gerek yok. Evet, ben ayakkabı tamircisi olmaktan başka bir şey istemiyorum. Ama böyle de bir örnek verilebilir. İnsan ne yaparsa yapsın olaylara dahildir. Gördüğün gibi insan böyle çeker cezasını. Yaptığı en ufak şey bile insanı bağlar. Bir şeyler öğretmesi bile insana sorumluluk yüklüyor. İnsan kendisini aşmak zorundadır. Seni tanımadan önce neyim vardı: Yapayalnızdım. İki kişi olunca dünyanın üstesinden gelinebilir."

"Peki, eğer olursa – sence uzun mu sürecek?" "Kim bilir. Gazeteyi kaldır. Ambrosian Kütüphanesi'ne gidip çizimlere, resimlere, kitaplara bakalım." Daha sonra bir kilisenin içinde durduklarında Léonard sunağa baktı. "Aslında hiçbir şey görünmüyor." "Bilemiyorum..." dedi Clarissa sanki aralarında bir şey duruyormuş gibi. "Korkuyor musun?" Clarissa ona bakıyordu. Léonard çekinmeden ve dürüstçe cevap verdi: "Evet."

***

O andan itibaren bir şeyler yitip gitmişti. Artık etraftaki insanları görmek istemiyorlardı. Hayat adeta durmuştu.

* (Fr.) İnsanlık. (ç.n.)

Artık hiçbir yerde ışık yoktu. Sadece gazete konuşuyordu. Gazeteye bakıldığında harfler, başlıklar insanın gözüne çarpıyordu. "Ne için buraya geldim?" diye soruyordu her ikisi de kendine. Etrafta dolanıp durdular. Düşünmemeye, oyalanmaya çalıştılar. Daha önce bulundukları yerde de bunu denediler. Akşamleyin geri döndüler. Daha birkaç gün öncesinde orada, gölün kenarında oturmuşlardı. Yağmur yağdığı için içeri geçmişlerdi. Durumun ne kadar ciddi olduğundan haberleri yoktu. "Altı gün daha fazla yaşayabilirdik! Şimdi ise zamanın istediği gibi yaşamak zorundayız. Bu bizim için yabancı bir şey. Artık yalnız değiliz. Sen ve ben, biz ikimiz dünyanın kendisiydik ve dünya daha önce hiç olmadığı kadar büyük ve güzel görünüyordu." "Ah, keşke hayatta olmak için değil de, kendi hayatımızı yaşayabilmek için ikimize ait sekiz günümüz daha olsaydı." Onlar için gün gittikçe karanlıklaşıyordu. Ama geceleri sevgiyle birbirlerine sarılıyorlardı. Clarissa ona iyice sokuluyor, ona tutunuyordu. Bedenleri birbirine kenetleniyordu. Bu onlar için çok değerliydi, tek vücut olmak onlar için dünyalara bedeldi. Dışarıda gece hüküm sürüyordu, tehlikelerle dolu bir gece. Orada bir şey vardı, her birinin diğerinden söküp atmak istediği bir şey. Uyku bile değişmişti.

Clarissa üşüyordu. Uykusunda herhangi bir şey düşünmüş, rüya görmüş olmalıydı. Muhtemelen yabancı, kötü bir şeydi bu. Ayrıca her uykuda bir parça ölüm vardır. Uyandı. Ona, Léonard'a baktı, o derin ve deliksiz uyuyordu. Boynunu izledi, güzel boynunu yalnızca. Onun içinde hayat vardı. Şairler bunu hissetmişlerdir. Birdenbire yine bir şeyler olduğunu düşündü. Korku geri gelmişti. Bir şey yapması gerekiyordu. Pencerenin önüne gitti. Bir içgüdüydü. Karşıda bir kilise vardı. Yaşlı kadınların geçerken ıstavroz çıkardıklarını gördü. Ah, kendisi de kiliseye gitmeliydi. Böyle durumlarda kiliseye gitmesi gerektiğini öğrenmişti. Bir yandan bunu gerçekten isteyip istemediğini bilmiyordu, diğer yandan buna

alışkındı. Pencerenin önünde durmaya devam etti. "Olmasına izin verme," diyordu duasında. Belki anlamsızdı ama kendisine iyi geliyordu. Bu bir yankıydı, bu onun Ben'iydi.

Odaya geri döndü. Léonard hemen ona doğru yürüdü, hatta adeta üzerine atıldı ve hızla yüzüne baktı. "Neredeydin?" Clarissa "Sorma," diye yanıtladı. Solgundu. Léonard korkmuştu. "Uyandım ve sen yoktun. Hayatımda hiç bu kadar korkmamıştım. Kendimi terk edilmiş hissettim. İlk kez şimdi, şu dakika benim için ne demek olduğunu, bir ayrılığın ne anlama geleceğini anladım! Uyanmak ve seni görememek korkunçtu." "Yooo, bir dakikalığına bile seni bırakmam. İmkânım olduğu sürece yanından ayrılmam. Asla. Her zaman yanında olacağım. Şimdi ve ahirette. Sonsuza dek."

Sokağa çıktılar. Gazete dağıtıcılarını gördüler. Onların arkasından koştular. Verilecek bir haberi bekliyorlardı. Bu bir zorunluluktu. Merak değildi. "Şuradaki adam bizim hayatımızı satıyor. Onun bağıra çağıra ilan ettiği bizim hayatımız. Mutluluğumuzu yaşayacak mıyız yaşamayacak mıyız, ona karar veriliyor." Léonard bir gazete satın aldı. "Ne oldu?" Léonard cevap vermedi. Clarissa onu sıkıştırdı. Léonard yanıtladı: "Avusturya Sırbistan'a savaş ilan etmiş."

Hiç konuşmadan birkaç adım gittiler. Ayaklarının altındaki yer çekiliyor gibiydi. Yan tarafta Galleria Vittorio Emanuele'de bir kafe vardı. Léonard, Clarissa'nın sarardığını gördü. Oturdular. "Geri dönmek zorunda mısın?" Clarissa "Dönmek zorundayım fakat dönmeyeceğim," şeklinde cevap verdi. "Hayır. Sen yanımda olduğun sürece dönmeyeceğim. Babam bunu anlamayacak. Seninle istediğin her yere giderim, Fransa'ya bile. Ben bir kadınım. Yasalar bilgedir. Kadını, ait olduğu erkeğin yaşadığı yere gönderir. Kadın vatanına dönmek zorunda değildir. Kadına ait olduğu yer söylenir."

Léonard sessizliğini sürdürürken bir çubukla önüne şekiller çizip duruyordu.

"Neden hiçbir şey söylemiyorsun? Sence bu doğru değil mi? Döneyim mi?"

"Hayır," dedi Léonard. "Ancak savaşa sürüklenirsek hiçbir şey olduğu gibi kalmayacak. Ben askerim. Sorun bu değil. Sedyeci olabilirim. Ama büyük olasılıkla asker kaçağı olurum. Ve o zaman seni yanıma alamam. Başkalarının kurban olmasına seyirci kalıp kendim mutlu olamam. Askerlikten kaçamam, bu bir suç olur. Ama mutlu olmak da istiyorum. Belki sensiz daha kolay olur."

Clarissa korkmuştu. "Sence Fransa..."

"Bizim düşüncemizin ne önemi var? Biz kimiz ki? Hayatımızı iktidardakiler yönlendiriyor. Beklemek zorundayız. Hayatımızın pek önemi yok, yerdeki toz gibi. Esen her rüzgâr onu oradan oraya savuruyor. Birlikte olmamıza izin vermeyecekler. Ancak henüz direniyoruz. Sosyalistlerdir hâlâ halkı bir arada tutan. Bundan anlayabiliriz ki Fransa'da birkaç adamımız var, örneğin Jaurès, bu bize küçük bir dayanak sağlar. Şimdi imparatorlar telgraflar çekiyorlar. Sanırım korkmaya başladılar. Tüm dünya şu anda korku içinde. Hiçbir şeyin yararı olmaz. Dünyanın tüm bilgelikleri de işe yaramaz."

Bugünlerde sokaklarda dolaşmanın pek bir anlamı yoktu. "Şimdi ne yapalım?"

"Aynı yolu geri dönelim. Bir kez daha gidelim Garda Gölü'ne. Bir kez daha gidelim daha önce gittiğimiz her yere. Bir kez daha kavrayabilmemiz için. Çünkü insan sahip olduğu şeyi yitirmez. Bir kez daha hatırlayalım her şeyi, kazıyalım buradaki her şeyi hafızamıza, sıkıca tutunalım hepsine bir kez daha. Belki de elimizde burada geçirdiğimiz zamana dair anılarımızdan başka bir şey kalmayacak."

Geri döndüler. Her şeye bir kez daha baktılar. Manzara aynıydı. Fakat insanlar aynı değildi, farklıydı, kendileri de aynı değildi. Bir de geceler vardı, gölün koyu koyu kabardığı, ardından küçük dalgaların gevezelik ettiği geceler. Bir

kuş ötüyordu. "Bunca güzellik var olabilir mi? Tüm bunlar anlamsızca yok olabilir mi? Her ağacın bir anlamı var. Her şey planlanıp düşünülmüş. Her çiçek yaprağıyla kendini koruyor. Yağmur yağıp besliyor. Her şey yolunda. Tüm bunlar yok mu olacak?" Ertesi sabah Jaurès'in öldürüldüğü haberi geldi.

Birlikte Zürich'e gittiler. Burası dönüm noktasıydı. Yol sağa ve sola ayrılıyordu. Şimdi savaş ilan edilse Léonard Fransa'ya, Clarissa Avusturya'ya dönmek zorunda kalacaktı. O zaman aralarına bir dünya girecekti. Haber geldiğinde ikisinin de içinde bir şeyler dondu. İkisi de zayıflığından utanıyor, ne kadar üzgün olduğunu göstermek istemiyordu. Sözüm ona dayanıklı olduklarını göstermeye çalışıyorlardı birbirlerine. Böylece ilk kez birbirlerini aldattılar. Clarissa, Léonard'ın gidip gitmemesi konusunda bir şey söylemedi. Léonard kararını özgürce vermeliydi. "Ben dönmek zorundayım." "Evet, anlıyorum dönmek zorundasın." Sesi kulağında buz gibi çınlamıştı. Clarissa onun kararını daha da zorlaştırmak istemiyordu, Léonard da Clarissa'nın kararını. Yanlarında duran iki kişi bavulları yüzünden kıyamet koparıyordu ve çok heyecanlıydı; bir başka iki kişi ise sessizce yan yana durup şöyle diyordu: "Geçecektir." Derken biri edepsizce bir şey söyledi. Birkaç adım daha ilerlediler. "Bir fotoğrafını istiyorum, çünkü senin bende hâlâ bir fotoğrafın yok." Vedalaştılar. Sessizce. Léonard tekrar arabaya gitti Montaigne kitabını almak için; Clarissa bunun Léonard'ın en sevdiği kitap olduğunu biliyordu. Léonard kitabı Clarissa'ya verdi. İlk sayfasını açtı ve 1 Ağustos 1914 tarihini yazdı.

Eylül, Ekim, Kasım 1914

Clarissa o dönüş yolculuğunda neler yaşadığını sonrasında hiç hatırlamaz oldu. Kendisini dış dünyaya kapatmıştı. Her şeyi adeta bir sis perdesinin ardından görüyordu. Her yerde afişler vardı. O hiçbirini görmüyordu. Sanki neyin ne olduğunu bilmiyormuş gibi yaşıyordu. İnsanlar sıkış tepiş biniyorlardı trene, ellerinde bayraklarıyla yaralı askerler; her şey gürültülü ve coşkuluydu, gözleri parlıyor, kardeşliği kutluyorlardı. Tren garlarında genç erkekler vardı; Clarissa dışarı bakmıyordu; gazete dağıtıcıları bir şeyler bağırıyordu; Clarissa bilmek istemediği için hiçbir şey bilmeyen tek insandı. Adeta narkoz verilmiş gibiydi. Yemiyor, içmiyordu. Altındaki raylar sanki şöyle sesleniyordu: Geçti, geçti, bitti, bitti.

Kendisini birden evinin eski odasında buldu; oraya nasıl geldiğini bilmiyordu. Genç bir subay kapıyı açmış ve bir şeyler söylemişti, muhtemelen generalin geleceğini; tam olarak ne söylediğini bilmiyordu. Odasında bir koltuk vardı, uyuşmuş gibi koltuğa yığıldı. Net düşünemiyordu. Bir şeyler oluyordu. Ve savaş vardı. Karpatlar'da bir yerlerde. Ya bu doğru değildi ya da savaşın sürdüğü haftalar geçip gitmişti.

Zamanın da farkında değildi, akşam mı yoksa gece mi; dış kapının açıldığını duydu. Adımlardan babası olduğunu anladı. Ayağa kalktı ve onun yanına gitti. Babası yorgun ve endişeli görünüyordu: Daha da yaşlanmış, çökmüştü. Cla-

rissa'yı fark ettiğinde duruşunu dikleştirdi. Ona sarılırken çok ciddiydi. "Bugün gelmen iyi oldu. Eduard yarın cepheye gidecek. Sabah erkenden vedalaşmak için gelecek." Derken bir sessizlik oldu. "Her şeye hazırlıklı olmalıyız," dedi babası ciddi bir ifadeyle. "Bu savaş uzun sürecek ve bu savaştan sonra dünya eskisi gibi olmayacak. Bunun için yaşadım ben, bunun için çalıştım. Şimdi gerçekten savaşılıyor. Bununla kimin arzusunun yerine geldiğini soruyorum kendime. Neyse..." – Bunu söylerken yazı masasına oturdu. Clarissa, babası yazı masasına oturduğunda onun çalışmaya devam edeceğini ve rahatsız edilmek istemediğini biliyordu. "İyi geceler," dedi usulca. Babası başını kaldırdı. "Ne yapmak istiyorsun? Eski işine mi döneceksin, yoksa sıhhiye hizmetine mi kaydolacaksın?"

Clarissa düşündü. Bu konuda henüz bir şey düşünmemişti. "Sen nasıl uygun görürsen. Bana belki burada ihtiyacın olur." "Hayır," dedi babası sakince, "dışarıda en iyilere ihtiyaç duyulacak. İnsan daha zor olanı seçmelidir, yoksa katlanamaz."

Başını eğip babasının yanından ayrıldı. Bunu hiç düşünmemişti. Düşünmek istememişti, değerlendirmek istememişti. Hayatta kalarak zamanın üstesinden gelmek gerekiyordu. Tanrı'ya şükür ki iş vardı; ne kadar çok olursa o kadar iyi. Onun için her şey gayet netti. Bir işe sığınmak zorundaydı. İş ne kadar zor olursa o kadar iyi olacaktı.

Ertesi sabah ağabeyi geldi. Belinde askerlerin sefere giderken taktıkları kuşak vardı. Tam bir erkek gibi görünüyordu. Genç, berrak yüzünde sert bir ifade vardı. "Hazırız. Eşsiz delikanlılarız. Bizi durdurmak imkânsız. Emin ol onları alt edeceğiz. O eşkıyaları, o Sırpları pestil gibi ezeceğiz. Sonra da sıra her şeyi başlatan Fransızlara gelecek. O haydutların, o sefil halkın hakkından geleceğiz."

Clarissa bir acı hissetti. Komik görünüşleriyle öğretmenleri, o dürüst insanları gözünün önüne getirdi. Yalnızca Léo-

nard'ı düşünmüyordu. Eduard'ın sözleri içine oturmuştu. Léonard'ı ve kendisini savunması gerekiyormuş izlenimine kapıldı. Anlamsızdı, bunu biliyordu. Ancak şimdi konuşmazsa ihanet etmiş gibi olacaktı.

"Aman bırak," dedi elini ağabeyinin omzuna koyarken, rica edercesine, "onlar da bizim kadar neden ve niçin olduğunu bilmiyorlar." Babası sakince şöyle dedi: "Politikadan bahsetme." Fakat Eduard sinirlendi ve "Onlar bilmiyorlar mı?" diye sorduğunda Clarissa "Bu Tanrı'nın takdiri," dedi. "Sen bundan ne anlarsın? Onlar bize saldırdı. Şimdi karşılarında kim olduğunu görecek o boşboğazlar. On yıldır rahat vermiyorlar. Fakat onlara öyle bir ders verilecek ki, beş yüz yıl kendilerine gelemeyecekler; onların savaş arzularını iliklerinden söküp atmak lazım," dedi Eduard.

Clarissa vazgeçti. Yıllarca yalnız kalacağını düşündü. Susması gerekecekti, her zaman. Ne ağabeyine ne de babasına açılabilirdi. Her yerde yalnızdı, her yerde sırrıyla yapayalnızdı. Ağabeyine sarıldı. İlk kez içinden gelmeden sarıldı ona. Burada önem verdiği hiç kimse yoktu; ne babası, ne ağabeyi, ne evi ne de vatanı. Her şey ona karşıydı. Babası oğluna sarıldı. Clarissa anlamıştı: Ağabeyi ölüme gidiyordu. Yine de onu düşünmüyordu, aklı diğerindeydi, her şeyi olan diğerinde.

***

Clarissa ertesi gün sıhhiye hizmetine kaydoldu, ancak Viyana'daki bir hastanede değil, cephedeki bir hastanede görevlendirilmek şartıyla, tıpkı babasının istediği gibi. Son trenle kendini Londra'dan kurtarabilmiş olan Hofrat Silberstein'a görevinden istifa ettiğini bildirmek zorundaydı; Silberstein, Clarissa'nın beklediğinin aksine bunu onaylamıştı, hem de her zamanki vatanperver tavrıyla değil. "Özel muayenehanem şu an beni hiç ilgilendirmiyor," şeklinde

bir açıklama yapmıştı Clarissa'ya. "Şu an insanlığın kronik psikozları hakkındaki araştırmalarımla ilgili maalesef çok malzemeye ulaşıyorum. Bugünlerde çıldıran insanlar için büyük konser salonu yetmeyecektir, yetse bile benim müşahede odam olamayacak kadar küçük gelecektir. Şu sıralar birkaç kişi değil, hemen herkes çıldırmış durumda; birisiyle karşılaşıp, o kişi 'düşmanlardan' bahsettiğinde gözlerinde beliren nefret dolu kıvılcımları görünce onu müşahede altına almam gerektiğini düşünüyorum. En barışçıl insanların bile birden nefret duyguları gelişti ve çevrelerine deli gibi bakıp, deli gibi konuşuyorlar. Her profesör yaşlandıkça aptallaşıyor, tıpkı bir öküz gibi. Viyana'da kalmak istememekte haklısınız Clarissa. Şimdi başka bir yüzyıldan ya da başka bir ulustan geliyormuş gibi kendini tecrit etmek mümkün değildir. İnsan zorla tarafsız kalamaz. Savaşla ilgili normal ve insancıl bir görüşe sahip olabilmenin tek bir yolu vardır: Savaşın farkında olmak ve savaşı kendileri asla cephede bulunmamış savaş çığırtkanlarından dinlememek. Bunun dışındaki her şey kendini kandırmak, kendini aldatmak, soyut şeylerle kendini uyuşturmak ve kendinden geçmek anlamına gelir." Profesörün acı dolu sesi Clarissa'nın dikkatini çekti. Ona baktı ve yaşlanmış olduğunu fark etti; hareketleri daha asabiydi. Hofrat cephedeki oğlunu düşünüyordu. "Gururlandığımı, diğer insanlarla gururlandığımı söyleyebilirim, kendimle değil. Onlar iyi durumda. Doğru olanı yapıyorlar. Cepheye çağrılan birine, o zavallı kurbanlardan birine lavman yapmak ya da bir bardak su vermek biz tüm okumuşların yapabileceğinden çok daha anlamlıdır. Askeri, ulusal, ekonomik, felsefi tüm kuramların temelinde mantık yattığı için aciz kalacaklarını göreceksiniz. Savaş mantıksız olduğu için hepsi başarısız olacaktır; çalışmalarımda ortaya koyduğum her şey muhtemelen tamamen yanlış. Gerçek olan, yalnızca göreceğiniz şeylerdir, acımasızca gerçek olan şeylerdir, eğer oradayken savaşın neden olduğu ruhsal bozukluklarla

ilgili gözlemlerinizin bazılarını not ederseniz bana kartotekte olduğundan çok daha büyük yardımınız dokunmuş olur, çünkü sizin dürüst bir doğanız var. Sizin kadar yararlı olmayı isterdim; bir tek insana yardım etmek şu anda vatana ve insanlık denen şeye yardım etmekten daha akıllıca görünüyor, – ayrıca savaş boyunca insanlık dememek gerekir, savaş insanlığa yakışmıyor."

Silberstein, Clarissa'ya biraz şüpheyle baktı. "Aslında bir general kızıyla böyle konuşmamalıyım, aksine meslektaşlarım gibi savaş broşürleri ve makaleleri yazmalıyım. Oysa ben olmayacak bir fikre saplanmışım, savaşın bir suç ve bir aptallık olduğunu düşünüyorum. Sizi etkilemek istemem. Zaten bir gün bu konuşmalarım nedeniyle başımın derde gireceğini biliyorum. Belki de 'düşmandan,' İngiltere'den yeni geldiğim için mikrop kapmışımdır. Belki de artık net göremiyorumdur. Belki bir başkasının da –oğlu vardır– bir Sırpın, bir Rusun. Ancak şimdi her şeyi savaşın penceresinden görmek zorundayız. Otuz yıl geçtikten sonra ben bunları değiştiremem: Benim için Fransız, Rus ya da Avusturyalı böbrek yoktur, düşman kan hücrelerine bakılarak tespit edilemez; ben yalnızca hasta birinin olduğu ve yardım edebileceğim yerde bulunabilirim. Zafer kazanan insanlık değil, hasta olan kişi doktora ihtiyaç duyar. Başka bir şeyle uğraşamam, uğraşmak da istemiyorum. Ben burada tek bir insana yardım edebilmek için kendimi paralarken, öte tarafta ordu altı tümeni tamamen yok ettiği için sevinir. Bir doktor olarak asker gibi düşünmek pratik ve yararlı olabilir, ancak ben böyle düşünemeyecek kadar yorgunum. Oğlumu anlayabilsem belki bunu yapardım. Yani benimle birlikte çalışmamanız sizin için daha iyi; ben tehlikeli bir arkadaş olabilirim; herkes kendi başının çaresine bakmalı. Düzene ayak uyduramayan yapayalnız kalır."

Clarissa'ya elini uzattı ve uzunca bir süre tuttu. Clarissa elini bırakmak istemediğini düşündü. Clarissa onun artık

neyin doğru neyin yanlış olduğunu ayırt edemez hale geldiğini görüyordu, aynı zamanda onun gözüyle kendisini de değerlendirebiliyordu. Ona bir şey söyleme ihtiyacı duydu. "Bay Hofrat – ben... yalnızca aynı sizin gibi düşündüğümü söylemek istiyorum. İnsan yalnızca... bence, hepimiz... şimdi daha cesur olmalıyız."

Hofrat ona baktı. Etkilenmiş gibiydi. "Haklısınız. Daha cesur olmak gerekir. Kapalı kapılar ardında düşünüp konuşmak kolay. Kuşkusuz bana bunu doğru anda hatırlattınız."

Hızla yazı masasının başına gitti, telaşla ve asabi bir şekilde kapalı bir zarf buluncaya kadar arandı. Zarfı yırttı ve içinden bir kâğıt çıkarıp okudu ve güldü. "Bakın... bu bugün geldi." Kâğıdı yırtıp çöp kutusuna attı. "Bu, Alman ve Avusturyalı aydınların bir manifestosu. Dünyaya suçsuz olduğumuzu, Fransa ve Rusya'nın bize saldırdığını ispat etmeliymişiz. İmzaladım, çünkü... bir oğlum var... yok, siz beni tanıyorsunuz; insan dahil olmak istiyor, seçkin isimlerin arasında olmak... gerçekten, en doğru anda geldiniz. Siz normal tepki veriyorsunuz. Beni aptalca bir davranışta bulunmaktan kurtardınız." Zarfı yırttı ve onu da çöp kutusuna attı.

"Sizi özleyeceğim. Sizde insanı daha dürüst yapan bir şey var ve bugünlerde eskiden olduğundan çok daha gerekli bu. Hayır," –duygulandığı için utandığında her zaman yaptığı gibi işi şakaya vurmak istediyse de pek başarılı olamadı– "normalde inandığım bir şey olmasa da telepati yöntemini deneyeceğim; bir şey yaptığımız ya da yapmadığımız için kendisinden utanacağımız birilerinin olması iyidir. Bu, bazı şeylerin üstesinden gelinmesinde yardımcı olur."

Demek ki birine düşünce yoluyla yoğunlaşıp onunla ilgili bir şeyi dürüstçe ve içtenlikle dilersek, isteğimiz gerçekleşir. O buna ne derdi... Clarissa sanki karşısında Léonard varmış gibi derin bir iç çekerek "Evet," deyince, Hofrat Silberstein şaşkınlıkla ona baktı. İşte o an Clarissa, Hofrat'ın bir şeyleri

tahmin edebileceğini, anlayabileceğini düşündü. Onunla vedalaştı ve hastaneye gitti.

***

Clarissa'nın çalışacağı cephe hastanesi eskiden cephenin yüz kilometre ötesindeydi. Avusturya ordusunun geri çekilmesiyle bu mesafe kısalmış, yaralıların sayısı da artmıştı; tüm hesaplamalar yanlış çıkmıştı. Mevcut yatak sayısı yetersizdi, doktor sayısı yetersiz, hastabakıcı sayısı yetersizdi, sargı bezleri yetersiz, morfin iğneleri yetersizdi; bu korkunç sefalet fırtınası her şeyi yutmuştu. Hastanenin kapasitesi iki yüz yatak olarak hesaplanmıştı, şimdi ise içeriye bunun neredeyse yedi katı yatak tıkılmıştı. Koridorlarda bile yataklar vardı. Subaylar odalarında ya da ofislerde tedavi altına alınabiliyorlardı. Yerler artık süpürülemiyordu. Bunu yapacak kimse yoktu. Cephe hastanesi de aslında eskiden bir liseymiş. Şimdi ise kullanım alanı yetmiyordu. Hafif yaralılar sedyelere konarak trenlerin altında tutuluyordu, ta ki biri iyileşene ya da genelde olduğu gibi biri ölüp bir yatak boşalıncaya kadar; kimileri soğuk tren vagonlarında kalıyordu; bu ilk haftalarda dur durak yoktu. Geceleri trenler geldiğinde hastalar meşalelerle vagonlardan taşınıyordu; yorgunluktan bitmiş tükenmiş olan yardımcılar bir iki dakika dahi dinlenecek zaman bulamıyorlardı. Doktorlar çaresizlikten ne yapacaklarını bilmez haldeydiler, işlerini yapmaları engelleniyordu; yatak çarşaflarını değiştirmeye izin verilmiyordu. Kurallar bunu yasaklıyordu. İlk muharebeler sırasında hep daha çok yaralı geliyordu. Ufukta barış görülmüyordu. Hiçbir şey işe yaramıyordu; bazen ön tarafta da inleyen, ateşler içinde kıvranan, can çekişen, haykıran insanlardan başka kimse yok gibiydi. Sanki artık sağlıklı insan kalmamıştı, çünkü denetlenen doktorlar, hastabakıcılar kızarmış gözlerle koşuşturuyorlardı ve müfettişler telaşlıydı, bağırıyorlardı;

herkes telefonda bağırıyordu; başka bir insanlık oluşmuştu. Clarissa'nın babası bunları öngörmüştü: Yalnızca iyimser biri bu kadar cephaneyi yeterli bulabilirdi; gerçekte yedi kat fazlasına ihtiyaç vardı. Belli sayıda kayıpların olacağı tahmin edilmişti, ancak gerçekteki kayıplar tahmin edilenin on beş katına ulaşmıştı. Üstüne üstlük nakliyatlar durmuştu – kömür yoktu.

Ağustos ve eylül en korkunç aylardı. Onca koşuşturma nedeniyle doktorlar ve hastabakıcılar bitap düşmüşlerdi; öyle ki bir keresinde Clarissa iki gün üstündekileri çıkarmaya fırsat bulamamıştı. Neyin doğru olduğunu bilmez hale gelmiş, dermanı kalmamıştı, ama pes etmiyordu. Ona güç veren gizli bir ilacı vardı; yorulmak onun için bir zevkti; korkuyu alt etmenin bir yoluydu bu. Ne olursa olsun düşünmemek gerekiyordu. Ardından kendini yatağa attığında dipsiz bir kuyuya düşüyordu sanki. Bu gücü yanında getirmişti, kendisine yardım eden bu direnci. Gündüzleri kendine zaman ayıramıyordu, yüzünü yıkamak için bile; kıyafetlerini değiştiremeyecek, gazete okuyamayacak, hatta bir mektubu bile açamayacak kadar kendini işine veriyordu. Bazen sandalyeye oturmak için kendini zorluyordu ve artık yeter diyordu. Ancak hemen ardından o düşünce geliyordu aklına: Belki Léonard da bir yerlerde çaresizce yatıyor, birinin kendisine bir bardak su getirmesi ve terini silmesi için kapıya gözlerini dikmiş bakıyordu. Bunun üzerine hemen alev alev yanan ayak tabanları ve yorgun bacaklarıyla ayağa kalkıp tekrar oda oda dolaşıyordu; bunu yapınca sanki Léonard'ı koruyup gözetiyormuş gibi hissediyordu, sanki bunu yapması gerekiyormuş gibi. Léonard oradaki herkesti. Herkes ona Léonard'ın gözleriyle bakıyordu, ister Ukraynalı ister Leh çiftçi olsun, hepsinde onun bakışı vardı. Ve burada farkında olmasalar bile insanlar Clarissa'yı seviyorlardı, onun zayıf çaresiz hali karşılıksız kalmıyor, uzaktan gelen bir tür saf sevgiyle ödüllendiriliyor, kurtardığı herkesle Léonard'ı

kurtarıyordu. Yardım ettiği herkesle ona yardım ediyordu. Tükenene kadar çalışıyordu, hatta tükenmenin de ötesine geçiyordu, bunu kendi bedeninin ötesindeki bir güçle yapıyordu. Yıkılmamasına kendisi de şaşırıyordu. Orada doktorların, hastabakıcıların arasında sağlıklı kalmak kendisine de inanılmaz geliyordu. "Kendinize dikkat etmelisiniz," demişti Tirollü sevimli yaşlı köy doktoru. "İnsan kendisini de düşünmeli." Clarissa kendini unutup Léonard'ı düşündüğünde daha güçlü hissediyordu.

Ekim ayında durum biraz daha düzeldi. İlk muharebeler atlatılmıştı, en kanlıları sona ermiş, dehşet hafiflemişti; kasım ayına girilmek üzereydi; savaş hayatın en güçlü yanı olduğundan bu yana teşkilat her geçen gün biraz daha iyi işliyordu. Şehrin dışında ayrı ayrı seyyar hastaneler kurulmuştu, tek katlı barakalar. Buralara enfeksiyon kapmış askerler, bit arındırma bölümü ve bürolar yerleştirilmişti; hastane ise subaylara ayrılmıştı ve artık normal kapasitede çalışıyordu, hatta bazen kapasitenin altında kalıyordu. İlk defa dinlenmek mümkündü. Ne kadar yorulduğunu ancak şimdi hissediyordu. Hastanenin tıpkı bir işletme gibi korkunç bir şekilde çalıştığını açıkça görüyordu. Burası bir hastaneden çok kazanın ya da patlamanın olduğu bir yeri anımsatıyordu. Burası bir iyileştirme makinesiydi. Yaralı olarak geldiklerinde de dışarı koyulduklarında onlara acıyordu. Her biri için yaptığı şeyi aslında bir tek kişi için yaptığını biliyordu. O kişi Léonard'dı. İlk izin gününde biraz etrafı düzenlemeye, babasına, ağabeyine ve tanıdıklarına yazmaya, Hofrat Silberstein için gözlemlerini not etmeye karar vermişti vermesine ama yirmi iki saat boyunca deliksiz uyumuştu. Ancak yine de yorgunluğu geçmemişti. Sanki yorgunluğu onu bedeninin içine hapsetmişti, ateşli hastalar arasındayken sanki kanı daha ağırlaşmış, daha koyulaşmıştı; ayakta duracak hali yoktu. Yemeklerden tiksiniyordu, hepsinin tadında iyot varmış gibi hissediyor ve kusuyordu. Düşünmek bile

zor geliyordu. "İzin almalıyım," diye geçirdi içinden, ama babasından utanıyordu, çünkü babası onun yerinde olsaydı kendini zorlardı, biliyordu. Ayakta kalmaya gayret ediyor güçbela çalışmaya devam ediyordu, ta ki o korkunç 19 Ekim gününe kadar. Yine kendini çok yormuştu. Bana neler oluyor, dedi kendi kendine. İçeri bir ulak girdi. Babasından bir telgraf getirmişti: "Eduard şehit Sırbistan." Ondan sonrasını hatırlamıyordu.

***

Kendine geldiğinde bir kanepede yatıyordu. Gözlerinin üzerine ıslak, soğuk bir şey koymuşlardı. Eliyle onu itti. Başında doktor vardı, kalın gözlük camlarının ardından ona bakıyordu. "Nasılsınız evladım, daha iyi misiniz?" Clarissa kendine geldi. Odayı ve doktoru hatırladı. "Bayıldım mı?" diye sordu. "Evet," dedi doktor, "ama önemli değil. Ben zaten bunun olacağını tahmin ediyordum. Kendinizi çok yıprattınız. Şimdi dinlenin. Hemen döneceğim." Clarissa yattığı yerde kaldı. Ne olduğunu hatırlamak istiyordu. Babasını, ağabeyi Eduard'ı hatırlamak istiyordu. Ama ister istemez –babasından daha çok– dönüp dolaşıp diğerini düşünmekten kendini alamıyordu. İçinde bir sıkıntı vardı. Akşamleyin yine kalkıp işe dönmek istemişti. Doktor kendisine bakmak için gelmişti. Clarissa'nın ağabeyinin ölüm haberini aldığını duyduğunda ciddileşmiş ve başsağlığı dilemişti. "Ağabeyiniz şehit olmuş. Başınız sağ olsun, gerçekten zor, başınız sağ olsun. Bu durumda bayılma nedeniniz de açıklanmış oluyor. Anlıyorum. Aslında genç bir bayan bayıldığında bizler hemen başka bir şey düşünürüz. Çünkü genelde asıl neden budur. Evet, insanın sinirlerine hâkim olması şu günlerde çok zor. Ben başta kalple ilgili bir sorun olduğunu düşünmüştüm. Ama bakışınız dikkate alındığında... Yok, kalbiniz gayet sağlam. Şimdi bir gece daha kalın, sonra da bir iki gün

izin kullanın, bu konuda ısrar ediyorum. En iyisi babanızın yanına gitmeniz."

Clarissa sessiz kaldı. Birden elleri buz kesmişti. Birden beyninde adeta bir şimşek çaktı. Doktorun öylesine söylediği cümle kafasında bir düşüncenin uyanmasına neden olmuştu. Bu düşünceden kurtulamıyordu. Dinlenmeksizin çalıştığı haftalar boyunca kendisiyle de bedeniyle de hiç ilgilenmemişti; şimdi ise bedeninin işleyişinde bir aksaklık olduğunu hatırlamaya çalışıyordu. Titreyerek bedenine, göğüslerine dokundu. Bunu düşünmemişti. Donakaldı. Belki de yalnızca bir tesadüftü, ya da aşırı yorgunluk. Tekrar titremeye başlamıştı; başka zaman olsa kendini tutardı. Ya gerçekten öyleyse? Léonard çok dikkatli davranmıştı, ancak çaresizlik dolu o gece, yarı düşte, yarı çaresizlik içinde, üzüntülerini birbirlerinin göğsünde boğmak istercesine vücutları kenetlendiğinde... Titreme devam ediyordu, hatta daha çok titremeye başlamıştı. Bir Fransızdan hamile kalmak, düşmanın çocuğunu taşımak ve bunu kabullenmek imkânsızdı; bunu ona söyleyemezdi, Léonard ona yardım edemez, bunu kabullenemezdi, bunu kimseye söyleyemezdi, ne babasına ne de başka birine bunu açıklayabilirdi. Kimsenin anlayabileceği bir durum değildi. Hayır, bu olmamalıydı! Bu belirsizlik dayanılmazdı. Tekrar doktorun yanına gitti ve yalnızca şöyle dedi: "Haklısınız. Artık devam edemeyeceğim. Sekiz gün izin alıyorum. Babamın yanına gidiyorum."

***

Clarissa babasının sabahtan daireye gittiğini, en azından öğleden önce evde olmayacağını, eve ancak akşam döneceğini bildiğinden, tereddüt etmeden şunu yaptı: Küçük bavulunu karşıdaki bir kafeye bıraktı. İçindeki korku giderek artmıştı. Emin olmak istiyordu. Aklına getirdiğinden beri bunun mümkün olabileceğini düşünüyordu. Bir telefon rehberi

rica etti. Herhangi bir jinekolog aradı. Aradığı birinci, ikinci ve üçüncü numarada kimseye ulaşamadı. Dördüncüsü şehirdışında bir doktordu, orada küçük bir muayenehanesi vardı, her şey çok sefil görünüyordu, beklemesi gerekiyordu. Birkaç kadın içeride oturmuş bekliyordu. İçlerinden biri hamileydi. Korkunç bekleme süresi doktor onu içeri alana kadar uzadı. Clarissa doktorun yüzüne bile doğru dürüst bakamadı, cesareti kırılmıştı: Doktor onun yargıcıydı, ölüme ya da yaşama karar veriyordu, bu onun elindeydi. Top sakallıydı, derin, gölgelenmiş gözleriyle yorgun görünüyordu. Ona vücudunu göstermek Clarissa'ya garip geldi, Léonard'dan başkasının görmediği, ondan başka kimsenin keşfetmediği vücudunu göstermek, soyunmak. Kendini kötü hissetmesi geçmişti. Sonunda uzandı ve gözlerini kapattı. Doktor onu muayene etti. Clarissa ona bir şey sormaya cesaret edemiyordu. "Merak etmeyin sayın bayan," dedi. "Her şey yolunda. Her şey normal seyrediyor. Bünyeniz gayet iyi. Normalde ilk çocukta olduğu gibi değil. Ancak hareketlerinize dikkat etmelisiniz." Clarissa başının döndüğünü hissediyordu. Doktor korkunç bir şeyi öylesine doğal bir şekilde söylemişti ki, bu rahatlık onu sarstı. "Pekâlâ... Hiçbir tereddüdünüz yok öyle mi?" "Hem de hiç... Ama merak etmeyin, dediğim gibi... Her şey yolunda gidecek. Birkaç hafta sonra sizi tekrar muayene edeceğim." Omzuna dostça dokundu.

Clarissa huzursuzdu. Beyninin içinde uğultular vardı. Doktorun kapının koluna davrandığını gördü. Doktora bir şey daha sormak istedi. Ancak bunun için yattığı yerde kalması daha iyi olacaktı. Böyle daha rahat düşünülebiliyordu. Fakat dışarıda diğer hastalar bekliyordu. Kendinde o cesareti bulamadı. Ayrıca bu adam karşısında bunu söyleyebilecek kadar güçlü değildi. Ancak dışarıya çıktığında düşüncelerini toparlayabildi... Bundan kurtulmanın bir yolu. Kendini nasıl kurtaracaktı? Doktor kendisine yardım eder miydi?.. Tırabzana tutundu. Artık bayılmamalı, kendini toparlaya-

bilmeliydi. Böylece güçlükle eve gitti. Başka bir şeyi düşünemiyordu.

Akşamleyin kapının açıldığını duydu. Babasına telgraf yollamayı unutmuştu. Babası onun geldiğini bilmiyordu, şu anda yan odadaydı. Clarissa birdenbire kapıyı açmaya korktu. Ancak açmamak da olmazdı. Kapıya yaklaşırken yavaşça öksürdü. "Kim o?" diye seslendi babası yüksek sesle, korkmuştu. Clarissa kapıyı açtı. "Benim baba." Babası kendisine baktığında Clarissa ürktü. Çok şey görmüştü, özellikle son haftalarda çekilmiş olan acılar. Ama babası tamamen çökmüştü. Clarissa'ya baktı. "Ah, sensin" – bunu söylerken hiç de sevinmemişti. Adeta hayal kırıklığına uğramıştı. Oğlunu düşünmüştü. Oğlunu, yalnızca oğlunu. Geri çağıramadığı oğlunu. Clarissa'yı görebilirdi, her zaman görebilirdi, ne de olsa hayattaydı. Ama oğlu artık yaşamıyordu.

Kendini toparladı. "Gelmene sevindim," dedi kayıtsızca. Clarissa'ya yaklaşıp onu kucakladı; dalgın dalgın sözlerine devam etti: "Sen otur, ben... ben gidip üstümü başımı düzelteyim," diyerek aceleyle yan odaya geçti. Clarissa onu yeterince tanıyordu. Babası utanıyordu. Yeterince metanetli olamamaktan korkuyordu. Birkaç dakika sonra geri geldi ve konuşmaya başladı: "Henüz ayrıntılı bir haber alamadım. Sadece telgraf işte. Karpatlar'da... İşte orada ya da burada... yaşamak istemeyenler kurtuluyor, diğerleri ölüyor... Evet, en tehlikeli mevki... Karpat Dağları, orada düşmanlar yalnızca baskınla yok edilebilir. Ordu istihkâm şefi Kubianka orayı yarabilmek için kaleler yaptırdı... Parlamentodan iki milyon istedi, günümüzde iki milyon nedir ki... Ayrıca Kosice'den trenleri tek ray üzerinde yürüttü, tek yönlü olarak... Ancak onlar da tahminde bulunmuşlardı, Conrad von Hötzendorf hemen Stryi ve Prut üzerinden saldırılacağını düşünmüştü, ancak trenlerin tersine de işleyebileceğini akıl edememişlerdi, bunu söylediğin zaman zaten istatistikçi oluyorsun... Taarruz dediğin planlanmalıdır." Hissizleşmişti, katılaşmıştı.

Elinde tuttuğu kâğıdı artık hissetmiyormuş gibiydi. Vatanını düşünüyordu.

Clarissa ürperdi. Babası olan bu yaşlı adamın içinde bir şeylerin köreldiğini hissetti. Konuşmak istemediği için konuyu saptırıyordu. İçinde bir şeyler ölmüştü. Bir daha asla düşüncelerini paylaşmayacaktı, gerçek anlamda hiç kimseyle bir daha asla sohbet edemeyecekti.

Yaşlı adam taarruz hakkında konuşmaya devam ediyordu. Söyledikleri korkunç ve boş şeylerdi. Clarissa babasının bunlarla acısını bastırmaya çalıştığını görüyordu. Babasının, onun varlığının farkında olup olmadığından bile emin değildi. Babasının ona karşı kayıtsız olduğunu hissediyordu. Bir saat boyunca babasının karşısında öylece oturdu. Ayağa kalktığında babası ona sarılıp sordu: "Yarın dönüyor musun?" Clarissa bunu istemediği halde elinde olmadan evet, dedi. Babası Clarissa'yı yanında istemiyordu. Kimseyi yanında istemiyordu. Clarissa veda etti; babası soğuk ve sert bir şekilde onu uyardı: "Görevini düzgün yap! Eduard bizi utandırmadı. Sen de dürüst olmalısın. Elveda."

***

Babasının evinden çıktığında bir daha oraya dönmeyeceğini biliyordu. Bir otelde gecelemek daha doğruydu, yoksa onu rahatsız edecekti. Babasının konuşamadığını, konuşmak istemediğini anlamıştı. Öte yandan durumunu hastanede gizlemek zorunda olmasına tahammül edemiyordu. Bir şeyler yapmalıydı. Her şeyden önemlisi güvende olmak istiyordu. Burada Viyana'da kalmak zorundaydı. Bunu düşünmeliydi. Çünkü orada mahvolurdu. Orada artık ümit yoktu. Doktor ona yardım edecekti, onun iyiliğini istiyordu. Üç dört ay içinde hamile olduğu anlaşılır ve duyulurdu. Bir şey yapmak gerekiyordu. Çocuğu aldırmalıydı. Babasına bu utancı yaşatmamalıydı. Babası bunu kaldıramazdı. O kadar

muhafazakâr olan babasının yaşadıklarının üstüne bir de bu gelmemeliydi. Koşuşturup duruyor ve yine gazetelerde malum ebelerin ilanlarını arıyordu. Hastaneden bazı doktorların da bunu yaptığını biliyordu, ancak onları arayıp bulmak gerekiyordu. Adresler bulmuştu. İki defa merdiven başında kalmış, bir defa kapıya kadar gitmişti. İçinde bir şey ona engel oluyordu. Ama ne de olsa bu bir alışverişti. "Çocuğumu alın."

Konuşamıyordu, her sözcük boğazına düğümlenip kalıyordu. Yalnız bir tek insana güveniyordu, Dr. Silberstein'a. Doktor onu son derece sıcak bir şekilde karşıladı. Clarissa doktorun içtenliğini hissediyordu. Ama doktor şöyle dedi: "Gözden ırak olan gönülden de ırak olurmuş. Tuttuğunuz notlar nerede? Sizden tek bir haber alamadım. Sizden ümidi kestiğimi biliyor muydunuz? Her şeyin üst üste geldiği şu dönemde en azından bana bir mektup yazabilirdiniz. Bu beni cesaretlendirirdi." Bunları söylerken Clarissa'nın ne kadar solgun olduğunu fark etti. "Neyiniz var, çocuk?" diye sordu şefkatle. Clarissa başını kaldırarak ona baktı. "Sizinle açık konuşabilir miyim? Yardıma ihtiyacım var."

Hofrat Silberstein ona baktı. Keskin bir bakıştan sonra teşhisi koymuştu. Ardından hizmetliyi çağırdı. Telefon bile gelse rahatsız edilmek istemediğini söyledi. Clarissa onun bu yönünü hiç bilmiyordu. "Yardıma ihtiyacınız varsa..." Gözlüğünü çıkardı. Gözlerindeki ifadenin yumuşadığını gördü. Clarissa, ona hamile olduğunu söyledi. Ancak bazı özel nedenlerle çocuğu aldırmak istediğini, bunu babasına yapamayacağını, bunun bir utanç olduğunu açıkladı. Başka bir şey sormaması için de yalvardı. Ona yardım edebilecek miydi? Konumu gereği kuşkusuz başka doktorlar tanıyordu.

Dr. Silberstein hemen cevap vermedi. Ama Clarissa'nın ellerini avucunun içine aldı. Clarissa acısını paylaşabildiğini görüyordu. Silberstein ayağa kalktı ve düşünmeye başladı. Sonra yine Clarissa'nın yanına oturdu.

"Beni dinleyin evladım, bu iyi düşünülmesi gereken bir karar. Aklıma her şey geldi, bir tek bunu düşünmedim. Tereddüt ettiğinize göre birtakım şeyler sizin için de net değil, bunu gerçekten isteyip istemediğinizi kendinize sormalısınız. Bunları söylemekle, kendimi bu işten sıyırmak istediğimi ya da size yardım etmek istemediğimi düşünmeyin lütfen, kuşkusuz sizden daha çok yardım etmek isteyeceğim başka biri olamaz. Önemli olan şey, gerçekten size nasıl yardım edebileceğim. İhtimallerden ziyade gerçekler üzerinde durmalıyız. Gerekli evrakı hazırlayacak doktorlar elbette mevcut. Gerçekleri yansıtmayan bir teşhis ilk defa yazılmayacaktır. Bir klinikte görevli olan ve bu tür işleri halleden güvenilir bir arkadaşım da var. Yine de bizzat ben başınızda olurum. Şimdi savaştayken çok sıkı denetlenmiyor. Tereddütleriniz varsa bunları söylemeniz yeterli. Özellikle de beni yanlış anlamamanız için: Yasal bir işlem olmadığını elbette biliyorum, günümüzde on binlerce insan telef edilirken bir de bu tür yasaları mı dikkate alacağız? Benim için yasalar yok, devlet anlamına gelen her şey benim için bitmiştir. Babanız ve namusla ilgili kısımlar da beni ilgilendirmiyor – Tanrım, bu insanlar yetmiş yaşında, yaşlıların pek bir önemi kalmadı, ama gençler de artık önemli değil. Onur ve namussuzluk, kahraman ve hain kelimeleri anlamını yitirdi. Her şey sallantıda, haydutlar gibi her şeyi kırıp geçirmeleri gerekiyor ve ateş etmek istemeyeni de vatan haini olarak damgalıyorlar. Özgür düşünmeliyiz; eskiden daha özgür, açık ve insanca düşünülüyordu. Uzun lafın kısası – aldırmak zorunluysa, kararlıysanız, o zaman gereken her şeyi yapacağım. Yok, bana öyle korku dolu gözlerle bakmayın... Kendimi kurtarmak istemiyorum. Kesinlikle istemiyorum, kesinlikle... Beni dinleyin ve doğruyu bulmama yardımcı olun... Sonradan değiştiremeyeceğimiz bir şey yapmamalıyız."

Ayağa kalktı; gözlüğünü silerken düşünüyordu.

"Burada oturan ilk kişi siz değilsiniz. Bir kadının gelip çocuğunu istemediğini söylemesi altmış yılda ilk defa başıma gelmiyor – sinir hastası olduğu için bu tür evrakı verdiğimi ya da vermediğimi hatırlıyorsunuzdur. Her birinin gerekçeleri vardı, ya paraları yoktu, ya çocuğun babası yoktu, ya da hastalıktan korkuluyordu; zengin de olsa bir kadının çocuğunu istememesi için her zaman nedenleri vardır ve çocuk aldırmak pek riskli bir işlem değil, yüzde doksan sekiz sorunsuz halloluyor. Beni ilgilendiren özel hayatınız değil, kişisel düşünceleriniz de değil, beni ilgilendiren başka bir şey. Adamın sizi terk etmiş olması, yardım etmek isteyip istemediği, zengin ya da fakir olması, günün birinde sizinle evlenecek olması ya da olmaması – tüm bunlar önemsiz. Daha sonra pişman olabileceğiniz bir şeyi anlık bir korku nedeniyle yapmamalısınız. Sorumluluğun ağırlığının sizin üzerinizde olduğunu biliyorum, ancak size yardım ederek bu sorumluluğun bir kısmı da bana ait oluyor. Bu nedenle size sormalıyım... yok, korkmanıza gerek yok... bana öyle bakmayın... öyle korku dolu... bakmayın... sizinle konuşan ben, sizin dostunuzum... Sizin için daha iyi olacaksa şuraya otururum, böylece yüzüme bakmanıza gerek kalmaz... Ama şimdi dinleyin."

Biraz uzaklaştı. Clarissa yana kaymıştı bile.

"Dinleyin Clarissa, size sorular sormamam gerekir, o erkek hakkında da bir şey sormayacağım. Ne kim olduğu, ne nerede olduğu, ne de bunu yapmanıza neyin neden olduğu – tüm bunlar benim için önemsiz. Ben size şunu soruyorum – yok, daha doğrusu rica ediyorum, şimdi kendinize dürüstçe sorun: Bu bir kaza, bir aptallık, bir zayıflık mıydı? Bu adam, tüm diğer koşullar tersine olsa bir çocuğun, sizin çocuğunuzun babası olmasını isteyeceğiniz biri miydi? Önemli olan: Bu adama karşı ne hissettiğiniz. Bunu yapmaya karar verebilecek kadar tanıyor musunuz onu?"

Clarissa başını eğdi. Gayet açık ve kararlı bir biçimde "Evet," dedi.

"Ve – normal şartlar altında ondan bir çocuk sahibi olmaktan gurur duyar mıydınız?"

Clarissa başını kaldırdı. Bir an onu gözünün önüne getirdi. Léonard karşısında aydınlık yüzü ve kendinden emin gülüşüyle duruyordu. Dr. Silberstein'ın gözlerinin içine baktı.

"Kesinlikle eminim."

Dr. Silberstein birdenbire ciddileşti. "O zaman... O zaman..." (derin bir nefes alması gerekti) "bu çocuğu dünyaya getirmemekle suç işliyorsunuz. Ben devletin anlayışından bahsetmiyorum, o beni ilgilendirmiyor. Ancak siz kendinizi çocuğunuzdan mahrum bırakıyorsunuz. Bu aptallıktır, zayıflıktır."

Clarissa sustu. Kalbinin çarptığını hissetti.

"Dinleyin evladım ve bana inanın. Şu anda heyecanla hareket edemezsiniz. Tekrar ediyorum, size yardım etmeye hazırım – ama size yardım ederken size kötülük etmek, aceleci kararınıza destek olmak istemiyorum. İleriki yıllarda ne beni ne de kendinizi affedersiniz. Biliyor musunuz – tüm bunlar, daha farklı biri olsaydınız, zayıflığınıza denk gelseydi; bir tür sarhoşluk, yalnızlık, kadınlık krizi yaşamış olsaydınız daha kolay olurdu. Ancak sizin böyle bir şey yaşadığınızı düşünmem mümkün değil. Fakat o adam sizi kullanmış olsaydı o zaman başka olurdu. Diğer bir durum da aklınız karışık olduğu için kendinizi herhangi birine vermiş olsaydınız yaşanırdı. Ancak ben sizi aklı başında biri olarak tanıyorum. Bu ateşlilik, şıpsevdilik değil. Özgür iradenizle, en içten arzunuzla kendinizi ona teslim ettiğinizden eminim."

Clarissa sakin bir biçimde ona baktı. "Evet. En içten arzumla."

"Bununla kendinize sorumluluk yüklemiş oldunuz. Bu çocuğu istediniz; farkında olmadan, bilinçaltınızda istediniz. İçinde bulunmuş olduğunuz şartları bilmiyorum – bilmek

de istemiyorum. Sorumsuz bir adam mıydı, anlık bir arzusu ya da sarhoşluğundan mı kaynaklandı, fark etmez. Ama siz ne yaptığınızı biliyordunuz. Şimdi bunun için pişmanlık duymayın! O anda cesur olduysanız, kendinize karşı dürüst olduysanız, şimdi de olun. Siz cesur bir insansınız. Neyden korkuyorsunuz?"

Clarissa yine başını eğdi. "Size rol yapmıyorum. Bu çok zor. Bir kez cesur oldum, bundan sonra da olmak zorundayım – bu bana bağlı. Ancak o durumda herhangi bir hastanede saklanmak zorunda kalacağım."

"Peki, bunu gerçekten kaldıramaz mısınız?"

"Kendimi düşünmüyorum. Babamı düşünüyorum. Bunu ona yapamam. Oğlunu kaybetti. Onurundan başka bir şeyi kalmadı. Onuru sahip olduğu tek şey. Eğer ben... Bu insafsızlık olurdu... Böyle bir şeyi kaldırabileceğini, hayatta kalabileceğini sanmıyorum."

Dr. Silberstein cevap verdi: "Babanızı düşünüyorsunuz... Sizin üzerinizde emeği olduğu için... Eğer böyle hissediyorsanız hislerinize karşı gelecek bir şey söylemek istemiyorum... Herkes kararını kendisi vermeli... Babanız kaç yaşında?"

"Altmış sekiz."

"Siz ise yirmi bir. Biz yaşlı insanlar artık önemli değiliz. Babanızın önünde beş on yılı var. Sizin önünüzde koca bir ömür ve çocuğunuz. Düşünün! Kendinizi bir şeyden mahrum bırakıyorsunuz. Sorarım size, buna hakkınız var mı? O çocuğun bir babası var... Ona danıştınız mı... belki de danışamazsınız... Ne dersiniz, sizin yerinizde olsaydı, o ne yapardı?"

Clarissa Silberstein'a baktı. Kesinlikle emindi, Léonard'ın sevincini tahmin edebiliyordu. (Karısı çocuk istemediği için Léonard ondan uzaklaşmıştı.) Clarissa titremeye başladı. Gözyaşlarına boğuldu. Kendine hâkim olamıyordu.

Dr. Silberstein duygulandı. Ona yaklaştı. Elini tuttu. "Niyetim size acı çektirmek değil. Ben... Ben sizi anladığımı sa-

nıyorum. Ben... Babanıza eskiden olduğundan daha yakın hissediyorum kendimi, oğlu nedeniyle. O oğlunu kaybetti... Benim oğlum da cephede... Bunu düşünüyorum; onun hayatta kalması benim için önemli, onun için... neler yapardım bilemiyorum... Adamı düşünün. Yalnızca onu düşünün. Babanızla ilgili kısım zor... o bir general, değil mi?.. Onun için bu korkunç bir şey, bunu inkâr etmiyorum... Ben kendim... kızım gelse... hepimiz birilerine bağlıyız, ben de utanırdım... sokağa çıkmaya cesaret edemezdim... Gördüğünüz gibi herhangi bir şeyi, olduğundan daha iyi göstermeye çalışmıyorum, kendimi de olduğumdan daha iyi göstermiyorum... ben bu durumda olsaydım korkak olacağımı da biliyorum... sizin kadar yürekli değilim, sizi yanıltmak istemiyorum. Ama sözlerime kulak verin, ben yaşlı bir adamım ve hayatımda çok şey görüp geçirdim... Her sözcüğün içinizi acıttığını biliyorum... Beni affedin... Sizi yanıltmak istemiyorum... İnkâr etmiyorum... Ona gidip bunu söyleyemezsiniz... Sizi anlayamaz..."

"Acımasızca davranmış olurum..."

"Haklısınız... Yapamazsınız, bunu ona yapmamalısınız... Onun huzura ihtiyacı var... bu... bu onu derinden yaralar. Birlikte düşünelim, babanız bunu bilmek zorunda mı?"

Clarissa farkında olmadan başını kaldırdı. Silberstein onun ellerini okşuyordu. "Sizinle kendi kızımla konuşacağımdan farklı konuşacağım. Yardımımı istiyordunuz ya. Ne de olsa ben bir doktorum. Doktorlara özgü bir bakışım var. İçeriye girdiğinizde yalnızca solgun olduğunuz dikkatimi çekti, başka bir şey değil. Bu... Bu asla aklıma gelmezdi... Ve sanırım birinin bunu tahmin etmesi çok daha uzun sürecektir... Şimdilik hiçbir şey fark edilmiyor, hele ki hastabakıcı kıyafetleri içindeyken. Bir kadının çocuğu olup da ailesinin bunu bilmemesi ilk değil ki. İçinde bulunduğumuz şartlar gayet elverişli... Her yerde bir kargaşa sürüyor... Kimse diğerleriyle ilgilenmiyor. İlk etapta kendi hastanenize döne-

bilirsiniz, babanızın aklına gelmeyecektir, oradakilerin de öyle... doktorların da... ardından bunu gizlemenin artık zorlaştığını hissettiğiniz anda izin alacaksınız ve kalan her şeyi bana bırakacaksınız."

Clarissa titriyordu. Silberstein'ın ağzından çıkan sözcüklere dikkat kesildi. Bunu düşünmemişti. Dr. Silberstein sürekli elini okşuyordu.

"Sizi ikna etmeye çalıştığım için şaşkınsınız... çünkü... çünkü bana yardım edip edemeyeceğimi sordunuz. Sakin kafayla düşünmelisiniz evladım, sakin ve net. Biliyorum, bu tür kararlar verirken sakin düşünmek zordur... ama ben sizin yerinize düşünüyorum işte... yani demek istediğim, her şeyi tasarladım bile... beni dinleyin, hatırlıyor musunuz bilmem, Klein-Gmain'da küçük bir evim var... tesadüf eseri edindim orayı... Yedi yıl önce karımla birlikte Salzburg'daydım, sınıra doğru yürüyüş yapıyorduk... birdenbire küçük bir ev gördüm, eski bir çiftlik evi, küçük bir bahçesi ve önünde ıtırları olan, tertemiz... ve aklıma birden bu fikir geldi: İnsan burada yaşayabilir... böyle yaşamalı, küçük bir eve sahipsin, hiçbir şeyi düşünmeye gerek yok, kendini yormaya gerek yok; basit, sade bir hayat sürdürüyorsun... Anladınız mı, bilmiyorum: Trenin içindeyken bir ev görürsün, şehrin adını bilmezsin, kimseyi tanımazsın ve orada mutlu olabileceğini hissedersin... Duygusal bir andı. Evi karıma gösterdim, o ise güldü, 'İki hafta dayanamazsın sen burada,' dedi. Çitin müsaade ettiği kadarıyla bahçeye bakıyorduk... Biz bahçeye bakarken evin kapısı açıldı, kadının biri çıktı, yaklaşık elli yaşlarında, başında örtüsüyle tam bir köylü kadını, yoksul ve temiz, bize doğru geldi. 'Sizi emlakçı mı yolladı?' diye sordu. 'Hayır,' dedim biraz şaşkın bir halde. Özür diledi, evin önünde çok uzun süre durduğumuz için öyle düşünmüş. Sohbet etmeye başladık. Kocasının öldüğünü, bir talihsizlik yaşadığını anlattı; şimdi ipoteği nasıl ödeyeceğini bilmiyordu. Emlakçının biri evi devralmıştı, ama keşke burada ka-

labilseydi; çocukları burada doğmuştu. Bir tek odada kalabilseydi, arka odada. Bu beni etkilemişti, ona acıdım. Eve baktım: Temizdi, yukarıda üç tane odası vardı, manzarası bahçeden dağlara doğruydu. Çalışan herkesin sahip olduğu o rüyaya daldım. Herkes kendisine ait bir şeye sahip olmak ister. Karımın değerli hisse senetleri vardı. Kendi kendime düşündüm; evin fiyatını sordum. Komik denecek kadar düşüktü; bu küçük evi –gerçekten gezinti yaparken– satın aldım: Bazen yazları sakin bir şekilde çalışmak istediğimde sekiz günlüğüne oraya gidiyorum. Yaşlı kadın eve bakıyor, her yanı tertemiz; kendisi pazarda meyve satıyor ve çok mutlu.

Şimdi – gelelim size. Eğer bu dünyada bana bağlı bir insan varsa o da Bayan Hausner'dir. Bir cinayet işlesem beni saklar ve gerçeği bilmesine rağmen mahkemede benim yapmadığıma dair İncil'in üzerine yemin eder. Hastalarım artık bu kadar bağlı değiller, meslektaşlarımı düşünmek bile istemiyorum. Ancak sanırım bu kadın beni düşünüyor – hatta inanıyorum ki benim için her gün dua ediyor. Gayet tabii ona odasını bıraktım, faiz ve vergi ödemiyor, çiçeklere bakmaktan başka bir işi yok, bunu da kendi isteğiyle yapıyor zaten. Kendisini evinden kovulmuş, köklerinden sökülmüş hissetmişti. Çiftçilerin topraklarına ne denli düşkün olduklarını bilemezsiniz, her ağaca bağlıdırlar; her çiçek onların gönüllerinde açar. Canım istediğinde ya da bunalımda olduğumda, kendime olan inancımı yitirdiğimde oraya gidip o meyve satıcısı kadının gözlerinin içine bakmam yetiyor, dünyada bir insan için önemli olduğumu bilmek beni mutlu ediyor. Evin iki odası her zaman pırıl pırıldır; siz oraya giderseniz, orada birinin yaşamasına sevinir. Sizi oraya yolladığımda dünyanın başka hiçbir yerinde olmayacağınız kadar güvende olacaksınız. Sizinle ilgilenecektir. Kendisi dört çocuk doğurmuş, sessiz ve iyi yüreklidir. Hatta siz çocuğunuzu başkalarından gizlemek zorunda kaldığınızda çocuğunuza bakar o kadın, sizden ve benden başka da kimse bunu bilmez. O kadın din-

dardır; yemin ettirirseniz ağzından tek söz çıkmaz. Bana da güvenebilirsiniz: Ben sır saklamayı öğrendim."

Clarissa ellerini yaşlı adamın ellerinde hissetti. Bu ona iyi gelmişti, Silberstein'ın söyledikleri onu rahatlatmıştı. Bedeninin içinde bir sıcaklık hissediyordu; bu sıcaklık karnının içine, çocuğun bulunduğu yere kadar ulaşıyordu. Bunun ne denli ileri gittiğini kanında hissediyordu. Önüne baktı... "Ama çocuğun adı ne olacak?.. adı yok ki... adını... evet, insanlar soracaktır... ve onu nerede saklayacağım... yapamam... onu yabancı insanlara emanet edemem..."

"Evet, cesur olmanız gerekecek."

"Bunu düşünmek istemiyorum... ayrıntıları düşünmek istemiyorum... istemiyorum... her şeyin yolunda gideceğine güvenmek çok zor... her şey yok oluyor. Bu çılgın dönem sonsuza dek sürmez herhalde."

"Mantıklı düşünüldüğünde – böyle devam edemez."

"Genelde bana sorulmayacaktır, ama tesadüfler vardır."

"Bu korkunç zaman her şeyi kolaylaştırıyor. Sorulduğunda şöyle cevap verin: Sizinle evlenemeden şehit düştü."

Clarissa ona baktı. "Sanırım haklısınız. Deneyeceğim. Zor da olsa ki kesinlikle zor olacak."

"Biliyorum," dedi doktor, "sonrasında da kolay olmayacak. İnsan yüreğinde sır taşırken rahat yaşayamaz. Kolay olmayacak, biliyorum. Gitmek zorunda kalacaksınız, babalarının kim olduğu belli olan çocuklar gördüğünüzde gözleriniz yaşlarla dolacak. Ama evladım, diğer seçenekle kıyaslandığında tüm bunlar daha kolay ve sizin için daha iyi olacak... çünkü evladım diğeri geri dönüşü olmayan bir adımdır. Ne için yaşadığınızı bilemeyeceksiniz. Ama birinin annesi olmanın bir anlamı vardır, ben bunu kısmen de olsa biliyorum... Cephede bir oğlum var. Böylelikle hayatınız bir anlam kazanıyor. Bir şekilde üstesinden gelirsiniz."

Clarissa ellerine bakınca biraz daha sakinleşmiş olduğunu anladı. Artık titremiyordu. Ama hâlâ gergindi.

"Bana teşekkür etmenize gerek yok. Hayır, evladım," dedi doktor ciddiyetle. "Asıl siz bana yardım ettiniz. Size yardım ettiğimi sanırken aslında kendime yardım ediyorum. Cesarete ihtiyacım var, sahip olduğumdan daha fazla cesarete. Herkes kendince yardım eder. Metanetli ve dürüst kaldığınızı görürsem bana yardım etmiş olursunuz. Şimdilerde metanetli bir insan görmeye hayatımda daha önce hiç olmadığı kadar çok ihtiyacım var. Size bir kez daha ihtiyacım var. Sizi tanıyan, en azından kendisiyle konuşabileceğiniz birinin var olduğunu bilmek sizin için de iyi bir şey."

Clarissa başını kaldırdığında bir şey sorması gerektiğini hissetti. Ama doktor hemen karşı çıktı. "Önemli değil. Oğlum geri dönerse ne olursa olsun hoşnut olacağım. İnsan yalnızca çocukları için yaşıyor. Bu nedenle..." Kolunu Clarissa'nın omzuna koydu... "metanetli olunuz. İnsan yaşlandığında ne kadar yalnızlaşıyor bilemezsiniz."

Kasım, Aralık 1914

Clarissa daha üç gün tatili olmasına rağmen aynı akşam hastaneye geri döndü. Bir şeyler yapmalıydı. Kendini unutmak, uyuşmak istiyordu. Oysa sürekli aynı şeyi düşünüyordu: Bebek gelişiyor, büyüyordu. Şimdi kararlı olma zamanıydı. Yine tereddüde düşmekten korkuyordu. Ancak biliyordu: Artık dönüş yoktu. Bu, ardındaki köprüleri yıkmak demekti. Sonunda kararını verdi. Her şeyi tüm açıklığıyla görebiliyordu. Zorluklara göğüs gererek yaşamak zorundaydı. Yapılacak çok şey vardı. Kendini işe verdi. Bir gün sonra işbaşı yaptı.

"İyi ki geldiniz," diyerek selamladı onu, sakalları ağarmış kasaba doktoru olan Tirollü Dr. Ferleitner. "Gözlerim sizi aradı. Bir şey için size ihtiyacım var. Siz Viyana'da Silberstein'ın asistanıydınız, değil mi?"

Clarissa "Doğru," dedi.

"Sayın Hofrat fıttırmış herhalde. Gazetede bir şey okudum. Bildirgeyi imzalamayı reddetmiş, yerine bir broşür yayımlamış; bilim uluslararasıymış, uluslar üstüymüş; bilim insanının bunlara tarafsız kalması, bunlara karışmaması gerekirmiş. Şimdi halkımız söz konusuyken tam da bu uluslararası ve uluslar üstü sayın beylere ihtiyacımız var sanki. Bunlar vatan hainidir ve bunlara öyle muamele etmek gerekir. Neyse – zaten akademiden ihraç ettiler o yaygaracıyı.

Böylesine bir küstahlık. Broşüründe Fransızların büyük bir kültür ulusu olduğunu söylüyor. Binlerce gencin can verdiği şu günlerde bunları söylemenin tam sırasıymış gibi – ona *Légion d'honneur** nişanını verdiler... Evet, ne... ben ne söyleyecektim... tamam... onun asistanıydınız ve yanında bir şeyler öğrenmişsinizdir, ne de olsa herif işinin erbabıdır ve öyle kalmaya da devam etmeliydi eşek... demem o ki... diğer bölümde altı numaralı odaya yeni biri geldi. Havaya fırlatıldığı için basınç nedeniyle sinir bozukluğu... Ciddi bir yarası yok... titreme, konuşma bozukluğu, ağlama krizleri, fiziksel bir rahatsızlık bulmak mümkün değil... beyin sarsıntısı... Tüm gün yattı, yemek verilince çıkarıyor... evet, ne diyecektim... ona yalnızca dört defa baktım, ama bir şey yolunda değilmiş gibi geliyor bana... Rol yaptığını ya da abarttığını düşünüyorum, ancak sinir hastalıklarından pek anlamıyorum, bunlar biraz karışık işler... benim alanım değil... sizden ricam ise hemşire Clarissa, biraz dikkat etmeniz... arada bir dikkat çekmeden bölüme gidin... adamın durumuna bakın... ateşine bakın ve titremesi yalnızca biz içeri girince mi başlıyor, bu üçkâğıtçıların tüm numaralarının kayıtlı olduğu bakanlık kararnamesinden de faydalanın... Belki de ona haksızlık ediyorum, ama bu kadar az yatağımızın olduğu şu günlerde diğerleri görevlerini yaparken birinin burada haftalarca tembellik etmemesi için dikkat etmek gerekir!"

Clarissa söz verdi. Aynı gün altı numaralı odaya teftişe gitti. İçeride dört yatak bulunuyordu. İki yaralıyı önceden hatırlıyordu, alnından vurulmuş askerler, sargılar gözlerini kapatmıştı, bu nedenle gözlerinin kurtarılıp kurtarılamayacağını Clarissa bilmiyordu. Pencere kenarındaki yatakta yeni bir hasta vardı. Uyuyordu. Yaklaşık yirmi yedi yaşlarında genç bir adamdı, ağzı bir çocuğun ağzı gibi pürüzsüzdü, kahverengi kıvırcık saçları ve parlayan alnıyla yakışıklı

* Napoléon Bonaparte tarafından 1802 yılında ihdas edilen Fransız askeri ve sivil madalyası. (ç.n.)

sayılırdı. Ancak yüzü gayet solgundu, gözleri yuvalarına çökmüştü, bu nedenle yüzüne maske takmış gibi görünüyordu: Uykuda büzdüğü dudakları çarpık gibi duruyordu. Clarissa yaklaştı. O anda hafif gürültüden korkan adam yerinden fırladı ve gri gözlerini Clarissa'ya dikti; yanakları titriyor, gözkapakları seğiriyordu. "Ne... ne var?" diye sordu Clarissa'ya. "Hiçbir şey. Ben diğer bölümün hemşiresiyim. İzindeydim." Adam ona tereddütle baktı ve titremeye başladı. "Korkmayın," dedi Clarissa onu sakinleştirmeye çalışarak ve biraz daha yaklaştı. Ama hasta daha çok titremeye, sarsılmaya başladı, çenesi birbirine vuruyor, zangırdıyordu ve dişleri takırdıyordu; korkunç, tüyler ürpertici bir korku duyuyordu. Kekelemeye başladı. "Be... be... beni," şeklinde neredeyse duyulmayacak kadar sessizce, dili dolaşarak "tekrar mu... mu... muayene mi edeceksiniz?" diyordu. "Be... ben... artık da... dayana... dayanamıyorum. Ben... ben... ben... sessizlik is... istiyorum... benim... benim kafam çatlayacak, artık dayanamıyorum." Kollarını kenetlemiş, isterik bir kramp onu sarsıyordu. "Hayır, bugün artık muayene edilmeyeceksiniz," diyerek sakinleştirdi onu Clarissa, "ateşinize bakmak istiyorum sadece." Başını hafifçe yastıktan kaldırarak zorlukla kekeledi: "Bırakın beni... bugün de... değil... lütfen beni bırakın... ben... ben yorgunum... artık dayanamıyorum, acıyın bana, yalvarıyorum hemşire... sevgili, sevgili hemşire... bırakın uyuyayım... sev... sevgili hemşire." Bunu tatlı bir dille söylemişti. Biraz fazla hoş, fazlaca şefkatli bir ses tonuydu. "Peki," dedi Clarissa. "Yarın sabah ilk vizitte geleceğim; şimdi yalnızca dosyanıza bakıp hemen gideceğim." Gerçekten de yalnızca dosyasını okudu: 'Gottfried Brancoric; kıdemli astsubay, piyade alayı, 27 yaşında. Durumu: Göçük altında kalmış – kırık?' Sesinde bir yalvarış vardı: "Bana kâğıdı gösterin... ben bi... bilmek istiyorum, neyim olduğunu... ben... an... anneme... yazmak zorundayım, anneme... ben yaz... yazmalıyım." Uyanık ve zihninin net ol-

ması Clarissa'nın hoşuna gitmemişti. Özellikle de sesindeki o yumuşak ton. "Daha sonra," dedi kısaca ve dosyayı tekrar yerine koydu. Adam sessizce yerine yattı. Ağzının etrafında çarpık bir ifade vardı. Üşüyormuş gibi bir titreme yayıldı bedenine. Bu esnada Clarissa adamın kollarını kenetliyormuş gibi göründüğünü fark etti. Belki de Dr. Ferleitner haklıydı. Adamı gözlemlemek gerekiyordu. "İyi geceler," dedi usulca ve odadan çıktı. Kısa bir an sonra onu unutmuştu bile. Yalnızca içindekini düşünüyordu. Büyüyordu ve onunla birlikte korku, dehşet de büyüyordu. Yalnız kaldığında tek bir şeyi düşünebiliyordu: Artık sadece bir başına, yalnız olmadığını.

***

Sorumlu olduğu bölüm olmamasına rağmen Clarissa ertesi gün genç Brancoric'in muayenesinde asistanlık yaptı. Alay doktoru Dr. Ferleitner dışında bir de kaba ve ters biri olduğu için herkesin kendisinden korktuğu tabip yüzbaşı Dr. Willner bulunuyordu. "Gelin bakalım," diye bağırdı titreyene "kalkın bakayım. Maskaralık yok!" Hemşireler zavallıyı kaldırdı; Clarissa hastanın çıplak bedeninin ne kadar çökmüş olduğunu ve beyaz hassas cildinin ürpertiyle diken diken olduğunu görünce korktu; son haftalarda her şeyden daha çok etkileniyordu, kendine olan güveninden bir şeyler kaybolmuştu. Tabip yüzbaşı gencin dizindeki refleksleri kontrol etti; Clarissa adamın yüzüne bakıyordu. Gencin gözlerinde tarifsiz bir korkunun ifadesi vardı, daha önce hiçbir insanda böylesini görmemişti. Bedeni, hatta eğe kemikleri bile titrerken saçları terden sırılsıklam olmuştu. "Karmaşık," diye homurdandı tabip yüzbaşı. "Adam öyle sarsılıyor ki ne olduğunu anlamak mümkün değil." Ve "Rahat durun," diye ona bağırdı. Muayene sırasında gencin yüzü gerildi, gözlerinde anlamsız bir ifade belirdi. "Nerede göçük altında kalmıştınız?" diye sertçe sordu tabip yüzbaşı.

"Bi... bil... Bilmiyorum," dedi kekeleyerek ağzı kurumuş ve korkmuş genç. "Bilmiyorum da ne demek? Bu sahtekârlık. Hangi çarpışmada olduğunuzu bilmeniz gerekir." Zavallı genç söylediklerini tekrar etti ve bir titreme başladı, kafası sallanıyordu: "Bi... bilmiyorum." Tabip yüzbaşı ona ters ters baktı ve kaslarını yokladı; Brancoric'in tüyleri diken dikendi, yine tüm bedeni titremeye başladı. Tabip yüzbaşı diğer tarafa yöneldi. "Tamamen perişan olmuş. Ama bu herifin tek sorununun korkaklık olduğunu düşünüyorum," diye mırıldandı alay doktoruna. "Sıkı gözetim altında tutulması gerekiyor. Bir de elektrik vermek. Sekiz gün içinde geberebilir, aksi takdirde tekrar karşıma çıkarılsın. Yine bir şey yemedi mi?" "Yok, sabahleyin kahvaltı etti, ama sonrasında yine hepsini çıkardı." Diğer tarafa yöneldi. "Hımm," dedi kızgınca tabip yüzbaşı, "en iyisi onu bir sonraki nakliyeyle Viyana'ya sevk edelim. Bırakalım onlar uğraşsın, haftalarca burada yatmasına izin veremeyiz." Ardından diğer hastanın yatağa gitti.

Olanlardan gerilen Clarissa geride kalmıştı. Hasta tekrar yatağa yatırılırken yüzünde korkudan dehşete kapılmış bir ifade görmüştü. Yüzü kül gibi olmuştu: Clarissa onda adeta kendi korkusunun bir yansımasını görüyordu. Hasta, tabip yüzbaşının sert adımlarla uzaklaştığını duyunca sakinleşip yattı, ancak titremesi devam ediyordu. Clarissa ona çok acıdı. Yanına oturdu. "Şimdi dinlenin. Gördüğünüz gibi vizit çok yorucu değildi. Gücünüzü toplamalısınız." Genç, onun sesini duyunca gözlerini açtı; gözlerinin içinde yumuşak, dokunaklı bir ifade vardı. "Bir şey yemek ister misiniz?" diye sordu Clarissa. Gencin dudakları hiçbir şey söylemeden kıpırdadı. Elleriyle, kafasıyla işaret ediyordu ve "Ha... ha... hayır!" diyebildi güçlükle. Ardından sakince yattığı yerde kaldı ve onu tutmak istermiş gibi gri gözleriyle Clarissa'ya baktı. "Sizin için yapabileceğim bir şey var mı?" diye sordu Clarissa. Genç güçlükle dudaklarını kıpırdattı. "Kalın," diye fısıldadı sessizce, "burada kalın!"

Clarissa orada kaldı. Hiç kımıldamadan. Léonard'ı düşünüyordu. Belki o da böyle sarsılmış bir haldeydi. Belki o da böyle solgundu. Yanında biri vardı belki. Belki Clarissa'yı düşünüyordu. Rüya görüyor olabilirdi. Kısa bir süre yan tarafa gitti, çünkü oradaki yaralı inliyordu. İçine işliyordu bu. Şimdilerde her şey içine işliyordu. Kötü bir rüya gibi olan her şey. Birden elini tutan terli bir el hissetti. Korktu ve kendisinden ne istediğini öğrenmek için Brancoric'e doğru eğildi. O ise yalnızca kendine özgü o süt dökmüş kedi bakışıyla, nemli, utangaç kedi bakışıyla ona bakıyordu. "Siz iyisiniz... çok iyi ve... güzel," dedi adeta fısıldarcasına. Garipti; artık hasta gibi görünmüyordu, bir rüyanın içinden çıkıp gelmiş gibiydi; dudaklarının etrafında hafif bir tebessüm belirmişti. Şimdi yine bir oğlana, bir çocuğa benziyordu. Clarissa ise kendi çocuğunu düşünüyordu.

***

Sonraki günlerde özellikle bu askerle ilgilendi. Burada her yerde erkekler vardı; parçalanmış, sakatlanmış erkekler. Yalnızca onda çocukça bir şey vardı. Yirmi yedi yaşındaydı; gözleri maviydi. Clarissa'ya baktı ve ona gülümsedi. Clarissa'nın elini tuttu. Clarissa ise yalnızca kendi çocuğunun hayalini kuruyordu. Clarissa'yı çok etkileyen bir şey vardı onda. Özellikle de çaresizliğiyle Clarissa'ya bağlanmasında; kendisinden bir şey istediği izlenimine kapılmıştı, hatta herhangi birinin ona ihtiyacı olduğuna, ona güvendiğine. Öğleden sonraları askerin başucunda oturuyordu. Onun ağzından annesine bir mektup yazmıştı: "Annem, zavallı annem," diye ağlıyordu, "göçük altında kaldım..." Bunu söylerken gözlerinden yaşlar akıyordu. Askerin gözyaşlarından etkilenen Clarissa da ağlamaya başladı. Görünen o ki kendisi de bir anne olduğu için bu aylarda yalnızca bedeni değil, ruhu da yumuşamıştı. Askerin yanında kaldı; onun çocuksu yanı,

terk edilmişliği nedeniyle Clarissa yanından ayrılmıyordu. Adam ona çok şey anlatıyordu. Ancak başlarda tam olarak ne olduğunu söylememişti. Annesinden bahsettiğinde, Clarissa ona acıyor ve yumuşuyordu, bu ondaki annelik duygusunu uyandırıyordu. Bu neredeyse on dört gün boyunca böyle devam etti. Clarissa onu defalarca yataktan çıkarttı. Bu esnada ona destek oluyordu. Çoğu zaman askerin kendisine bakan gözlerini kendi çocuğunun gözleriymiş gibi hissediyordu. Yanına gittiğinde asker sanki iyileşiyordu. Yatağının başucunda oturduğunda onun mutlu olduğunu görüyordu. "...Ne kadar da iyisiniz," diyordu böyle zamanlarda. Ancak aynı zamanda Dr. Ferleitner'in sözünü ettiği şüpheden de kurtulamıyordu. Asker önceleri eczacıymış. Annesinden bahsettiğinde Clarissa'nın etkilendiğini de fark etmiş olmalıydı. Garip ama herkes uyuduğunda o uyanık oluyordu. Diğer zamanlar konuşmadan öylece yatıyordu. Titreme devam ediyordu. Anlattığı şeylerin birbiriyle bağlantısı yoktu; nasıl göçük altında kaldığını bilmesine rağmen o anı her hatırladığında yerinden sıçrıyordu. Vizitlerin ne zaman yapılacağını sorduğunda Clarissa onun bunlardan rahatsız olduğunu ya da hinliğinden sorduğunu düşünüyordu. Ardından asker neşeleniyordu, hatta ilgisiz görünüyordu. "Beni iyileştireceksiniz." Ancak birinin adım adım yaklaştığını duyduğu an başını geriye atıp, eski ifadesini takınıyor ve kekelemeye başlıyordu. Cılız bir sesle konuşuyor, kim olduğunu unutuyor ve farkında olmadan mutluluğunu dışa vuruyordu.

Yanında yatan hasta uyuduğunda kekelemesi geçiyordu. Clarissa şüpheleniyordu. "Bugün gayet iyi konuşuyorsunuz. İlerleme var. Yakında sizi ayağa kaldıracağız." Asker yaramazlık yaparken yakalanmış bir çocuk gibi korkuya kapılıyordu. "Ha... hayır... bu yalnızca si... sizinleyken oluyor. Sizin yanınızda... sizin... sizin güven veren gözleriniz var... insanı güvende hissettiriyorsunuz." Clarissa bu esnada tuhaf bir duyguya kapıldı, asker kırılgan görünmesine rağmen

Clarissa'ya iltifatlar ediyordu. Saçlarını övüyordu. Zavallı çocukcağız herhalde uzun süredir kadın görmedi, diye düşündü. Ama bir başkasının kendisine iltifat etmesine nasıl izin verebilirdi! Sohbeti kesti. Ancak bu askerde Clarissa'yı savunmasız kılan bir şey vardı. Evet, bir şey vardı, başka zaman fark etmediği, buradayken ise hissettiği bir şey. Yanından ayrıldığında, daha yanından ayrılıp başka odaya geçerken ortaya çıkan korkunun gerçek olduğunu düşünüyordu; Clarissa'nın uzaklaşmasına dayanamıyordu. "Bunu yapamazsınız, beni yalnız bırakamazsınız. Sizsiz ben bir hiçim. Siz olmazsanız ben yok olurum." Clarissa'nın ellerini tutuyordu. Sanki Clarissa bir insanı hayatta tutmayı bilirmiş gibi. Aslında birini bekleyen Clarissa'ydı, çünkü birinin kendisini beklediğini biliyordu. Askerin korkaklığı üzerinde karabasan etkisi yapıyordu. Bazı çelişkiler dikkatini çekmişti.

Dr. Ferleitner, "Peki, bir şeyler gözlemlediniz mi?" diye sordu. Clarissa hislerinden pek emin değildi. Gottfried Brancoric ona iltifat ediyordu. Yumuşaktı. Ama vizitlerin ne zaman olacağını öğrenmek istemesi... Askerin anlattıklarında bir yalan vardı. Ancak Clarissa onun bedenini temizlediğini hatırladı. Gözünün önüne o beden geldi. Clarissa'ya tutunduğu zaman şöyle diyordu: "Anne... bir anne gibi..." Çok garipti: Her defasında muayene gününden bir gün önce durumu kötüleşiyordu. Muayene olacağını haber vermek yetiyordu.

Clarissa Dr. Ferleitner'e konu hakkında bir şey söylemedi. "Bilemiyorum. Ancak çok kötü durumda, bir deri bir kemik kalmış," dedi. Fakat Dr. Ferleitner'in sorduğu soruya dikkat etmeye karar verdi. Askerin suiistimal ettiği bir şey vardı: korku. Clarissa önyargısız davranıyordu. İçinde haksızlığa karşı direnen bir şey vardı. Aslında askerin gitmesini istiyordu.

Şüphelenmeye başlamasının dördüncü gününde durum daha da kötüleşti. O zaman korktu. Ona haksızlık ettim.

Askerin yüzü kireç gibi olmuş yatıyordu, tükenmişti. Hemşire yine kustuğunu bildirdi. Gözkapakları morarmış, dudakları solgundu. Titreme devam ediyordu. Clarissa bir hastadan şüphelendiği için utanıyordu. Üzerine eğildi. "Neyiniz var?" Asker yutkundu, suyu işaret etti – gözleriyle. Clarissa ona biraz su verdi. "Ben mahvoldum," diye fısıldadı. "Beni Viyana'ya yolluyorlar... buna dayanamam... orada siz olmadan... bunu yapamam." "Sakin olun! Sakin olun!" Clarissa farkında olmadan onun saçlarını okşadı. Titriyordu. Kramp onu sarsıyordu. "Takatim kalmadı... yığılıp kalacağım... bana daha fazla eziyet etmelerine izin vermeyeceğim... Siz olmadan... Siz beni ayakta tutuyorsunuz." Clarissa onu sakinleştirdi. "Bu yalnızca sizin iyiliğiniz için. Orada komisyonun karşısındayken ya çürüğe ayrılırsınız ya da bir sanatoryuma sevk edilirsiniz. Burada olduğunuzdan çok daha iyi olacaksınız." "Hayır, Tanrı aşkına... siz olmadan ben mahvolurum... yalnızca birkaç gün daha kalmamı sağlayın... beni burada muayene etsinler... buradayken yanımda siz oluyorsunuz... arkadaş olarak... orada yapayalnız olurum... orada mahvolurum... ben... ben Viyana'ya gitmek istemiyorum... Doktorla konuşun... burada yanımda siz varsınız... bir de teyzem gelecek... iki kişi var burada... yalnızca sekiz gün daha." Clarissa doktorla konuşacağına söz verdi.

Doktorla konuştu. Doktor söylendi. Clarissa ise Gottfried Brancoric'in nakil için pek uygun olmadığını izah ediyordu. Bugün onu daha zayıf bulmuştu. Bu sorumluluğu alamazlardı. "Peki, siz öyle diyorsanız. Tükenmiş olduğu doğru. Ama benim hoşuma gitmeyen bir şeyler var."

Clarissa askere haber verdi. Asker hâlâ titriyordu. Clarissa onun gözlerinin içine bakmaya devam etti. Bunu yaparken de kızardı ve sinirlenerek yanından ayrıldı.

***

Olay beşinci gün meydana geldi, Clarissa geleceğini haber vermeden odaya girdiğinde. Askerin misafiri olduğunu bilmiyordu. Misafir dikkatini çekti. Yaşlı bir kadındı, sevecen biri. Kimsenin ziyaret saatlerinden haberi yoktu, zaten sekiz gün daha bekleneceği için böyle olması iyiydi. Asker büyük bir iştahla kahvaltısını yapıyordu, hatta biraz daha istiyordu kadından. Yanında biri olmasına rağmen kahvaltısını oburca midesine indiriyordu. Asker diğer insanların korktuğu, tükenmiş biriydi. Acı çeken bir yüz ifadesi vardı. Clarissa şüphelenmişti.

Gottfried Brancoric'in bir sırrı olması Clarissa'nın hoşuna gitmiyordu. Birkaç gün önce "Bu benim babam," dediğinde olduğu gibi şimdi de yalan söylediğini biliyordu, çünkü o gün ziyarete gelen adamın ona "Siz" dediğini duymuştu.

Clarissa o anda yatağın üzerinde bir terlik olduğunu gördü, korktu. Sanki bir şey bilmiyormuş gibi kendini işine verdi. Askerin örtünün altında bir şeylerle oynuyor olması Clarissa'nın hoşuna gitmemişti. Clarissa onun korktuğunu fark etti. Yanına yaklaştığında biraz kekelediğini gördü. Gözlerinde bir huzursuzluk vardı. Bir şey sakladığını tahmin ediyordu. İlk defa askerin kendisini kandırdığından kuşkulandı. Bu minnettarlık, bu hastalık yalnızca bir oyundu demek! Pekâlâ, Dr. Ferleitner'le konuşmasını engelleyen neydi? – Ertesi sabah elektrik tedavisi uygulanacaktı. Normalde tedavisi sırasında yanında olmuyordu. Görevi saat sekizden önce başlamıyordu. İki hizmetli dışarı çıktı. İçinde garip bir his vardı; öğrenmek istiyordu. Öfkesini körükleyen adamın dürüst olmayan tavrıydı.

Ön odaya girdi. Hizmetlilerden birine adama kendisinin geldiğini bildirmesini istedi. Clarissa'nın her zamankinden yarım saat önce içeriye girdiğini gören asker irkildi. "Ne var?" diye sordu. Hareketleri birdenbire yavaşladı. "Saat daha yedi," dedi. "Evet, yedi. Bugün işe daha erken başladım," diye yanıt verdi Clarissa. "Ben... ben..." "Siz gidin!"

Bakışları Clarissa'ya çevrilmişti. Hizmetliler onu dışarı taşıdılar. "Mendilim," diye haykırdı son olarak.

Clarissa yatağı yapmak için hemşireyi çağırdı. Çekmecenin içinde bir şeyin saklı olduğuna inanıyordu, ancak orada yalnızca eşyaları vardı. Onun dışında bir şey yoktu. Yatağın içinde, yastığın altında da bir şey bulamadı. Adama haksızlık ettiği için utandı; ancak neticede o da kendisine verilen bir görevi yerine getiriyordu. Yatağı geriye itip tam odadan çıkacakken duvarın dibinde onun terliklerini gördü; bunlar kullandığı hasır terliklerdi; ancak neden bu kadar arkada diye sordu kendi kendine, düzenli biri olduğu için yakınında olması gerek, diye düşündü – ve hemen ardından dün gelen kadının bu terlikleri onun yatağında yastığının yanına koyduğunu hayal meyal anımsadı. Elini uzattı. Onları yokladı. Terliklerden birinin, soldakinin parmak ucunda sert bir şeye denk geldi. Eczanelere özgü küçük bir kesekâğıdı, yanında bir kutucuk ve içinde beyaz pudramsı bir şeyin olduğu bir paket vardı. Demek ki haklıydı! Köylü kurnazlığıyla Ferleitner doğru tahmin etmişti. Önce şişeciği açtı; yanık kokuyordu ve tadına baktı: Yanık kokulu bir istifrağ tozuydu. Beyaz olması dışında başka bir şey tespit edemedi. Her şey apaçıktı. Kendini aç bırakıyordu. Muayene edilmeden önce de istifrağ tozunu alıyordu, yiyecekleri içinde tutmamak için. Herkesi aldatmıştı.

Clarissa'nın içinde bir şeyler dondu. Yetiştirildiği üzere onun için askeri terbiye geçerliydi. Bu olanlar onu çok öfkelendirdi. Askerin yatağını geri itti. Şişeciği cebine koydu. Asker geri getirilip yatağa yatırılıncaya ve hizmetliler çıkıncaya kadar odada bekledi. Yalnız kaldıklarında asker yatağın içinde doğruldu. "Gelsenize... ah, bana yine eziyet ettiler." Clarissa yerinde kaldı ve ona sertçe baktı. "Artık pek eziyet görmeyeceksiniz," dedi sertçe. "Komedi sona ermek üzere."

Asker huzursuz oldu. Gözleri çakmak çakmaktı. "Ha... hangi komedi?" Kekelemeyi öyle bir öğrenmişti ki artık

korktuğu anlarda kendiliğinden başlıyordu. "Kekelemek için uğraşmayın. Artık bu aptalca oyun bitti. Doktorlar çoktan her şeyin farkındaydı, bana gelince, beni de artık kandıramayacaksınız."

Asker kekeliyordu. "Ama hemşire... Hemşire Clarissa." Yalvarırcasına ellerini ona uzattı, Clarissa'yı yanına çekmek ister gibi. Ancak Clarissa uzakta durdu ve cebinden iki paketi çıkardı. "Bunun ne olduğunu kısa sürede bulacaklardır. Ancak sizi ihbar etmek zorunda bırakmayın beni. Oyun oynamayı bırakın, ben de sizi ceza almaktan kurtarayım. Diğerlerinin, gerçekten hasta olanların yerini işgal etmeyin bölümümüzde. Buradan çekip gitmekle en iyisini yapmış olacaksınız."

Brancoric titremeye başlamıştı; Clarissa örtünün altında uzuvlarının sarsıldığını görüyordu. Bu sefer titremesi ve kekelemesi gerçekti. Yüzü solmuştu, alnında terler birikmişti. "Tanrı aşkına... hem... hemşire... beni dinleyin... Ben... ben gerçekten hastayım... ben... ben rol yapmıyorum... ben... ben yalnızca katlanamıyorum... Beni o üniformanın içine tıktıkları andan beri... parçalanmış bir insan oldum... her defasında üniforma giymiş bir subay, bir doktor bana baktığında, dizlerim titriyor, fenalaşıyorum... konuşamıyorum ve... ben sanki... tükenmiş gibi oluyorum... sinirlerim kaldırmıyor... her şeye katlanırım, yalnızca buna değil... askerliğe... ve... ve savaşa değil."

Clarissa ona sertçe baktı. "Siz hasta değilsiniz... Siz yalnızca korkaksınız... Bütün hastalığınız bu."

"Evet... ben korkağım... isterseniz böyle adlandırın... ben... ben olduğum gibiyim... ben hep en beterini düşünmek zorundayım... siz... siz bunu hissedemezsiniz... kana susamış o doktor gibi... ama bu.... bu korkunçluğa bakamıyorum... bunu kaldıramıyorum. Evet, korkuyorum... Korkmak binlerce defa ölmek demektir, ölümün kendisinden beterdir... diğerleri... diğerleri gülüp siperlerde kâğıt oynuyorlar... bense dinliyorum...

ben... ben korkuyorum... kendi silahımdan korkuyorum... ben ona do... ben ona dokunamıyorum... tabancaya... soğuk namlusuyla... ben... ben yapamıyorum... diğerleri, diğerlerinin sinirleri yok... ölümü ensende hissetmek. Şimdi... şimdi... şimdi... yalnızca bizi parçalayacak olan bombayı bekliyorum... ayrıca göçük altında kalanlar... onlar uyandıklarında... yüzleri sırılsıklam... ve çığlıkları, bir diğerinin kanını hissettiklerinde... nefes alamıyorum... bi... biz bir mermi vagonunun üstünde yolculuk yapıyorduk ve onlar... onlar ağır bombaların üstünde oturuyor ve vagondan indiriyorlardı... ben... ben her saniye titriyordum... birinin düşüp patlayabileceğinden... soğuk terler boşalıyordu... be... ben... elimden gelmiyor... evet... bana acıyın... bakın bana... tamamen tükenmiş durumdayım... ben... ben artık dayanamıyorum."

"Elbette tükenirsiniz, yemekten kesilir ve herhangi bir üçkâğıtçıdan kendinize istifrağ ilacı getirtirseniz."

"A... Açlıktan ölmeyi tercih ederim... cepheye tekrar gitmektense... be... ben artık istemiyorum... hemen ölmeyi tercih ederim... ben... ben asker değilim, on... onlar bana sokak kazdırsınlar... bana tuvaletleri temizletsinler... ben... ben her şeyi yapabilirim, ama ben bekleyemem... bomba patlayana kadar bekleyemem... ben birini... sün... süngü... süngüleyemem..." –birden kramp girmiş gibi oldu ve soluk soluğa haykırdı– "ve ben istemiyorum... istemiyorum... istemiyorum... beni öldürsünler, hemen gebertsinler, ama artık cepheye gitmeyeceğim... evet, gidin... gidin beni rapor edin... söyleyin onlara... bir daha cepheye gitmeyeceğim. Bu... bu saçmalıktan bana ne... ben... ben gereğinden fazlasını gördüm... bir daha gitmeyeceğim."

Clarissa yüzünü çevirdi. Askerden tiksinmişti. Ama aynı zamanda Léonard'a Fransa'ya dönmemesi için ne kadar yalvardığını hatırladı. Askere baktı. Yakışıklı genç yüzü tamamen gerilmişti, gri ve dehşet dolu gözlerinden korku okunuyordu. Gayriihtiyari, istememesine rağmen ona acıdı.

"Allahtan diğerleri sizin gibi pısırık değil," dedi aşağılayarak ve gitmek için döndü.

"Yo... yok hayır... kalın," diye yalvardı beriki; bu esnada gözlerinden yaşlar süzülüyordu. "Beni... beni aşağılamayın... ben yalnızca bir insanım... ben... ben kötü bir insan değilim... hiç kimseye kötülük etmedim, asla... işe yaramıyorum... biri işe yaramazsa... be... ben asker olamam... Siz görmediniz... on... onlar sapladıklarında... süngülerini... gör... görmediniz... göz... gözlerinin nasıl öfkeden parladığını... bilmiyorsunuz... nasıl olduğunu... rüzgâr siperlerden... o... o kokuyu... sürüklediğinde... her şey, etlerin hepsi çürüdüğünde... ah... ah... ve insanın kendisinin de öyle sarkması, haykırması... ah... ben yapamıyorum... ben... ben eve gitmek istiyorum... an... annemin orada küçük bir çiftliği var... orada yaşamak istiyorum... kim... kimseye kötülük etmeden... ah... her insana yardım etmek istiyorum... size yemin ediyorum... ama bana yar... yardım edin... bana yardım edin... bana ge... bana bunu geri verin... ne... ne fark eder ki benim orada olup olmamam... ben... ben korkumla yalnızca diğerlerini de korkutuyorum... ya... yarın yine gelecekler bana eziyet etmek için... be... beni şeytani elleriyle bir hayvan gibi muayene etmeye... ge... geri verin bana bunu... ben... size yalvarıyorum... Tanrı aşkına... za... zavallı an... zavallı annem aşkına... onun tek çocuğuyum... onun... onun benden başka kimsesi yok."

Gözyaşları yanaklarından süzülüyordu. Clarissa hangisinin gerçek, hangisinin yalan olduğunu bilmiyordu. "Ne isterseniz onu yapın... ben bir şey bilmek istemiyorum... her ne yapıyorsanız kendi sorumluluğunuz altında yapıyorsunuz." O iki kutucuğu önüne attı ve adeta kendisinden kaçarcasına odadan çıktı.

***

Odayı henüz terk etmişti ki kendine kızmaya başladı. 'Bir tesadüftü. Onları görmedim ki. Fakat ben ne yaptım? Mademki onu şikâyet etmeyecektim, o zaman ona o ilacı geri vermemeliydim,' diye geçirdi aklından. 'Ona yardım etmemeliydim.' Fakat kendi zayıflığının nedenini ta içinde hissediyordu. Askerin "Annemin benden başka kimsesi yok" sözleri. Günün birinde kendi çocuğu da böyle bir şey söyleyebilirdi. İleride onun da çocuğundan başka kimsesi olmayacaktı. Bütün bunlar olurken tek düşüncesi kendi çocuğuydu. İki gün önce karnında onu hissetmişti. O günden beri her şeyi daha farklı görüyordu. Artık önemli olan sadece ülkesi ve görevi değildi. Diğeri, yani çocuğu, hayatını belirlemeye başlamıştı sanki.

***

Ertesi gün doktorların vizitine katılmadı. Bu komedide yer almak istemiyordu. Brancoric'in yardım bekleyen bakışlarına maruz kalmak istemiyordu. Kendisine soru sorulmasını istemiyordu. Orada olanlar onu ne ilgilendirirdi? Doktorla karşılaşmamaya dikkat etti. Hayatında ilk defa doğru olmayan, dürüst olmayan bir şey yapmıştı. Kendini kirlenmiş gibi hissediyordu. Zaten bu da başlangıç değil miydi? Çocuk doğduğunda yalan söylemesi gerekmeyecek miydi, saklanmak, yalan beyanlarda bulunmak; babasına, rahibe arkadaşlarına, devlete yalan söylemeyecek miydi, belki de yeni doğana bile babasının düşmanlardan biri olduğunu bilmemesi gerektiği için yalan söylemeyecek miydi? Ben'i artık kendi Ben'i değildi. İkiye bölünmüştü, yarı gerçek, yarı yalancı; aynı orada yatan o asker gibi. O da bu hayat için savaşmıyor muydu, tıpkı o askerin kendi hayatı için savaştığı gibi?

Ancak öğleden sonra, yalnız olduğundan emin olduğunda Brancoric'in odasına gitti. Düşündüğünün tam tersini

yapıyordu. Ama bu olaya karışmıştı bir kere. Adam kapalı gözlerle yatakta yatıyordu, tükenmiş görünüyordu ve Clarissa öyle davrandığı için pişman değildi. 'Kovalanan bir hayvan gibi tükenmiş; onu saklamakla insan bir suçluyu saklamış sayılmaz; o öldürmek için yaratılmamış, çocuk gibi yumuşak dudakları var.'

Asker gözlerini açtı ve Clarissa'yı tanıdı. Dudaklarına bir tebessüm yerleşti ve gözleri parladı. "Tanrı... Tanrı sizi kutsasın... sekiz gün sonra... beni çürüğe ayıracaklar... dün akşam gerçekten o kadar bitkindim ki... komisyonun karşısına çıkarıldığımda... Dr. Ferleitner'in bulunduğu... eğer siz de onlara söylerseniz kurtulacağım... sizinle konuştuktan sonra boğazım düğümlendi... herhangi bir şey almam gerekmedi... size yemin ederim, size annemin başı üzerine yemin ederim ki herhangi bir ilaç almadım... ben... görüyorsunuz bir şey almadım... ve öylesine kötü durumdaydım ki bir tek lokma yiyemezdim, öylesine çaresizdim, çünkü... çünkü beni hor görüyorsunuz... artık istemiyorum... siz bir kadınsınız... hemşire Clarissa beni hor görmüyorsunuz değil mi?"

Ona karşı sert olmak Clarissa'ya zor geliyordu. "Eğer doktorlar sizi çürüğe çıkarıp geri yollarlarsa öylesiniz demektir. Benim bununla bir ilgim yok."

"Ama değil mi... size sorulursa... konuşacaksınız... benim lehime konuşacaksınız... aleyhime bir şey söylemeyeceksiniz... ben... ben yeniden yaşamaya başladım, ümit edebildiğimden... beni serbest bırakacaklarını ümit edebildiğimden beri... benim tekrar insan olmama izin verileceğinden beri. Başka bir şey istemiyorum... yalnızca yaşamak, yaşamak... kasabamızda küçük bir eczanemiz var... basit bir hayattan başka bir şey istemiyorum ki... ve ben çalışabilirim... ama yanımda biri olmalı, bana yardım eden... ben zayıf bir insanım, düşüncesiz, hemen herkese kanıveren. Her defasında cesaretimi yitiriyorum... Ne kadar zayıf olduğumu biliyorsunuz... siz olmadan kendimi çaresiz hissederim... bana karşı

sert davrandınız... ama beni anladınız... artık yeni bir hayata başlamak zorundayım, en başından... yanımda biri olmalı... bana yardım eden, beni destekleyen... sizin gibi biri... sizi her gördüğümde, böyle sakin, böyle kendinden emin, böyle çalışkan, o zaman... o zamanlar yanımda sizin gibi biri olsa nasıl olur diye düşünüyorum... bu lanet olası kılıktan, bu hastaneden çıkmam gerek... yalnızca sizi özleyeceğim, size öyle alıştım ki... biliyorum siz olmadan yaşayamam... Siz, Clarissa... bana yardım etmek istemez misiniz?"

Clarissa onun ne demek istediğini anlamamıştı. "Size nasıl yardım edeyim?" Bunu duygusal bulmuş ve gülümsemişti. "Eskiden nasıl yaşadıysanız aynı şekilde yaşayacaksınız."

Asker heyecan ve minnet duygusuyla Clarissa'ya baktı. "Yok... demek istediğim size ihtiyacım olduğu... yani... eğer... eğer beni gerçekten serbest bırakırlarsa... ben bir hiçim... hasta, zayıf bir insanım... ama eğer beni şimdi gerçekten serbest bırakırlar ve ben evime geri dönebilirsem... benimle... benimle gelir miydiniz?.. Ben... rahip bu durumumda beni iki güne kadar... doktorlar benimle evlendiğinizi görseler... beni bununla kurtarırdınız... beni yalnızca sizin hatırınıza bile serbest bırakırlar... hepsi sizi seviyor, tüm insanlar sizi seviyor... ama kimse benim sevdiğim kadar değil... tüm bu korkunç dönemde bana iyi davranan tek insandınız... ve siz bana karşı hep iyi olursunuz... siz iyi olmaktan başka türlü davranamazsınız... burada ne yapacaksınız... benimle gelin... ben... benim size ihtiyacım var... başkaları hastalara bakabilir ve... hemen evlenebiliriz... şu anda evlenmek çok kolay... annem çok mutlu olurdu..."

"Hayır." Clarissa gözlerini ona dikmişti. "Şimdi de bana rüşvet vermek istiyorsunuz! Rahibi dindarlıkla, gençleri parayla, beni de evlenme teklifinde bulunarak ikna etmeye çalışıyorsunuz. Sanırım bu geçirdiğiniz hummanın sonucu," dedi Clarissa. Askerin bir anlaşma sunarak onu da satın almak istediğini düşündü. Bunu saygısızca buldu ve odadan çıktı.

***

Kapıyı kapatır kapatmaz durdu, kalbi yerinden fırlayacak gibiydi. Öfke ve utanç hissediyordu. Bu insanın kendisiyle evlenmek istemesi öylesine beklenmedik bir anda olmuştu ki. Ona fazla yakın mı davranmıştı, çok içten mi davranmıştı? Bir başkası ona evlenme teklif edebiliyorsa bunun Léonard'a karşı işlenmiş bir suç olduğunu düşündü ve aynı zamanda garip bir şey hissetti. Askerin kendisine minnettar olması dokunaklıydı. Diğer taraftan da Léonard'a şunu yazabileceği düşüncesi ne kadar da heyecanlandırmıştı onu: "Biri benimle evlenmek istedi." Birinin kendine bu denli bağlanması – o kendisiyle evlenmek isteyen ilk kişiydi. 'Acaba bilse,' diye düşündü 'karnımda başka birinin... çocuğunu taşıdığımı... Korkar mıydı acaba?' Kendisi için nahoş bir durum olurdu. O zaman askerin yanına gidemezdi. Onun hayranlığı yok olup giderdi. O da ileride diğerleri gibi onu aşağılayacaktı.

Aralık 1914

O gece uyuyamadı. Geleceği düşünmesi gerekiyordu, tüm yorgunluğuna rağmen. Askerin garip evlenme teklifi, durumunun ne denli zor olduğunu fark ettirmişti. Bu nedenle o gece uyuyamadı. Ne olacağını bilemiyordu – her şey kolay görünmüştü, kimse bir şeyler fark etmemişti. Kendisine hayran olunması ise yalnızca onu üzmüştü. Yalanı oldum olası sevmezdi, şimdi ise yalan söylemesi gerekiyordu ve bu böyle sürüp gidecekti.

Aynada kendini kontrol etti. Herkes tarafından gözetlendiğini hissediyordu. Gitmesinin daha iyi olup olmayacağını düşündü. Ama babasından korkuyordu; işsiz geçirdiği onca ayı babasına nasıl açıklayacaktı?

Yorgun bir şekilde kalktı. Hareket edemez bir haldeydi. Bir sandalyeye oturması gerekti. Dr. Ferleitner sordu: "Neyiniz var, yavrucuğum? Haliniz hiç hoşuma gitmiyor. Aşırı yorulmuş görünüyorsunuz. Biraz rahatlamalısınız. Yemekten sonra gidip biraz yatmalısınız. Akşama size ihtiyacımız var. Dinleyin, akşama savaş basın karargâhının kabaresi var. Hafif yaralı hastalar gidecek ve sizin de gitmeniz gerekecek." Clarissa itiraz etti. Bu etkinliklerden birine katılmıştı. Savaş basın karargâhı oradan oraya gidiyordu, operetler ve aralarına vatansever birkaç tumturaklı konuşmanın serpiştirildiği halk şarkıları oluyordu; biraz oyuncuları oyalamak, biraz

da hastalara moral vermek için. Doğru düşünülmüştü: Biraz müzik, biraz eğlence. Gazetelerde insanların Viyana ve Budapeşte'de nasıl eğlendiklerini okuduklarında, bu eğlenceler sayesinde kendilerini o kadar yabancı, o kadar unutulmuş hissetmiyorlardı.

Clarissa hiç gitmek istemiyordu, kendisinin bundan muaf tutulup tutulamayacağını sordu. Bunu daha önce yaşamıştı ve bu tür eğlence ona acı veriyordu, en azından şu an için. Ama Dr. Ferleitner ısrar etti. Clarissa'yı ikna etmesi gerekti.

Kabare subay gazinosunda kurulmuştu. Küçük sahnesi olan bir salondu. Seyirciler için masalar vardı; buralarda subaylar ve yaralılar oturuyordu; arka tarafta askerler için banklar vardı. Bazı sivillerin de girmesine izin verilmişti. Akşam çok sarsıcı şeyler olmuştu. Sedyeler üzerinde ampütasyon geçirmiş olanlar getirildi. Hafif bir iyot kokusu yayıldı, askeri doktorlar da gelmişlerdi; yalnızca ağır yaralılar hastanede kalmıştı. Büroda daktiloyla hazırlanmış olan programlar dağıtıldı. Son derece yaşlı bir bayan opera sanatçısı takdim edildi, Karl Tiyatrosu'ndan bir sunucu, Burg Tiyatrosu'ndan oyuncular Schnitzler'in "Anatol" adlı eserinden "Veda Yemeği" bölümünü oynayacak, operet divası Carmen Mariilla ise operetlerden parçalar söyleyecekti, yani renkli bir akşam olacaktı.

Clarissa, Dr. Ferleitner için ayırtılmış olan, doktorların bulunduğu masaya davet edilmişti. Sunucu programı başlattı. Düşmanlar hakkında eğlenceli şeyler anlatıyordu. Herkes alkışlıyordu. Herkesin hoşuna gitmişti. Hastalara ilaç gibi gelmişti. Clarissa donakalmıştı. Pek dinlemiyordu. Bu neşe içini acıtıyordu. "Evet, bir şarap içeriz." Kalkıp gitmeyi düşündü. Sonra operet divası sahneye çıktı, genç bir kızdı. Dans ediyor ve Lehár* operetinden bir şey söylüyordu. Güzel bir sesi vardı. "Zarif bir kişilik." Varlığıyla herkesi

---

* Franz Lehár (1870-1948): Avusturya asıllı Macar besteci ve müzisyen. Operetleriyle ünlüdür. (ç.n.)

etkilemişti. Şarkı söylemeye devam ediyordu. Clarissa dinlememişti. Üzerindeki kasvetten kurtulamıyordu. Ancak ikinci kıtada içinde bir şey kıpırdandı. Kadının rahat hareketlerini fark etti. Makyajının altında da güzeldi. Eski Viyana tarzında hasır bir şapkası vardı. Onu çeken, ilgilendiren bir şey vardı bu kadında. Sahneden ayrıldığında yoğun bir alkış koptu, kendisine çiçekler götürüldü. O da gösteriden sonra teşekkür etti. Clarissa şarkıcının, subayların masasından alınıp kendisine verilen çiçekleri yaralılara verdiğini gördü. Herkese karşı davranışlarında bir zarafet vardı. "Çok hoş biri," diye fısıldıyordu insanlar. "Onu masamıza davet etmeliyiz." Yanından geçtiği herkese gülümsüyordu. O anda Clarissa'nın beyninde şimşekler çaktı. Hatırlamıştı. Ayağa kalkarak peşinden koşup seslendi: "Marion?"

Operet divası döndü – "Clarissa!" ve her zamanki içtenlikle ona sarıldı. Clarissa ona baktı – neredeyse dört yıldır görmediği arkadaşını makyajlı haliyle çok değişmiş buldu. "Seni ne kadar çok düşündüm – keşke nerede olduğunu bilseydim. Şimdi de hastabakıcı olarak çalışıyorsun! Babana yazmaya cesaret edemedim. Gel! Birbirimize anlatacağımız çok şey var. Bir masaya oturalım."

Clarissa masadakilerden özür diledi –biraz sonra döneceğini söyledi–, onlar da ikisi arasındaki bu samimiyete şaşırmışlardı. Clarissa Marion'un yanına oturdu; ortadan kaybolduğu için nasıl da üzülmüşlerdi ve kimse bilgi vermemişti. Canına kıymış olabileceğinden endişelenmişlerdi.

"Ona da ramak kalmıştı," dedi Marion. "Aslında kaçarken de bundan farklı bir şey düşünmemiştim. Hatırlarsın bir defasında Cenevre Gölü'nde neredeyse intihar edecektim, hem de o zaman yalnızca aptalca bir sevda yüzünden. Bana ne olduğunu bilmiyordum. Ama o zamanlar o alçak melundan ilk defa '*bâtard*' ile ilgili şeyi öğrendiğimde, birden her şeyi anlayıverdim; annemin beni neden oradan oraya yolladığını, sakladığını, bazen benim hakkımda benden çok şey

bilen yaşlı insanların neden acıyarak saçımı okşadıklarını anladım. Her şeyi bir bir hatırlamaya başladım, yas tutan yaşlı bir kadının bana bakıp '*La pauvre enfant*'* demesini ve bunun ardından Evian'daki ailenin bizimle iletişimini neden kestiğini anladım; ondan sonra annem de beni yanına almadı ve beni sizin yanınıza, manastıra verdi, orada sakladı. O gün bütün hayatımın mahvolduğunu anlamıştım ya da bana öyle geliyordu; o zamanlar daha her şeyi anlamayan aptal bir çocuktum; ama o akşam uyuz bir köpek gibi o odaya kapatıldığımda kendimi o kadar kötü hissettim ki, hayatım boyunca bir daha asla o kadar kötü hissedeceğimi zannetmiyorum. Bana bir şey yapacaklardı, ne olduğunu bilmiyordum ve bilmek de istemiyordum. Ertesi sabah erkenden yatak çarşafımı ip gibi kullanıp camdan indim ve bahçe duvarını aştım –evet, orada fakirler için para topladığımız teneke bir kutu vardı, onu kırdım ve içinden trene binebilmek için para aldım; umarım annem o parayı iade etmiştir– bana hırsız desinler ya da demesinler, hiçbir şey umurumda değildi... Bilirsin, hayır, dışlanan, evlilik dışı biri olmanın benim için ne anlama geldiğini anlayamazsın – beni tanıyorsun, sevilmeye ne denli ihtiyacım olduğunu biliyorsun... Birinin bana tepeden bakmasına dayanamıyorum... Neyse sevgili rahibeler beni aramaya başlamadan önce trene binebildim, Viyana'ya vardım ve nereye gideceğimi bilemedim... Gerçi akrabalarım ve tanıdıklarım vardı... Ama durumumun ne olduğunu öğrendiğimden, onlardan birine gitmektense kendimi dördüncü kattan aşağı atmayı tercih ederdim... Böylece, bana gülme ama – müzeye gittim, beni müzede kim arar diye düşündüm... Muhtemelen beni Tuna Nehri'nde aramaya çıkmışlardı... Öğleden sonra bir pastanede bir şeyler yedim ve dolandım... Sonrasında yavaş yavaş korkmaya başladım, akşamleyin nereye gidecektim... Otele gidemezdim, buna cesaret edemezdim ve yorgun... Yorgundum... Öylece Schwarzenberg parkında

---

* (Fr.) Zavallı çocuk. (ç.n.)

otururken genç bir adam geçti, gayet zarif, hoş bir insan, yanımdan geçti, geri geldi, bir defa, iki defa, derken benimle konuşmaya başladı... Neyse malum konuşmalar tahmin edersin işte, insanın ne kadar yalnız olduğundan falan... Aslında haklıydı, bu yalnızlıktan gözlerim kararmaya başlamıştı... Birlikte yemeğe gittik ve sonrasında ona gitmek isteyip istemediğimi sordu... Elbette niyetinin ne olduğunu biliyordum, o kadar da aptal değildim... Ama benim için hepsi birdi, tüm hayatım... Bu ya da başka biri diye düşündüm; zaten namusmuş, onurmuş gayrimeşru bir ilişkiden doğan benim gibi biri için artık anlam taşımıyordu... Hatta dahası... anneme... ve kendime kötülük etmiş olmak... Bana adeta... haince bir zevk verdi. Bu arada dediğim gibi gerçekten hoş bir insandı, tüm bunların içinde ona rastlamış olduğum için Tanrı'ya şükretmeliyim... Başka türlü de sonuçlanabilirdi."

Marion arkasına yaslandı ve güldü: "Kusura bakma Clarissa... Belki beni... hafifmeşrep buluyorsundur... Ama olay çok komikti... O... ona gerçekten acıdım, benim ne kadar tecrübesiz olduğumu anladığında... o korkuyu görmeliydin, sonrasında hiçbir art niyet olmaksızın henüz on yedi yaşında bile olmadığımı söylediğimdeki korkusunu... Zavallı adamcağız, henüz reşit olmayan birini baştan çıkardığı için polis ensesindeymiş gibi hayli telaşlanmıştı... Evet, gülmek zorunda kaldığım için kusura bakma, ama çok komikti... Dekolte bir sabahlıkla odada dururken... Ben garip kurban, sonrasında gariban ayartıcıyı teselli etmek zorunda kaldım ve kimseye bir şey söylemeyeceğime dair söz verdim... Tanrım erkekler ne kadar da aptal... Ondan istediğim her şeyi şantaj yaparak alabileceğimi anlattı üstüne üstlük... 'Bana neden söylemedin,' diye bağırdı çaresizlik içinde. 'Sormadın ki. Nereden bileyim...' Sanırım aramızda bir şey yaşanmamış olması için canını verirdi, konunun asıl muhatabı ben olmama rağmen benim umurumda değildi... o zaman da şimdi olduğu gibi gülmüştüm... Neyse ikimiz de birbirimiz konusunda

şanslıydık... o gerçekten hoş bir insandı ve Tanrı'ya şükür ki parası da vardı... Korktuğu için benden kurtulmak istiyordu – bir bakanlıkta çalışıyordu ve yaşayacağı her türlü olay onun sonu olabilirdi – böylece Berlin'e gitmemi istedi sadece – uzağa, anlarsın ya – ve beni orada okula göndereceğini, tüm masrafları karşılayacağını ve beni arada bir ziyaret edeceğini söyledi... Buradan gitmeyi benden çok kimse isteyemezdi... Böylece Berlin'e gittim ve oyunculuk eğitimi aldım, bir yıl boyunca –sana bu detaylardan bazılarını anlatmam gerekir– ve onun korkusu biraz yatışınca tekrar Viyana'ya döndüm. Sesim pek güzel değil, sen de farkındasındır, büyük bir yıldız da olamayacağım... Ama şimdilik gayet iyiyim, hoş bir erkek arkadaşım var... Tuhaf ama benimle evlenmek isteyen biri bile çıktı, fakat ona daha vakit var... Ama geçmişi şöyle bir düşündüğümde kötü yola düşmemiş olmam bana bir mucize gibi geliyor."

Clarissa sessizce dinlemişti: Yüzünden Marion'u tanımak mümkündü. Derken Clarissa sordu: "Peki ya annen..."

"Şeytan görsün yüzünü," diye cevap verdi Marion kızgınlıkla. "Bana ne ondan! Bir de onu mu düşüneceğim!"

"Ama Marion," dedi Clarissa, gerçekten dehşet içinde kalarak.

"Benim ne işim olur onunla? Niye ilgileneyim onunla? O da zamanında benimle ilgilenmedi. Elime birkaç şeker tutuşturur du, arada bir kendini namuslu göstermek için beni seyahate çıkarırdı – son zamanlarda benimle görünmekten korkar olmuş ve beni bir kenara itmişti. Neden bana Bolivya'daki konsolosla ilgili yalan söyledi? Hatırlarsın sen – bugün bile hâlâ babamın kim olduğunu bilmiyorum. Bir defa daha kendisiyle konuşmuş ve doğrudan yüzüne karşı sormuştum... o zaman da ağzında bir şeyler geveleyip onunla evlenemeden önce öldüğünü söyledi... söylediği her kelimenin yalan olduğunu dudaklarından okuyabiliyordum. Hayır, Clarissa, böyle bir şey affedilemiyor..."

"Ama Marion yine de o senin annen."

"Maalesef... İnsan bunu seçemiyor... ve sonunda: Düşünüp taşınıp benimle ilgilenmeye mi başladı?.. Çocuğu olarak ona borçlu değilim... geçmişe dair şimdi şimdi anlayabildiğim şeyler onun pek de saygıdeğer biri olmadığını gösteriyor... Düşünüyorum da çocukluğumdaki tüm o amcalar, onlar..."

Marion konuşmasına ara verdi.

"Biliyor musun... İstersen bana deli de... Bazen yaşlı erkeklerden biri bana kur yaptığında yalnızca ona bakıp şunu geçiriyorum aklımdan... Bu babam olabilir... Belki de onunla karşılaşmışımdır kim bilir, belki de karşılaşmamışımdır... Belki benim varlığımdan haberdardır, belki annem de kim olduğunu bilmiyordur... Hayır canım, böyle bir şeyin affedilmesi mümkün değil... Evet, romanlardaki gibi olmuyor, günün birinde zengin bir asilzade odaya sanki elinde vaftiz kâğıdı varmış gibi girip şöyle demiyor: 'Sevgili yavrucuğum, ömrüm boyunca seni aradım'... Şu adam olabilir ya da bu adam... bazen onlardan birini aynada görünce şöyle düşünüyorum: Acaba babam onlardan birine benziyor mu? Biliyorum insanın meşru ya da gayrimeşru olması aptalca, ama yine de hayat boyunca yediği darbenin izini taşıyor insan... Kuşkusuz ben bir azize olmadım, bunu görüyorsun zaten... Ama aynısını kendi çocuğuma yaşatmak istemiyorum... Tanrı korusun."

Korkmuş bir halde konuşmasını kesti. "Tanrı aşkına Clarissa, neyin var?.."

Clarissa düşmemek için masaya tutunmuştu. Birdenbire gözleri kararmıştı – neredeyse geçen defaki gibi. Her şey dönüyordu. Ama bu kez kendini toparladı. "Yok bir şey... hiçbir şey yok... Marion," diye kekeledi. "Burası çok sıcak ve... ve ben aşırı yorgunum."

Aceleyle önünde duran bardaktakini içip bitirdi. Marion yanına oturdu. "Evet, dinlenmelisin. Sen tamamen... ne bile-

yim, değişmiş görünüyorsun... Seni ilk anda kesinlikle tanıyamazdım. Bekle... dışarıya kadar sana eşlik edeyim..."

Clarissa güçlükle yerinden kalktı. Herkes onun güçlükle, yalpalaya yalpalaya dışarı çıkışını izledi. Çok korkmuştu, sanki herkes hamile olduğunu fark edecek ve bunun hakkında konuşacaktı. Fazlasıyla tereddüt etmişti, neredeyse dört hafta. Şimdi ise mahvolduğunu, her şeyin meydana çıktığını düşünüyordu.

***

Yatakta yatıyordu, gözlerini boşluğa dikmiş hatırlamaya çalışıyordu... 'Gitmeliyim... gitmek zorundayım... neredeyse herkes anlayacak... o gün baygınlık, şimdi de baş dönmesi... Marion değişmiş olduğumu söyledi... o da... burada dedikodular başlayana kadar bekleyemem... onların nasıl olduklarını biliyorum, o pis düşünceleriyle... rol yapamam, Viyana'ya gitmek zorundayım... yarın Viyana'ya gitmeliyim... yok, öncesinde babamı bahane ederek izin almalıyım... her hafta yazıyor bana, birden kaçıp gidersem dikkat çeker... en azından ay sonuna kadar kalmalıyım... Aman Tanrım, daha yedi gün var, tek bir kişi bile fark ederse herkesin haberi olur... elbette, bir de Hofrat'a yazmalıyım, hemen yarın bir mektup yazmalıyım ki Salzburg'da her şeyi hazırlatabilsin... peki ama babama nasıl açıklayacağım Salzburg'a gideceğimi, kışın ortasında Salzburg'a... Kayak yapmaya gideceğimi söyleyemem ki... hasta olduğumu söylemeliyim... ah, yalan söylemek, artık hep yalan söylemek zorunda olmak, her gün her an... babama, arkadaşlara, herkese yalan söylemek... kendi çocuğuma yalan söylemek... iyi ki Marion'la karşılaştım... aman Tanrım, ah, Tanrım, annesi hakkında neler söyledi... eğer benim hakkımda da...'

Vücudunu bir ürperti sardı. 'Yapmalıydım... Çocuğu aldırmalıydım... Artık çok geç – artık hiçbir doktor bunu

yapmaz... Babasız bir çocuk... Marion'un dediği gibi... Yeterince düşünmedim bu konu hakkında... Böyle bir bahtsızlık nasıl düşünülebilir ki... Ben de diğerleri gibi savaşın bir ya da iki ay süreceğini, Noel'de bitmiş olacağını sandım... Babam şunu yazmış: "Kendimizi bir yıla, hatta uzun yıllara hazırlamalıyız." Léonard'ın oğlu doğmuş olacak ve o bunu bilmeyecek... Ona adını veremeyecek... o ileride bir Fransız olamayacak... Bir Fransızdan çocuk sahibi olmak, savaşta düşman olan birinden... Belki o da şehit olmuştur... Taarruzdaki milyonlarca insan gibi... Çocuğum asla babasını tanıyamayacak ve... Belki de ben ona babasının kim olduğunu asla söyleyemeyeceğim... Léonard'la evlenemem... Şimdi evlenemem... Daha boşanmadı ve... Babam yazmış... Üstünde yeterince kafa yormadım... O yaşlı adam ne bilir, aptal... Her şeyi abartılı görür... Dr. Silberstein yalnızca dünyaya nasıl getirileceğini düşündü... Ama sonrasında bu dünyada nasıl yaşar, onu düşünmedi... Yalnızca beni düşündü, yalnızca beni, çocuğu düşünmedi... O çocuğun omuzlarına nasıl bir yük bindirebileceğimi düşünmedi. Yok, bu doğru yol değil... Değil.'

Dehşete düşmüştü. Çıkar yol göremiyordu. 'En iyisi olayı kökünden çözmek... Şu anda kimse bilmiyor... Ölürsem kimse fark etmeyecek... Fark ederlerse de bu sırrı saklayacaklardır... Fakat dikkat çekmeden yapmalıyım bunu... Marion'un yapmak istediği gibi kendimi pencereden atmam olmaz... Bu korkunç, üstelik sonrasında gerçeği öğrenirler... Suya da atlayamam... Bir enfeksiyon kapabilsem... O zaman yaşlı babacığım da mutlu olurdu... Kızı görev başındayken ölmüş olurdu... Kahramanca bir ölüm... Bir tek bu yaşlı babacığım için bir mükâfat olurdu... Dikkat çekmeden kendime bir ilaç bulmalıyım... Herhangi bir şey, boynumun tutulmasını sağlayabilecek... Bu yüzden ölen bir sürü insan var... Ama buna nasıl ulaşacağım... Eczaneden, ama orada da kilit altında tutuluyor, ben ilaçlardan pek anlamıyorum...

Peki, Dr. Ferleitner, sevimli aptal... Beni anlamıyor... Gerçi bir Fransızdan çocuk beklediğimi söylesem, vatanperverlik adına çocuğu alır... Ama çok geç kaldım... Ve ben Léonard'ın çocuğu olmadan yaşamak istemiyorum... Dr. Silberstein haklı, babam bunu asla affetmez... İkimiz de onun hayatından çıkmış oluruz... Hayattan... Bu dünya onun için cehennem olur... Belki Léonard artık yaşamıyordur... Ama nasıl ulaşacağım... Zehirler, morfin dolapta duruyor... Eczacı onları yalnızca yazılı evrak karşılığında veriyor. Bir yolu olmalı, parayla her şey yapılabiliyor artık... Brancoric de kendine toz temin etti ya...'

Birden düşünceleri kesintiye uğradı. Şimşek gibi bir şeydi. Brancoric! O yardım edebilirdi. O her şeyi yapabilirdi. O her türlü yolu bilirdi. Ondan isteyebilirdi, hatta talep edebilirdi, ne de olsa kendisi de ona yardım ediyordu. Yardım etmezse de tüm dünyanın canı cehenneme. Adam ona bağlıydı... Belki... Kendisiyle evlenmek istediğini de söylemişti... Biri bunu yapıyordu... Biri Brancoric'le alışverişte bulunuyordu... O zayıftı ve kendisini anlayabilirdi... O, korkunun, feci şekilde korkmanın ne demek olduğunu biliyor... O bunu sağlayacaktır, ona sorununu anlatmalıydı... Ayrıca her şey parayla halledilyordu. Onunla evlenmek istemişti. Gerekirse bunu yapacaktı. Ayrıntılar gittikçe belirsizleşiyordu. Yalnızca şunu biliyordu: Brancoric ona yardım edebilirdi. Ama onunla evlenmek – katlanılması mümkün olmayan bir düşünceydi. Yan tarafına döndü. Bu ani hareketle çocuğu hissetti. Ve yaşama arzusunu.

***

Bütün gece boyunca Clarissa yatakta uyanıktı. Sabahleyin giyinirken içinde yeni bir karar filizlendi. İçindeki her şey katı ve kayıtsızdı. Artık utanç ve ayıp tanımıyordu. İçinde bir tür hissizlik oluşmuştu, aylardır hiç tanımadığı, hiç bilmediği bir hissizlik, savaşa giden biri gibiydi.

Brancoric'in odasına girdi. O yalnızdı. Yalnızca yan tarafta yatan bir subay ortak kullanılan odayı görüyordu. İçeriye girdiğinde Brancoric doğruldu: "Nihayet! Dün bütün gün sizi bekledim. Bana kızgın mısınız? Size ne yaptım ki... Kötü bir niyetim yoktu."

"Bırakın bunları," dedi Clarissa sert bir tonla, "duygusallığa gerek yok. Bugün sağlığınız nasıl?"

Asker tereddütle ona baktı... "Biliyorsunuz ya... Ben yorgunum... Neden soruyorsunuz?"

"Net bir şekilde düşünüp düşünemediğinizi ve sizinle açık konuşmanın mümkün olup olmadığını bilmek istiyorum."

Asker yine korkuya kapılmıştı. Beti benzi attı. Yine titremeye başladı. "Bir şey... Bir şey mi oldu, söylesenize," diye sordu yalvarırcasına. "Benden bir şey saklamayın... Tanrı aşkına konuşun... Belirsizlikleri kaldıramıyorum... Altüst oluyorum... Aklıma en kötü şeyler geliyor... Bana ne yapacaksanız yapın, yeter ki ne olduğunu söyleyin... Sadece bilmek istiyorum."

"Sizinle ilgili bir şey yok. Sizi çürüğe ayıracak olan komisyon cumartesi günü geliyor. Sizin de bildiğiniz gibi."

"Ve... Ve..."

"Yani, o zaman her şey karara bağlanacak."

Brancoric ona boş boş baktı. "Ne... Ne... Tan... Tanrı aşkına... Bir şey mi oldu... Ne... Ne gareziniz var bana... Bana kızgın mısınız, şeyden dolayı..."

"Saçmalamayın," dedi neredeyse sesini yükselterek. "Ayrıca sonu gelmez korkunuzla aklımı karıştırmayın. Hep kendinizi düşünmeyin. Bana bağımlı gibi davranmanızdan hoşlanmıyorum. Milyonlarca insan cephede. Milyonlarcası hem başkalarının hem de kendilerinin sorunlarıyla uğraşıyor. Siz ise hep sanki bir tek siz varmışsınız gibi davranıyorsunuz. Bir kere de kendiniz dışındakileri düşünmeye çalışın. Başka insanlar da var, onlara bir yardımınız dokunabilir. Sizinle bir

konu hakkında konuşmalıyım, ciddi bir konu. Belki... Size ihtiyacım olabilir... Belki bana yardım edebilirsiniz."

"Bu..." – Brancoric'in gözleri birdenbire bütün yükünden ve günahlarından kurtulmuş gibi parladı. "Bu... Bu muhteşem olurdu... Biliyorsunuz sizin için her şeyi yaparım..."

"Susun artık," diyerek Clarissa öfkeyle tersledi onu. "Duygusallık yok. Aşırılık istemiyorum. Beni... Beni tiksindiriyor. Bir erkeğe nasıl... Sizinle açık konuşmak istiyorum. Bir konu var – bir alışveriş de denebilir buna."

Brancoric söz dinleyerek Clarissa'nın yüzüne bakıp bekledi. İşte şimdi Clarissa'nın konuşması gereken an gelip çatmıştı. Oysa konuşmak zor geliyordu.

"Dinleyin Brancoric... Hakkınızda ne düşündüğümü açıkça söyleyeceğim size. Korkak da olsanız yaptığınız düşüncesizce... Ayağa kalkıp unutmalıydınız, şu yandaki gibi... Siz zayıf iradeli bir insansınız... Kötü biri değilsiniz.... Sizi neredeyse dört hafta boyunca gözlemledim... Sizin zayıf bir insan olduğunuzu düşünüyorum... Pek dürüst olmadığınızı... Ama özünüzde iyi bir insansınız... Sanırım, siz... Siz dürüst olmayan şeyler yapabilecek birisiniz, ne kadar kolay yalan söyleyebildiğinizi biliyorum... Hatta kendinize bile yalan söyleyebilecek birisiniz... Sizin hakkınızda kesinlikle yanılmıyorum... Ama kötü, alçakça şeyler yapacak biri olmadığınıza da eminim... Hatta size bir sır verilmesi durumunda bunu kötüye kullanmayacağınıza inanıyorum."

Brancoric kollarını kaldırarak yemin etmek istedi.

"Hayır... Tumturaklı sözlere gerek yok... Boş laflara tahammülüm yok. Size bir şey soracağım. Doğrudan ve açıkça soracağım. Siz de bana dürüstçe cevap vereceksiniz. Dürüst olmaya çalışın."

Clarissa tereddüt ediyordu.

"Bana bir teklifte bulundunuz... Benimle evlenmek istediğinizi söylediniz – bu beni aptal yerine mi koyar, bana gurur mu verir, önemli değil. İnsanların neler yaptığını biliyorum. Ancak elbette bunu düşünmüyorum. Belki kendi kendinizi

–ne de olsa müthiş korkuyorsunuz–, beni sevdiğinize inandırdınız ve sözlerinizin yalnızca onda biri gerçek. Size karşı iyi ve dürüst davrandığımı düşünüyorum – görevim olarak üzerime düşenden daha iyi davrandığımı. İçimde filizlenen bir korku nedeniyle böyle davrandım, belki kendinizi aşağı atarsınız ya da hastaneyi yakarsınız diye. Şu anda bana karşı minnettarlık beslemeniz doğal. Ama beni saf yerine koymayın, bu teklifin altında yatan asıl nedeni biliyorum. Doktorların benim sözümü dinleyecek olurlarsa, bana karşı arkadaşça davranacaklarını, benim iyiliğimi isteyeceklerini ümit ediyorsunuz. Acil nikâh kıyıldığında benim bunu merhametten yaptığımın sanılacağını düşünüyorsunuz. Hayır, gönüllü olmanızı küçümsemiyorum. Her şeyi yapardınız, kuşkusuz ki çürüğe ayrılabilmek için her şeyi yaparsınız. Bu durumda hedefinize ulaşmış olursunuz. Hayır, – karşı çıkmayın. İçten içe böyle düşündüğünüzü biliyorum. İçinizdeki bu korkudur bunu akıl eden, iyi akıl eden. Korkunun neden olduğu bir düş. İlk anda gücenmiştim. Öyle damdan düşmeydi ki. Şimdi sebebini daha iyi anlıyorum. Sakin sakin düşündüm. Size teşekkür ederim. Başka türlü yardım edebilirsiniz, ancak bu sizi doğrudan ilgilendiren bir şey değil. Sizin için bir yararı yok. Ancak benim bundan bir yarar sağlamam söz konusu olabilir. Yarar diyorum. Dün biraz şaşırmıştım – her şeyi bekleyebilirdim, ancak evlenmeyi düşündüğünüzü hayır... Yalan söylüyorsunuz. Yok, yalanınız beni incittiğinden değil. Ama beni bu şekilde kurtarmak, içten içe hasta olmadığınızı bilmeme rağmen mümkün değil."

Brancoric kendini tutamadı. "Siz..."

"Susun! Heyecanlanmak yok. Duygusallık yok. Benimle evlenmek istiyorsunuz. Ama siz de bunun mümkün olmadığını biliyorsunuz. Ben biraz daha farklı bir iyilik istiyorum. Evlilik benim için imkânsız... Bir engel var... Sizin için bir fedakârlığa değer mi? Sizinle konuşacaklarım var. Evlilik meselesine gelince, korkarım..."

"Ne kadar çabuk olursa, o kadar iyi. Çıkarlarımız örtüşüyor."

"Bekleyin dedim size. Önce düşünmeliyiz... Planınızı engelleyen, kararlılığınızı, düşüncenizi ve evlilik teklifinizi kökünden değiştirecek bir şey olup olmadığını düşünmeliyiz..."

"Hiçbir şey... Hiçbir şey." Brancoric'i zaptetmek mümkün değildi.

"Dinleyin, Gottfried Brancoric! – Ben bir çocuk bekliyorum."

Brancoric şaşkın gözlerle ona baktı. Kekeledi. "Siz!! Ha... Ha... Hayır... Bu imkânsız."

Clarissa sustu ve sakin sakin ona baktı.

"İmkânsız... Siz!!!"

"Evet, ben!"

Brancoric bir an gözlerini dikip ona baktı. Kendini toparlaması gerekiyordu ve sonrasında çabucak ve en doğal sesiyle konuştu.

"Evet, ama... Yani... Bunun bir önemi yok ki... Hem de hiç fark etmez... Bizim oralarda... Böyle aptalca düşünülmez... Babalar, çocuklar... Ben... Ben çocukları oldum olası sevmişimdir... Neden ille de... Özellikle de sizin çocuğunuzu seveceğim... Bunun hiçbir önemi yok..."

Şimdi gözlerini dikip bakma sırası Clarissa'ya gelmişti. Bunun evlilik konusunu kapatacağını ve diğer konu hakkında konuşmasını gerektireceğini düşünmüştü. Clarissa'nın tereddüt ettiğini fark edince coşkuyla şöyle dedi: "Hiçbir şey... Bilakis... Sizin karşınızda öylesine utanıyordum ki... Esas şimdi gerçekten gösterebilirim... Size ne kadar minnettar olduğumu... Kendimi öylesine aşağılık hissediyordum ki... Ben... Sanıyorum ki... Şimdi sizi daha çok sevdiğime inanıyorum."

Onun teklifi hiç tereddüt etmeden kabullenmesi Clarissa'ya inanılmaz geliyordu.

"Brancoric, sizinle açık konuşmam mümkün değil mi?.. Siz çocuğa... cidden... soyadınızı verir miydiniz – sizin ol-

mayan ve babasının kim olduğunu bilmediğiniz bir çocuğa, yabancı bir çocuğa? Kendi soyadınızı?"

"E... Elbette... Buna izin verirseniz."

Clarissa hayretle ona baktı. "Siz... Siz karşılaştığım en garip insansınız... Öylesine minnet dolu ve öylesine pervasızsınız ki insan... Gerçekten sizin için, bir erkek olarak sizin için hiçbir şeyin önemli olmadığı fikrine kapılabiliyor insan. Yalnızca... Yalnızca bu sayede kurtulacağınızı düşündüğünüz için bu kararı veriyorsunuz. Sizi rahatsız etmeyecek ve utandırmayacak mı? Çocuğun sizden olduğunun düşünülmesi sizi rahatsız etmeyecek mi?"

"Ha... Hayır... Söz konusu siz olduğunuzda hiçbir şey beni rahatsız etmez... Size öylesine saygı duyuyorum ki... O yaşamalı! Çocuk yaşamalı! Benim soyadımı taşımalı."

Clarissa şiddetle onun sözünü kesti. "Boş söze gerek yok... Lütfen rica ediyorum, boş söze gerek yok... Bunları kaldırabilecek durumda değilim... Bu bir ölüm kalım meselesi... Sizin bu şekilde konuşmanıza dayanamıyorum... Bu uçarı tarzı kaldıramıyorum... Bana acıdınız, bana karşı herhangi bir his beslemediniz... Sizin için fark etmediğini söylüyorsunuz, benim... Benim başka bir adama... Bağlı olmamın sizin için fark etmediğini. Ama benim için fark ediyor, eğer ben... Dürüst olmam gerekirse... Sahtekârlıkla, çocuğuma bir soyadı verebilmek için evlenirsem... Babasından başka biriyle... Bu yalnızca kâğıt üzerinde bir evlilik olabilir... Size herhangi bir hak vermeyen bir evlilik... Sonrasında karşılıklı anlaşarak bitireceğimiz bir evlilik... Ne sizi ne de kendimi, yalnızca ve yalnızca çocuğumu düşündüğüm için yapacağım bir evlilik... Beni anlamak istemiyorsunuz. Bu sizin için yalnızca bir formaliteden ibaret. Sizin bundan bir çıkarınız olacağı için benimle evlenmek istiyorsunuz; benim de bundan bir çıkarım olacak. Sizin için tamamen bir formalite. Bense çocuğuma bir baba, bir soyadı istiyorum. Hiçbir zaman numara yaptığını düşünmedim... Sizin sinir krizleri numaranız

gibi... Bu bir... numaradan evlilik olacak, tıpkı... Sizin hastalığınız gibi ve bunu sizden talep edemem."

Brancoric ona baktı. "Neden olmasın... Elbette... Bu... Ben... Ben farklı kastetmiştim... Asla birinden bir ricada bulunmaya bile cesaret edemezdim, ama size evlenme teklif ettim. Ama eğer size... Eğer size bununla gerçekten bir yardımım dokunacaksa... Size... Ve çocuğunuza bir soyadı vermekle, bu benim için bir şeref olacaktır... Siz benim hayatımı kurtardınız... Evet, benim hayatımı kurtardınız, bunu siz de biliyorsunuz... Siz olmasaydınız burada çaresizlikten mahvolurdum... Şuradaki tozu görüyor musunuz, hâni ne olduğunu bilmediğiniz... Bu beni tekrar cepheye yollamaları durumunda kullanılacaktı ve... Eğer ben buradan kurtulursam bunu yalnızca size borçlu olacağım... Eğer siz o lanet olasıcalarla konuşmamış olsaydınız, beni çoktan yollamışlardı... Ve... Ve benim gücüm artık tükenmek üzereydi."

Clarissa ona baktı. Yeni bir hayat... Hayal edilebilecek bir şey değildi. Anlaşılır bir şey ise hiç değildi. Brancoric fazla acele ediyordu – neden? Minnettarlıktan mı, kendini korumak istediği için mi, zayıf olduğu için mi, korktuğu için mi, iyilik olsun diye mi yoksa acele ettiğinden mi? Altında bir şey yatmıyor muydu? – Yeter. Çocuğuna bir baba bulmak zorundaydı. Kendi babasına bu utancı yaşatmamalıydı. Şu an düşüncelerini toparlayamayacağını biliyordu. Ancak bir karar vermesi de gerekiyordu. Bu on dakikada halledilebilecek bir şey değildi. Ayağa kalktı.

"Dinleyin... Ben... Ben çok şaşırdım... Şu an net düşünemiyorum... Ve siz de aynı durumdasınız. Uzanın! Düşünün: Çocuğunun kimden olduğunu bilmediğiniz bir kadınla evleniyorsunuz, bir kadın ki... O... Size belki minnettarlık duyacaktır, ama... Ama asla karınız olmayacak bir kadın... Ve siz bunu yapmak istiyorsunuz... İyilik olsun diye... Yalnızca... Yalnızca bana yardım etmek için... Evet, biliyorum kendinize de yararı olacak... Ama ben... Ben buna izin vere-

mem, bu şekilde karar vermenize... Bunu kabul edemem... Bunda... Bunda beni etkileyen bir şey var ama bunu kabul edemem... Bu öyle anlık bir coşkuyla verilebilecek bir karar değil... Şu andaki korkuyla, belki de coşkuyla bu karara varıyorsunuz... Hayır, bir şey söylemeyin, konuşmayın, tek kelime etmeyin! Şimdi sizi yalnız bırakıyorum. Bir saat sonra tekrar geleceğim. İyice düşünün... Ben de düşüneceğim... Hiç beklemediğim bir şeydi bu, tıpkı benim size yaptığım açıklama gibi... Sizden istediğim şey bambaşkaydı... Hayır... Tek kelime etmeyin. Bir saat sonra tekrar geleceğim, o zaman... birbirimize nasıl yardım edebileceğimize bakarız."

***

Clarissa bir saat sonra döndü. Sessizce oturmuş ve gerçekleşmesi imkânsız şeyi düşünmüştü. Daha önce böyle sözde evliliklerin yapıldığını duymuştu: Fakat böyle bir evliliğin mümkün olmayacağını düşünmüştü hep. Şimdi ise pek imkânsız gibi gelmiyordu ona. Babasından korkmaması gerektiğine inandırıyordu kendisini. Yalnızca bir defa yalan söyleyecekti, yüz defa değil. Léonard'ı düşünüyordu, ondan böyle bir şeyi bekleyemezdi. Léonard için önemli olan insanlıktı. Evet, devletmiş, evrakmış, belgeymiş, soyadıymış tüm bunlar değersiz şeylerdi. İnsancıl olanı haklı çıkarmaktan daha önemli bir şey yoktur, devlet ve hayal de aynı kavramlar olduğuna göre. 'İnsanlığı bile tam olarak anlamıyorlar, çünkü insanlık tüm insanlar demektir – eğer kendi arzunla onların yanında değilsen, artık yaşamıyorsun demektir.' Başka bir adı olacaktı, bir iki kâğıt imzalayacaktı. Bununla kimseye bir zarar vermeyecekti ki, tıpkı bir tarihte gittiği seminerde gelmeyen katılımcının yerine konuşması gibi. Bununla Léonard'a ihanet etmiş sayılır mıydı? Léonard bunu anlar, onaylar mıydı? Üstelik sadece bir yıl için. Ya da çok çok iki, üç yıl için. Bu onu koruyacaktı. Bu çocuğunu koruyacaktı.

Acaba günün birinde bunu ona itiraf edebilecek miydi? Eğer ölmüşse, bu, çocuğunu felakete sürüklemekten kurtaracaktı. Ama aynı zamanda kendini de koruyabilecekti. Kanunların ne olduğunu, devletin ne anlama geldiğini öğrenmişti. Artık özgür bir insandı.

Odaya geri döndüğünde Brancoric'in yanına oturdu. "Evet, kararınız nedir?"

Brancoric daha ciddi görünüyordu. Bu Clarissa'yı neşelendirmişti. En azından bir şeydi bu. "Karar verecek bir şey yok. Düşünülecek bir şey de yok. Yalnızca seviniyorum. Teklif ettiğiniz şeyi yapacağım. Yaptığınız şeyin benim iyiliğim için olduğunu biliyorum. Kabul ediyorum. Çocuğunuz şuncacık mutlu olursa ben de olurum. Aksi takdirde sanırım bir hayvan gibi gebereceğim. Buraya savaşmak için geldim. Bunu yaparken yıkıldım. İnsan etrafına rahatsızlık veriyorsa hiçbir işe yaramıyor demektir. Bir insana olsun yardımım dokunacaksa, hele ki size. Beni buraya getirdiklerinden beri kendimi hiç bu kadar iyi hissetmemiştim. Size... Çocuğunuza soyadımı ödünç vermek istiyorum... Tıpkı cephede birine bir lokma ekmek verildiği gibi... Fakat bana neden öyle bakıyorsunuz?"

Clarissa hafifçe gülümsedi. "O insana bakmalıyım... dünyayı karşısına alıp çocuğuma adını verecek olan... adama... adını taşıyacağım insana. Ama dinleyin – düşünüyorum da belki de insanlar önünde son defa size 'siz' diye hitap etmem gerekecek. Her şey o kadar ani gelişti ki, önce düşünmem gerekti. Söylediğim şeyi kabul ettiniz. Uzun uzun düşündüm... Başınıza herhangi bir sıkıntı, bir zorluk gelsin istemem asla... Her şeyi ben üstlenmek istiyorum... Bu yalnızca sahte bir evlilik olacak... asla özgürlüğünüzü kısıtlamayacak. Dinleyin. Ben... yasal olarak... bir avukat ya da noter huzurunda size karşı asla bir hak talep etmeyeceğimin belgelenmesini, kayda geçmesini istiyorum... Kesinlikle ne kendim ne de çocuğum için... Sözde evliliğimiz boyunca da,

ayrıldıktan sonra da herhangi bir talebim olmayacak. Bu öncelikli şartımdır. Benim için en önemli olandır. Kendinizi kesinlikle sorumlu hissetmemelisiniz. Herhangi bir sorumluluğunuz olmayacak, çocuğuma soyadınızı vererek babama karşı onurumu kurtardığınızda gereğinden fazlasını yapmış olacaksınız.

Gelelim ikinci konuya. Annemden kalma küçük bir servetim var –babama drahoma olarak getirdiğinin yarısı bu– faizlerle yaklaşık olarak otuz altı bin kron oldu. Bunu sizin üzerinize geçireceğim." –Brancoric itiraz edecek oldu– "Hayır. Bu benim şartım. Hayatınızı kurabilmek için sermayeye ihtiyacınız olduğunu söylemiştiniz, ben de size bir yuva vermeyeceğime, bir eş olmayacağıma göre, en azından herhangi bir sıkıntınız olmasın istiyorum. Beni düşünmenize gerek yok, ağabeyimin ölümü nedeniyle annemden kalanın diğer yarısı da bana düşüyor, ayrıca iyi maaş aldığım bir işim ve bir babam var. Özgürlüğünüze kavuşmanız için birlikte karar vereceğimiz anlaşmalı boşanmamızdan sonra da bu meblağ elbette sizde kalacak... Hayır, karşı çıkmayın. Bu benim şartımdır. Kendinizi özgür hissetmenizi ve zamanla daha da özgür hissetmenizi istiyorum. Her zaman bana gelebilirsiniz. Çocuğuma soyadını veren kişinin benim için asla bir yabancı olamayacağını unutmayın."

"İstediğiniz her şeyi yaparım."

Başka ayrıntıları da konuştular. Kapıdan çıkarken Clarissa'nın hafifçe başı döndü. Birçok duyguyu aynı anda hissediyordu: Huzursuzluk, korku, hafiflemişlik... Güneş. Yaşıyordu ve buna hakkı vardı, çocuğunun da yaşamaya hakkı olacaktı.

***

Clarissa acil bir savaş nikâhı istediğini duyurduğunda hastanedeki şaşkınlık çok büyük oldu. Clarissa doktora, bu

genç adamın ne kadar tükenmiş olduğunu gördüğünü ve onu evde iyileştirebileceğini açıkladı. Hastanedekiler şaşırdılar, ters, ciddi tavırlarını düşündüler, ancak çok da hayret etmediler; o günlerde en garip şeyler, savaşın neden olduğu birleşmelerdi, hislerin en olmadık karmaşası: Tek bacağı olanlar için, körler için. Kadınlarda ihtirasın yerini acıma duygusu almış, bir tür kendini feda etme tutkusuna dönüşmüştü. Evlilik ise hepsini birden hızlandırıyordu. Çürüğe ayırma komisyonunda muayene başlamadan önce her şey halledilmişti: Dr. Ferleitner ve tabip yüzbaşı askerin çürüğe ayrılmasından yanaydılar. Brancoric'in savaşamayacak durumda olduğuna karar verildi, taburcu olması için gerekli evrak imzalandı.

Clarissa'nın tek endişelendiği kişi babasıydı. Babası, düzgün el yazısıyla kızının "Onur cephesinde sağlıklarını kaybeden kahramanlardan biriyle evlenmesinden" gurur duyduğunu ayrıntılı bir biçimde açıklamıştı. Clarissa'nın utançtan yüzü kızardı. Babasından gelen diğer tüm mektupları özenle saklamasına rağmen bu yırttığı ilk mektuptu.

Törende hastabakıcı bir bayan ve Dr. Ferleitner vardı. Biraz çekingen bir rahip onları karşılarına aldı. Clarissa'nın içinde hâlâ dindarlıktan kaynaklanan bir utanç vardı. Sanki Tanrı'yı aldatıyordu. Sanki yalnızca oydu aldatan. Ama her şeyini, tüm hayatını çocuğuna yoğunlaştırmalıydı.

1915 – 1918

Hayatının sonraki üç yılını kapsayan, 1915'ten 1918'e kadar geçen dönemde Clarissa çocuğuyla ilgili anılarının dışında hemen hemen başka hiçbir şey hatırlamıyordu. Çocuğu 1915 yılında dünyaya gelmiş ve Léonard Leopold Brancoric olarak vaftiz edilmişti. Dünya dönüyor, savaş tüm şiddetiyle sürüyordu. Çok kötüydü. Burada bir yaşamı koruyordu; onun sadece tek bir şeyi vardı: çocuğu. Savaşı saymazsak, iyi bir yıl olmuştu, ama çok insan ölmüştü. Babası, evliliklerinin sahte olduğunu anlamasın diye Clarissa kendine ayrı bir ev tutmamış, Brancoric'in tek katlı bahçeli evine taşınmıştı.

Öğleden sonraları yine Hofrat Silberstein'ın yanındaki işine başlamıştı, öğlene kadar evin işleriyle ilgileniyordu, çocuğa ise yaşlı bir bayan hizmetkâr bakıyordu. Bazen babası için endişeleniyordu; babası her zamankinden daha çok çalışıyor, daha az konuşuyordu. Savaşta olanlara öfkeliydi. Babasıyla nadiren yaptığı sohbetlerden birinde Clarissa babasının yanlış şeylere inatla hizmete devam ettiğini görmüştü. Almanya'ya karşı duyduğu nefret ta içine yerleşmişti. Avusturya baştan itibaren Rusya'ya saldırmalıymış; onun fikirlerini önemsememekle yanlış yapmışlardı. Hayatının işiydi bu. Kendisini umutları kırılmış olanlardan biri olarak görüyordu. Hofrat Silberstein'ı da hatalı buluyordu. Clarissa'nın etrafında zamanın olaylarıyla birlikte yaşayan insan-

lar vardı. Clarissa'nın ise çocuğu vardı, bu nedenle onun için özellikle küçük olaylar önemliydi.

Hofrat Silberstein yaşlanmış görünüyordu. Clarissa'yla bir daha asla çocuk hakkında konuşmamıştı; ona asla şunu sormamıştı: Cinsiyeti ne? Kız mı, oğlan mı? Clarissa ise bu kadar mutlu olduğu için utanıyordu. Öğlene kadar evde yalnızdı, çocuğu ve Léonard'la ilgili düşünceleriyle. Sokakta matem tutan savaş dullarını gördüğünde titriyordu.

Bir yıl geçmişti. Clarissa'nın kendine ait bir evinin olmadığını unutması da pek garipti. Brancoric sözünü tutmuştu. Mutluluğun bir nedeni de buydu. Brancoric çürüğe ayrıldıktan hemen sonra ortadan kaybolmuş, planlarını hayata geçirmişti, – "Sırp, Bulgar" kurşunlarından olabildiğine uzaktaydı ve Clarissa'nın anladığı kadarıyla nakliye işleriyle ilgileniyordu, örneğin erik; her işe el atıyordu. İki tane nişanı vardı – bunları "tavşan avlar" gibi kolayca elde etmişti. Bir oradan, bir buradan, gittiği her yerden haberler yollamıştı; yerleşik olmayı sevmiyordu – Clarissa hangi adrese yazabileceğini bilmiyordu. "Böyle zamanlarda ortadan kaybolmak, kendini teşhir etmemek daha iyidir," diye açıklamıştı bir defasında.

Brancoric planlarını gerçekleştirmişti. Viyana'da kalmak istemiyor, ortadan kaybolmak istiyordu. Ama öncesinde Clarissa'nın babasıyla tanışmalıydı. Clarissa bu yüzden biraz huzursuzdu, fakat neticede kaçınılmaz bir şeydi bu. Brancoric sonrasında Bulgaristan, Türkiye ya da Hollanda'ya gitmek istiyordu. Slav dillerini özellikle tercih ediyordu. Kesinlikle savaşın yakınında olmak istemiyordu.

Tekrar ortaya çıkıp kayınpederiyle de tanışması tam bir yıl sürdü. Clarissa neredeyse korkmuştu. Günlerden bir gün kapı çalmıştı. Karşısında şık, hemen hemen modaya uygun giyinmiş genç bir adam duruyordu, – Clarissa kim olduğunu sormaya yeltendi; onu tanıyamamıştı. Solgun, bir deri bir kemik kalmış bir hayaletten bronz tenli bir adama dönüşmüştü. Çocuksu dudaklarıyla gayet yakışıklıydı. Son derece rahat

bir tavırla ve hiç çekinmeden "Selam, nasılsın? Sana merhaba demeden Viyana'da olmak istemedim," dedi. Gözlerinin içine doğru bakıyor, iyi niyetle gülümsüyordu; Clarissa'nın ise bacakları titriyordu. Yasa ve kanunlara göre kocasıydı. "İzin verirsin değil mi? Rahatsız etmiyorum ya?" Clarissa hâlâ inanamıyordu. Aklından 'Ne istiyor? Ne talep edecek?' diye geçirdi. Hastanedeyken korku kara bir bulut gibi adamın üstüne çökmüştü. Şimdi ise samimi ve rahatça anlatıyordu. "Bulgaristan, Türkiye, Almanya ve Hollanda'daydım – Avusturyalı bir asker olarak durumum pek de iyi değildi." Ama bir savaş nişanı vardı. "Aman işte, şöyle Bulgar tarzı bir şey. Buna ihtiyacım var, yoksa insanı tembelin teki sanırlar. Onlara Hollanda'dan lastik tekerlekler getirdim." – Savaşla birlikte ortaya çıkan nakliyelerle geçinmek mümkün değilmiş, bunlar yalnızca bir işmiş. Samimi bir şekilde konuşmayı sürdürdü. "Aman canım. Biraz şunu biraz bunu yapıyorum. Sabit bir yerim yok, hep trenlerdeyim. Aslında nereye gidersem gideyim –örneğin İzmir'e–, daha çok sıkılıyorum; yaptığım her neyse uzun süre yapmıyorum. Para derdinde değilim, oyalanıyorum işte. İstihbarat servisleri olsun olmasın, her şey altüst durumda." Clarissa iyi göründüğünü söyleyerek onu teselli etti. Evet, rüyalar ülkesinde yaşıyordu. Bu herkese nasip olmuyormuş. "Orada ne kadar iyi yaşıyorsun?" Brancoric güldü. "Eh, sahte bir isim altında. Bu ismi kendim seçtim. Ama hoş yaşıyor *insan* orada. Merak etme, uzun süre kalmayacağım. Kötü koşullar seni daha önce ziyaret etmeme izin vermedi. Kapıcıya kendimi sormak da bir garipti doğrusu."

Clarissa'nın babasıyla karşılaşmaları tuhaftı. Brancoric bilhassa hastaymış gibi davranıyordu. Clarissa onun bu konudaki becerisini görünce korktu; Brancoric'in bir ilaç alıp sarılığa yakalanmış gibi davrandığını düşündü. Kayınpederinin ilgilendiğini görünce hizmet etmek istediğini açıkladı. Ah bu dur durak bilmezlik! Clarissa babasının kandığını görünce daha çok korktu. Brancoric'in rahatça yalan söylediğini

babası fark etmemişti. Clarissa hem Brancoric adına hem de babası adına utandı. Babası artık normal bir insan değildi, aklı fikri askeri sorunlardaydı, başka bir şey de düşünemiyordu. Ama Brancoric ortadan kaybolmuştu. İstemediği halde karısını bırakıp gitmek, kendini feda etmekmiş. Ama onu Savaş Bakanlığı'na çağırmışlar. Orada sonrasında neler mi olacak – maalesef bu önceden öğrenilemiyormuş. "Siz akıllı bir insansınız." Aman canım, biraz hammaddelerden anlıyormuş işte. Bunları konuştuktan sonra Clarissa'nın babasıyla vedalaştı. Birdenbire yine başka biri olmuştu. Uçarı, sanki rüzgârın önüne katıp sürüklediği biri gibiydi. Clarissa ona bakıyordu. Bir yüzük ve kravat iğnesi takmıştı.

Evliliklerinden bahsetmemişti. Ama Clarissa'ya kendisiyle tiyatroya gelip gelmeyeceğini sordu. – Ancak Clarissa'yla vedalaşırken aklına geldi: "Tabii ya – çocuk. Aslında bana çocuğunu gösterecektin." Clarissa onu içeri aldı. Adam çocuğa gülümsedi. "Tuhaf, böyle bir çocuk. Neyse – sen onunla mutluysan." Brancoric neşeliydi. Clarissa'nın içinde bir korku belirdi; kendisinden bir şey isteyebilir, bir şey talep edebilirdi. Bu gizli bir korkuydu. Kapıda dururken Brancoric şöyle dedi: "Bir şey daha var – biliyorsun doğru dürüst bir adresim yok. İnsanın bir evinin olmamasının nasıl olduğunu bilirsin. Arada bir buraya benim adıma mektuplar gelmesine ve buradan bir şeyler aldırmama izin verirsin değil mi?" "Elbette," dedi Clarissa neredeyse çocukça, ancak yine de içinde bir huzursuzluk vardı. "Senin de bir ihtiyacın olursa, çikolata ya da kahve, ama yoğunlaştırılmış sütü tavsiye etmem, çünkü Bulgaristan'dakiler korkunç oluyor, sana bunları dışarıdan biriyle yollarım. Biliyorsun, senin için bir şeyler yapabilmek beni mutlu eder. Sen olmasan kim bilir ben nerede olurdum!"

Clarissa bir şey talep etmeden gitmiş olmasından çok rahatlamıştı. Brancoric hiçbir şey istememişti. Ama ertesi gün bir daha geldi. "Senden bir şey daha isteyeceğim, Avusturya parasıyla ilgili, en iyisi sen onu yatır," deyip gitti. Clarissa

her şeyin bu kadar kolay, bu kadar pürüzsüz yoluna gireceğini ümit etmeye asla cesaret edememişti. İçten içe bedelini henüz ödemediği ya da şimdilik ödemediği korkusunu duymuştu. Ama onun her şeyi ne kadar hafife aldığını ve unuttuğunu görmüştü; Brancoric gittikten sonra ona karşı gerçekten minnet duyuyordu. Hayat artık çocuğuna aitti.

***

Böylece altı ay geçti. Bir gün kapısı çalındı, çok sert biçimde. Dışarıda bir adam vardı; köylü kılıklı biriydi, alnından terler akıyordu; önünde bir el arabası öylece duruyordu. Geniş omuzluydu, bir gözü yoktu, bu nedenle görünümü rahatsız ediciydi; şapkasını çıkarıp dostça bir tavırla şöyle dedi: "Ben Huber. Geleceğim size bildirilmiş olmalı." Clarissa biraz huzursuzca bir yanlışlık olduğunu söyledi. Ama kalıplı adam bir yandan gülüyor, diğer yandan kareli mendiliyle terini siliyordu. "Yooo, o zaman size yazmak istemedi herhalde. Ben Huber, beni kocanız yolladı. Bu üç kasanın – lanet olasıcalar çok ağır– ben onları gelip tekrar alana kadar sizde kalmasını rica ediyor. Nereye koyayım?" Clarissa ağzını neredeyse açamadı, afallamıştı. "Ne kasasıymış bunlar?" "Ne olacak, gemi şirketinden ve hiç de hafif değiller; sabahın köründe belimi kırmadan indirdim onları, günümüz insanı da pek meraklı. Nereye bırakayım?" Clarissa şoku hâlâ üzerinden atamamıştı, etrafına bakındı. "Şu bahçe kulübesi olabilir belki, eskiden kömür vardı ama şimdi boş." Huber yüzünü buruşturdu, hafif bir ıslık çaldı. "Oraya başka insanlar girmiyor mu? Neyse – bir bakayım!" Gülüyordu. Gülüşünde Clarissa'yı huzursuz eden, anlam veremediği bir şey vardı. "Ama ben bilmek zorundayım..." diye başladı söze. "Günümüzde olabildiğince az bilmek daha iyidir. Maliye polisleri şu günlerde pek bir tetikte. Hem korkmayın, kocanız, Huber'e güvenebileceğini biliyor, ben hemen teslim eder, hemen öderim, biz birlikte çok iş yaptık, bu da sonun-

cusu olmayacak. Hadi gidelim madem, siz de gelin, daha az dikkat çeker öyle; insanların kasaları görmesine gerek yok, uzun süre öyle bırakamam onları!" Clarissa bir şey söylemek istedi ama dili tutulmuş gibiydi. Huzursuzdu. Fakat bir tartışma çıkmasını göze alamadığı için onunla gitti. Huber kulübeyi kontrol etti, kilidini, anahtarını. "Evet, burası iyi. Burada kimse bir şey görmez. Üstüne de bir iki çul atarım ya da biraz toprak." Clarissa korkmuştu. "Peki, ne kadar... ne kadar süre burada kalacaklar?" "Ah, pek uzun değil. Merak etmeyin! On dört gün. Ben her gün gelip bir sırt çantası kadar dolduracağım; bana anahtarı verin. Günümüzde herkes sırt çantası taşıyor, dikkat çekmez, hele bende hiç. Bende asla bir şey olmaz. Huber'e güvenebilirsiniz, kocanıza da, o işini bilir." Bunları Clarissa'yı fazla dikkate almadan söylemişti. "Ben işimi yaparken biri gelecek olursa soru sormasına fırsat vermemek için onu oyalayın." Bunu söylerken tek gözünü kırptı. Clarissa evin duvarına yaslanmıştı. İçinden bağırmak geliyordu. Ne yapması gerektiğini düşündü. Kesinlikle kaçak mallardı bunlar. Brancoric onun onurunu tehlikeye atıyordu. Şerefi zedelenecekti. Huber kasaları yerleştirdi. İtinayla her kasanın üstünü örttü. Ellerine tükürüp onları karşıya taşıdı. İşi bittiğinde, hepsini yerine taşıdığında kendiyle gururlandı. "Tanrı'ya şükür ki bunlardan kurtulduk... Bunlar gemi limanlarının en berbat işidir. Gümrük memuruna da ne rüşvet verdik. Ondan sonrası çocuk oyuncağı zaten. Tall'den sınır dışına çıkarılabilirler. Sırt çantasında ne olduğuyla hiç kimse ilgilenmiyor. Cepheden geldiğini söylüyorsun, yetiyor. Yarın geleceğim, eğer siz de kasaları açmam için bir tornavidayla bir keski hazırlarsanız, sizi hiç rahatsız etmem saygıdeğer bayan. İş bittiğinde hesaplaşırız. Önce her şeyin tamam olduğundan emin olmam lazım." Clarissa'ya baktı. "Başka bir ihtiyacınız varsa, süt ya da taze yumurta ya da konserve, Huber her şeyi temin eder – elbette yalnızca güvenilir insanlara, insanı ateşe atmayacak olanlara. Size güvenebilirim, bunu biliyorum."

Şapkasıyla selam verdi. Hafif bira kokuyordu, ayakları dolanıyordu. Bu işler Clarissa'nın canını sıkmıştı, ama ne yapabilirdi? Adam onu düpedüz kullanıyordu. Burada hangi işlerin döndüğünü bilmiyordu. Aslında küçük gördüğü birtakım insanlarla muhatap olmuştu. İş dedikleri, Brancoric'in cepheden ya da yurtdışından kaçakçılıkla temin ettiği şeylerdi, yasak olan şeyler. Bunu suç ortaklarıyla yapıyordu. Brancoric'in rahat ve pervasız tutumu nedeniyle dehşete kapılmıştı. Ne yapabilirdi? Hiçbir şey yapamazdı. Taşıdığı soyadı nedeniyle eli kolu bağlıydı.

***

Bundan sonraki on iki gün Clarissa için cehennem azabıydı. Brancoric'in soyadını taşıdığından beri ilk defa aklı karışmıştı. Huber'in adımlarını dinliyordu. Pencereden onu görüyordu. Ona verdiği anahtarı gündüzleri geldiğinde kullanmıyor, zili çalıyordu. Clarissa korkuyordu. Yanında polis de olabilirdi. Genellikle hava karardığında geliyordu. Kendine hâkim olamamış, arkasından gidip bakmıştı. Sigaraydı, hakiki Türk sigaralarıydı getirdikleri. Savaş zenginleri, özellikle ithal sigaraları satın alıyorlardı, bunlar için fiyatının yüz katı para ödüyorlardı. Polis her an gelip onları tutuklayabilirdi. Gazetelerde her gün karaborsacıların, kaçakçıların tutuklandığına dair haberler çıkıyordu. Bir defasında Huber'le yolda karşılaştı. Tüm bunları istemediğini ona söylemeye kararlıydı. "Nihayet işim bitti. Kasaları kırıp yakacak olarak kullanın, kimsenin onları görmesine gerek yok. Şimdi de hesaplaşalım, değil mi? Kocanızla yüzde elli yüzde elli anlaştık – kârı paylaşacağız, Huber'e güvenebilirsiniz. Makbuzu ona ulaştıracağım – tahmin edersiniz ki böyle bir şeye mühür vurmak pek akıl kârı değil, kim bilir şimdilerde kimi göz hapsinde tutuyorlardır... Evet, makbuzlar el altından, müşterilerim zaten istemiyorlar... Yani ona düşen pay dokuz bin sekiz yüz kron, siz nereye yatıracağınızı biliyormuşsunuz

bana söylediğine göre – işte, buyurun." Ceketinin cebinden yağlanmış kirli bir cüzdan çıkardı ve köylü usulüyle parmaklarını tükürükle ıslatarak banknotları saydı.

"Şimdi de benim için tasdik edin – 'Alois Huber'den 98 aldım', binlikleri işin dışında bırakalım en iyisi. Çünkü örneğin biri on iki ördek alırsa –bu gerçekte on iki bindir–, on iki tane aldığını tasdik eder. Tam adınızla imzalamanıza gerek yok. Kızlık adınızı yazmanız yeterli. Kimse görmeyecek. Yalnızca kocanıza verilmek üzere gerekli bu." Clarissa ellerinin titrediğini hissediyordu. Ama tek gözlü sahte dürüstün gitmesini o kadar çok istiyordu ki hemen imzaladı. Huber tasdik yazısını cebine koydu. "Eğer faize yatırmak isterseniz Huber size yüzde on beş verir; asla daha fazlasını alamazsınız. Bir şeye ihtiyacınız olursa da bir kart yazın yeter. Huber size her şeyi temin eder."

Clarissa derin bir nefes aldı. Huber kapıyı ardından kapattıktan sonra neye bulaştığını anlamıştı. Bu yüksek meblağ başlı başına yeterdi zaten! Doğru yollardan yapılmamış bir iş olduğunu dehşetle algıladı. Babasının güvenerek referans verdiği kocası böyle karanlık adamlarla pis işler yapıyordu ve şimdi kendisi de, onun soyadını taşıyan kendisi de bu işe karışmıştı. Paralara dokunmak bile onu dehşete düşürüyordu, onlardan bir an önce kurtulmak için sabırsızlanıyordu; kocasının adına bankaya yatırdı onları. Her gün gazeteye bakıyordu, Alois Huber'in ve kocasının adını görmediği her gün derin bir nefes alıyordu. Brancoric'e bir mektup yazdı, hiç hoşlanmadığı Alois'in bir daha kendisini ziyaret etmemesini, onun ve kocasının işleriyle artık muhatap olmak istemediğini belirtti. Kocasından cevap olarak son derece laubali birkaç lakırdı ve parayı Huber'e yollamasının önerildiği bir kartpostal geldi; sonrasında da bir süre ondan haber almadı.

Aradan birkaç hafta geçti. Eskiden her kapı çaldığında huzursuzlanıyordu. Artık huzursuz değildi. Günlerden bir gün gazeteyi açtığında şunu okudu: "Büyük çaplı bir ka-

çakçılık ortaya çıkarıldı." Devamını okudu. Bir grup tutuklanmıştı: Finkelstein, Alois Huber, Roderich Heindl; gıda maddeleri, paralar ve başka şeyleri sınır dışına çıkarmışlardı. Savcı Hinterhuber, bazı Tuna gemi şirketleri çalışanlarının ve yabancı uyruklu tüccarların da olaya karıştıklarını açıklamıştı. Soruşturma devam ediyordu. Kalbi duracaktı. Sonraki günlerde başka isimler de ortaya çıktı. Olay gitgide büyüyordu. Avusturya banknotlarının gemilerin makine dairesinde Bulgaristan'a götürüldüğü ve bu paralarla parfüm ve sigara alındığı gibi ayrıntılar ortaya çıkıyordu. Tutuklananlardan birinde tüm alıcıların listesi bulunmuştu. Clarissa kendi imzaladığı kâğıdı düşündü. Kocasını düşündü. Bir suçluyla evlenmişti.

Daha fazla şeyler yaşanmamalıydı. Avusturya bu şekilde parçalanmak istenirken, tam da bugün babasının yanına gitmesi gerekiyordu. Ama ona bu olanları anlatamazdı.

Tam da bugün babasını ziyarete gidecek olması kaderin bir cilvesi gibiydi. Haftada bir defa pazar günleri onu ziyaret ediyordu. On birden on ikiye kadar, tam bir saat: Babası dakikliğe önem verirdi. Şu anda ordu donatımda gıda sorumlusu olarak çalışıyordu. Clarissa onu toparlanmış buldu. Gözleri parlıyordu. "Artık *Caporetto*'yum*, bence terfi ettim." Nişanı almıştı. Nihayetinde onu onurlandırmışlar, istatistikçi olarak yaptıklarını takdir etmişlerdi. Toparlanmıştı. Clarissa'ya çocuğunun, kocasının nasıl olduğunu sordu. "Çalışkan çocuk. Elçilikte onun hakkında bilgi edindim. Deli gibi koşturuyor. Senin adına seviniyorum, Clarissa. Ona bir nişan verilecek. Senin doğru olanı yaptığını hep biliyordum." Clarissa adeta dayak yemiş gibiydi. Babasından yardım istemeye, kocası suçlandığı takdirde nüfuzunu kullanarak onu kurtarmasını rica etmeye gelmişti. Şimdi ise

---

* *Caporetto*, Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun Birinci Dünya Savaşı sırasında İtalya'ya saldırdığı bir muharebenin adı. İtalyanca *Capo*, amir, başkan anlamına gelmektedir. (ç.n.)

bunu söyleyecek cesareti yoktu. "Ondan haber alamadım. Neler yaptığı konusunda bugüne kadar bana hiç yazmadı." Clarissa böyle konuşarak kendisini işin dışında tuttuğunu sanıyordu. Ama babası şöyle cevap verdi: "Doğrusu da bu. İnsan kendi karısına bile bir şey söylememeli. Görev görevdir. Onun bu yanını seviyorum."

***

1917 yılıyla birlikte kötü bir dönem başladı. Gıda maddeleri tükeniyordu. Her yerde kuyruklar vardı. Ekmekler korkunçtu. Yağ yoktu. Süt yoktu. Yağ fişleri, ekmek fişleri Almanya'da olduğu gibi pancarların yerine geçiyordu. Her şey hesaplanmıştı, ama yine de geçinmek zordu, fakat sahte yiyecek fişleri olanlar için durum farklıydı. Clarissa çevredeki insanlar arasında ayrıcalıklı görünüyordu. İnsanlar bir yandan onun subaylarla bağlantısı olduğunu düşünüyor, diğer yandan kocasının savaşta olmadığını biliyorlardı. "O bir yerlerde rahat rahat oturuyordur!" Clarissa, Hofrat'ın bile böyle düşündüğü izlenimine kapılmıştı. Sonra en kötüsü başına geldi: Clarissa'nın çocuğu hastalandı. Oğlan başlarda güzel gelişmişti. Clarissa ona baktığında yüzünün nasıl da süzülmüş olduğunu gördü. Bacakları incecikti. Clarissa o ana kadar tamamen kurallara uymuştu. Gıda tüccarları eşlerine çantalar ve tiyatro biletleri hediye ediyorlardı. Komşuları, evet, etrafındaki herkes çuvallarla alışveriş yapıyordu. O şimdiye kadar bunu yapmamıştı. Kadınlar Clarissa'ya karşı gizliden gizliye nefret duymaya başlamışlardı. Onlar için Clarissa gıda sorumlusunun kızıydı. Herkes onun karşısında doğru hareket ettiğini göstermek istiyordu. Herkes Clarissa tarafından ihbar edileceği endişesini duyuyordu. Babası gıda ulaştırma görevindeydi. Eskiden olduğundan daha katı çalışıyordu. Zayıflamış, fazlasıyla yorulmuştu, "para kazanıp yağ bağlayan hergelelerden" bahsediyordu. "Her şey gıdaya

bağlı. Herkes üzerine düşeni yapmalı." Clarissa babasının hakkını yememek için onun yanına öğle yemeğine gitmeye çekiniyordu. Bir de çocuk vardı, kendi çocuğu. Tüm bu sarsıntılar çocuğunu kötü etkiliyordu. Oğlan zayıftı. Yalnızca sulandırılmış süt vardı. Oğlan bunu hissediyordu. Midesi bozuluyor, istifrağ ediyordu.

O tarihlerde Clarissa kocasına yazdı. Kocası Bulgaristan'daydı. Cevap gelmedi. Ardından Huber'e yazdı. O başvurabileceği tek kişiydi. Huber şöyle cevap yazdı: O, Alois birkaç defa mektup geldiğini görmüştü. Bunun üzerine Clarissa rica etti: "Lütfen kocama selamlarımı iletin Bay Alois!" Birkaç defa banka havaleleri gelmişti, gizli kâğıtlar. Clarissa bunların kendisine gönderilmemesini rica etmişti. Huber biraz kabalaşmıştı. "Bizim gibiler yasadışı işler yapıyormuş gibi davranıyorsunuz. Huber'e itimadınızın olmaması hiç hoş değil sayın bayan." Yabancı insanlara güven duymayı Clarissa da isterdi. Brancoric'i düşünüyordu. Ama ona yeniden yazmaya cesaret edemiyordu. Ona borçlu olduğunu düşünmek bile korkunçtu. Kocası için ise yabancı bir çocuğa bakmak herhalde dayanılmaz bir şeydi. Huber kendisine Türk balı ve Noel zamanında parfüm teklif ettiğinde ve Acem gül yağı getireceğini söylediğinde Clarissa sinirlenmişti. Sipariş etmediği halde bunlar kendisine ulaştığında ise iyice öfkelendi. Önce bunları satmayı düşündü ama sonrasında bununla kendini ele vereceğini düşündü. Bu tüyler ürperticiydi ama bunun gibi bir adam yalnızca yabancılarla bir tutulabilirdi. Ona telefon etti. Huber gülerek, rahat bir şekilde geldi. Onunla birlikte bir de araba yanaşmıştı. Huber, kravatında bir pırlanta iğne, sarı eldivenleri, tütün tabakasıyla pek şıktı ve kareli pantolon giymişti; parfümlü saçlarının kokusu duyuluyordu. Keyifliydi, hatları yuvarlaklaşmıştı, adeta ışıldıyordu ve etrafına keyif saçıyordu. "Yani yaşlı Huber'i düşünmeniz güzel. Kocanıza bir şey mi oldu?" Clarissa hayır diye yanıtladığında adamın gözle görülür

derecede rahatladığını fark etti. Gayet insancıl bir şekilde ondan kutu süt istemeye çalıştı. "Elbette, ufaklık için değil mi? Çocukları ihmal etmemek gerekir. Danimarka sütüm var. Bir kasa?" "Yok, yalnızca birkaç kutu." "Yok canım, Huber artık küçük işlerle uğraşmıyor. Bu karışıklık daha uzun sürecek. Mutlaka şeker de lazımdır. Besleyicidir. Ayrıca çikolata, İsviçre malı. Şehirdışındaki villamda duruyorlar – şirin bir evcik, Plötzleinsdorf'ta, karım pek bir seviyor. Ayrıca – kusura bakmayın sayın bayan ama siz de pek zayıflamış görünüyorsunuz. Böyle bir zamanda insan sinirlerine hâkim olmalı, sağlıklı olmalı." Sürdüğü kremin yağı yüzünde parlıyordu. "Birkaç şişe vermut, İtalyan malı – gayet iyi gelir, Tokay şarabı da olur, hazmı kolaylaştırır." Clarissa ücreti sordu. "Hiç, hiçbir şey, bunları kocanızla hallederim ben. Çalışkan bir adam; bir bakış atması yetiyor, nereye giderse gitsin tüm işler halloluyor. Konuşmasını biliyor. İşinin ehli – ne mi beceriyor? Herkesin aklını çeliveriyor, askeriyenin, elçiliktekilerin, hatta bir iş arkadaşının karısının bile aklını çeliyor. Onda bir cevher var. Benim öyle bir yeteneğim olsa şehirdışındaki Plötzleinsdorf'ta evim değil, Ringstrasse'de bir köşküm olurdu."

Huber, Brancoric'i her methettiğinde Clarissa titriyordu. Kocası herkesin kalbine girmeyi biliyordu; babasının, yukarıdakilerin, aşağıdakilerin, rahibin! Bütün bunları o kadar kolay beceriyordu ki, Clarissa adeta dehşete düşüyordu – kocası artık kendisi olmaktan çıkmıştı. Huber, kocasından da korkunç geliyordu Clarissa'ya, o güler yüzlülüğünde hayvani bir kararlılık vardı. Ona borçlu olmak Clarissa'ya pek ağır geliyordu. Konuşmayı alışverişe getirmek için acele etti. "Biz hesaplaşırız." "Hayır, ben ödemek istiyorum," dedi Clarissa. Huber güldü. "Pek bir aceleniz var. Neticede haklısınız. Parayı harcamak gerekir. Her gün biraz daha eriyor. Bir yüzlüğe neler dahil edilebilir, belki bir paket çikolata. İyisi mi başka türlü yapalım. Ne de olsa dostlarla iş başka. Oğlumla yollarım."

Clarissa sırt çantasını doldurdu. Geceleyin hırsız gibi yollara düştü. Konserve kutularının çıkarttığı ses ona piyano sesi gibi geliyordu. Bu adamla konuşarak çektiği eziyete çocuğu için katlanıyordu. Böyle bir dönemdi işte. Çocuğunu, kendisini koruması gerekiyordu. Ama özellikle de çocuğunu. Çocuk başını kaldırıp ona baktı. O anda yanlış bir şey yapmadığını anladı.

***

Çocuğun sağlığı yavaş yavaş daha iyiye gidiyordu. Sağlığına kavuşması için çırpınması boşa gitmemişti. Ama babasıyla konuşmak ona zor geliyordu. Babası katılaşmış, tek bir şeye saplanıp kalmıştı: Galibiyet fikrine. Zaten çok çalışan biriydi. Şimdilerde ise daha çok çalışıyordu. Clarissa minnettardı, ama özellikle çocuk konusunda Dr. Silberstein'a minnettardı. Doktorun oğlu yaralanmış, ancak kurtarılabilmişti. Doktor da Clarissa'nın çocuğunu kurtarmıştı. Yoksa Clarissa yalnız kalacaktı. Léonard'ı düşünmeye cesaret edemiyordu. Sürekli olarak verilen kayıplar hakkında haberler geliyordu. Savaşın başlamasının üzerinden üç yıl geçmişti. Savaştaki insanın bir baba olup olmaması önemli değildi. Brancoric gitmişti, Mezopotamya'daydı. Anlaşılan işlerine devam ediyordu, çünkü sık sık Huber'den notlar geliyordu. Clarissa bir defasında onu gördü. Aslında onunla karşılaşmamaya çalışıyordu. Ara sıra onun aracılığıyla bir şeyler ısmarlıyordu. Bir gün telefondaki yabancı bir ses, "Numaranızı vermek ister misiniz?" diye sordu. Neyse ki bu ses yalnızca telefondaydı. Buna rağmen Clarissa endişelenmişti. Bu olayın hemen ardından gazetede şöyle bir haber okudu: Gizli mektuplar taşıyan biri yakalandı. Babasına gitmeye cesaret edemiyordu. – Geceleri uykusundan uyanıyordu. Babası rüyasında kendisini çağırıyordu. "Savcıyı aramışsın. Huber diye biri... Dava başladı bile. Ama devlet önce gelir."

"Hayır, önce benim çocuğum gelir." "O bir haydudun çocuğu." "Çocuğuma hakaret ettirmem." ... Tam o sırada çocuk uyanıyor. "Neyin var, anneciğim?" "Yok bir şey."

***

Çöküş gelip çatmıştı, Avusturya'nın çöküşü. Artık her şey bitmişti. Sokaklar tehlikeli yerler olmuştu. Her yerde gösteriler vardı. Işık yoktu. Clarissa'nın aklına birden babası geldi. Onunla buluştu. Babası yaşlı bir adama dönmüştü. Onu tanıyamadı. Üzerinde sivil kıyafetler vardı. "Bu serseriler. Bu bir rezalet. İmparatora bağlı kaldım ben." Bu Clarissa'nın umurunda değildi. İmparator Clarissa için bir anlam ifade etmiyordu? Tüm bunları unutmuştu. Yalnızca tek bir şeyi düşünüyordu: Léonard'a bir mektup yazmak zorundaydı. Ona yazmalı mı? Ona her şeyi açıklamalı mı? Ona her şeyi anlatmalı mı? Bunu sürekli ertelemişti. Üç yıl, dört yıl boyunca bunu düşünmeyi reddetmiş, ertelemişti. Şimdi almış olduğu kararı ona bildirmek zorundaydı. O Clarissa'ya inanırdı. Fakat acaba anlar mıydı?

Clarissa gündüzleri işteydi. Dr. Silberstein neşeliydi. "Bize ne olabilir ki? Hayattayız, önemli olan tek şey bu. İkimizin de bir oğlu var. Çocuklarımız var. Siyasette neler olduğu bizi ne ilgilendirir? İmparator ve imparatorluk nedir ki – bunu tarihsel bağlamda görmeliyiz, sanki bin yıl önce gerçekleşmiş gibi. Biz kurtulduk ama galibiyet diğerlerinin. Ancak biz kurtulduk. Çocuk da kurtuldu. Şu cümle gerçekten çok doğru: 'Ölüler kendi ölülerini gömsünler.'*

Vatanperverlik ne işe yarayacakmış. Şimdi artık ya Avrupa olacak – ya da her şey boşa gidecek. Eğer Avrupa olmazsa, asıl o zaman savaşı kaybetmiş olacağız."

---

* İsa ona , "Sen ardımdan gel" dedi. "Bırak ölüleri, kendi ölülerini kendileri gömsün." (Matta 8:22 ve Luka 9:59-60.) *Kutsal Kitap*, Kitab-ı Mukaddes Şirketi, 2009. Bu söz, geçmişi geride bırak, ileriye bak anlamına gelmektedir. (ç.n.)

1919

1918 yılının kasım ve aralık ayları geldi, derken 1919 yılının ocak ayına girildi. Clarissa mektuba yoğunlaşıyordu. Yazacağı her şeyi toparlamıştı. En azından kafasında. Kendi kendine soruyordu: "Acaba beni unuttu mu? Yine karısıyla birlikte mi yaşıyor? Yoksa şehit mi oldu?" Bu soruları cevaplamaya cesareti yoktu. Bir satır yazdı. Kendini yalnız hissediyordu. – Cevapsız kalan bir kart yazdı: Brancoric kayıptı. Birtakım işler için bulunduğu Türkiye'deydi. Ortalarda yoktu. Clarissa gerçekten yalnızdı. Geceler ona çok uzun geliyordu. Yalnızca çocuğu yanındaydı. Ne kadar acı olursa olsun, çocuğu tek varlığıydı artık. Babasının çocuğuna sarılışını görebilse keşke, kim bilir çocuğu ne kadar neşelenirdi. Kış geceleri soğuktu. Kömür yoktu, sokaklarda ışık yoktu. Babasına gidemiyordu. Para vardı ancak artık hiçbir şey satın alınamıyordu. Çocuğunun yemeğe ihtiyacı vardı, her defasında bir şekilde bunu hallediyordu. En zoru da yalnızlıktı.

Bir akşam odasında oturuyordu. Çocuk için biraz süt bulabilmişti. Dış kapının zili çaldı. Her zil çaldığında Clarissa korkuyordu. Her defasında aynı şeyi düşünüyordu: 'Mektup.' Gelmesi gereken mektup. Hep Léonard'ı düşünüyordu. O babaydı, dosttu. Kapıyı açtı. Adamın biri duruyordu. "Merhaba, nasılsın?" dedi. Clarissa ürktü, gelen Brancoric'ti; yanında bir de küçük bavul vardı. "Şaşırdın.

Ben de kendime şaşırıyorum. İzmir'deydim. Beni salmadılar. Birkaç gün burada kalmama izin verirsin değil mi? Yiyecek bir şeyler var mı?" Oturdu. "Açlıktan ölmek üzereyim. Trenlerde yiyecek hiçbir şey yok. Son paramı da aldılar. Otele gidemem." Clarissa ona baktı. Acıkmış görünüyordu. Yakışıklıydı, teni kavrulmuştu, zayıflamıştı. Anlatırken hatırlıyordu. Kıyafetleri toz içindeydi. "Nasılsa bu trene bindim. Ama cehennemin ta kendisiydi." Banyo yapmak istediğini söyledi. "Galiba her yanım bit dolu. Son paramı da yiyip bitirecekler." Clarissa, onun güzel, yumuşak saçlarının yok olduğunu, sıfıra vurulduğunu fark etti. "Bir Türk hapishanesi sevgilim, hafife alınacak bir şey değildir." Ama tekrar gülmeye başlamıştı bile. Anlatıp duruyordu. Burada kendini güvende hissediyordu.

Yan tarafta çocuk da gülüyordu. "Merhaba," deyip ayağa fırladı. "Bu da neyin nesi? Doğru ya, onu tamamen unutmuşum." İçeriye girdi. Clarissa onun çocukla gülüştüğünü gördü. Bir anda her şeyi unutuverdi. 'O adını taşıdığım kocam.'

Brancoric banyo yaptı, tıraş oldu. Şimdi biraz daha iyi görünüyordu. "Yedi haftadan beri yaptığım ilk banyo bu! Suyun içinde birkaç hayvancık yüzüyor. İnsan nasıl böyle bitlenir! Banyo gerçekten iyi geldi. Uzun süre başına dert olacağım diye korkma; halletmem gereken işlerim var. Akşam benden kurtulmuş olacaksın." Uyumak için koltuğa yattı; Clarissa için zor oldu ama şöyle dedi: "Seni akşam yemeğine davet ediyorum."

Clarissa ertesi gün öğleden sonra Dr. Silberstein'a gitti. Biraz telaşlı gibiydi, ama aynı zamanda da sevinçliydi. Tavırlarında doğal bir rahatlık vardı. Yanında biri vardı. Biri ona kol kanat geriyordu. Yalnızlık geçmişti. Huzursuzluk unutulmuştu. Her şey o kadar kolaydı ki. Hayat ona artık zor gelmemeliydi. Eve dönüşte bir de alışveriş yaptı.

***

Clarissa akşam eve geldiğinde Brancoric'le oğlanı gördü. Yerde oturuyorlardı ve Brancoric gülerek şöyle dedi: "Birlikte biraz oynadık. Hoş bir oğlan. Sanırım akıllı da."

Clarissa kızardı. Bunu duymaktan hoşlanıyordu.

"Her şeyi halledebildin mi?"

Brancoric bir aşağı bir yukarı dolanıyordu. "Hayatım, ne yazık ki şanssız bir insansın. Bir süreliğine başındayım. Sana yük olmam sanmıştım. Ancak bir süre senden geçinmek zorundayım, bana yardım edeceksin artık. Bu benim değil, senin suçun."

Clarissa hemen karşı çıkmaya çalıştıysa da Brancoric devam etti. "Evet, senin suçun. Sen ve o korkaklığın. Şimdi böyle elimiz kolumuz bağlı olmayacaktık. Ah, o şerefsiz, o lanet olası alçak! Ona hiç güvenmemiştim! Anlaşmıştık. Sana rica etmiştim ya, parayı Huber'e yolla diye. Sen ve o korkaklığın. Üç yıl boyunca ona mal yolladım, yüz seksen bin kronum onda. O bir sahtekâr. Ah o şerefsiz – ne dediğini biliyor musun, üzgünmüş. Benim yüzümden dokuz hafta boyunca yatmış – benim yüzümdenmiş, şerefsiz. Elimden gelen her şeyi yaptım, onu zengin ettim. Hiç olmazsa birkaç bin kronum olsa. Bir kronum yok! Hayır, tek bir kron bile vermedi bana – dava açmalıymışım. Davacı olamayacağımı biliyor! 'Ödeştik – sizin paranız karşılığında içeride yattım. Bir suçlu gibi. Saygıdeğer karınızı şahit gösterebilirim...' dedi. Ah, nasıl da edepsizdi, bir şey almadığını söylediğinde... Nasıl bir alçak şu Huber. Senin paranı da diğerlerini de, hepsini aldı. Hakkımızı vermeliydi."

"Ne yapacaksın?"

"Yapacak hiçbir şeyim yok. Elimden bir şey gelmiyor. Suratına bir yumruk bile atamam. Karşısında isyan ettim ve tükürdüm. Yalnızca güldü. Hizmetçim siliverir onu, dedi. Bir hizmetçisi var, villası, bir de şehirdışında daha neyi varsa işte, ulaktan öğrendim. Benden çaldı. Ben de sandım ki geri geleceğim ve bir iş kuracağım. Şimdi ise bir dilenciyim, üs-

tüne üstlük bir de sana yük oluyorum. Malımız mülkümüz yağmalandı. Ah..."

Yine o eski hasta olup çıkmıştı. Çaresizliğe kapılmıştı. Yine üzerinde bir çocuk havası vardı. Clarissa'yı duygulandırıyordu. Titremesi başlamış, üstüne bir de ağlama krizi tutmuştu. "Fark etmez ki bunlar. Biraz daha param var ya," dedi Clarissa. "Şurada koltuğun üstünde uyuyabilirsin. Yiyeceğin de verilecek, her şey yoluna girecektir. Yine bir işe başlamalısın. Hemen daha ilk günden."

Brancoric Clarissa'ya baktı. "Aşağılık şeyler yapmış Huber. Adımı da vermiş üstelik. Ancak kaçıp kurtulabilirim. Böyle serserilerle iş yapmak zorunda kaldım. Hepsi diğerlerinden bir şeyler çalmışlar, kendileri için çalışanlardan; kendileriyse tehlikenin tamamen dışındaydı. Tatlı dilliydi. Yanımda olsaydın tüm bunlar olmazdı. Beni yalnız bırakmamalısın, yoksa sıkıldığım için yine alır başımı giderim. Başlarda zaten her şey yolunda gitmişti. Kaçakçılık yapmak hoşuma gidiyor – sanırım korkuyu seviyorum. Böyle oyunlar oynamayı seviyorum. Seninle her şey daha iyi olurdu. Ama benim şansım yok, ne de olsa beni sevmiyorsun. Bu gerçekten şanssızlık. Benim sevmediğim yerde ise şansım açık. Kapının önündeyim. Seninle ve çocukla sessizce yaşayıp gitmek istiyorum."

Clarissa'ya baktı. Duygusallaşmıştı.

"Bırak bunları," dedi Clarissa. "Elimden geldiğince sana yardım edeceğimi biliyorsun. Bir şeyler buluruz."

***

Sekiz gündür kocası yanındaydı. Etrafındakiler şaşkındı. Hatta kapıcı kadın bile. Brancoric'in öyle rahat bir tarzı vardı ki. Gündüzleri bir iş bulmak için dolaşıyordu. "Hiçbir şey yok. Artık kimse kimseyi tanımıyor." Yine de neşeliydi. Çocukla oynuyordu. Kapıcı kadın şaşkındı. Onda rahatsız edici bir şey vardı, Clarissa'nın kendisinin de sevmediği yaltak-

lanıcı bir tarzı vardı. Ama yine de ona iyi geliyordu. Ancak Clarissa solgun ve buruktu. Çocuğun yanında yerde oturunca kendi halini tamamen unutuyordu Brancoric. Clarissa bunu biraz kıskanıyordu. Brancoric'in anlatabilme yeteneği vardı. Clarissa'nın içi buruktu. Kendi kendine şöyle diyordu: Dikkatli ol. Onun nasıl olduğunu takip etmesi gerekiyordu. Sigara alabilmek için Clarissa'dan para istemek zorunda olması dokunaklıydı. Oyunbaz insanın biriydi, onda derine inen hiçbir şey yoktu. Her şeyden sarsılıyor, fakat anında da unutuyordu; onun hakkında hastanede espriler yapıldığını hatırlıyordu. Ona acıyordu. Günler soğuktu. Sabahları ince bir ceket ve eski ayakkabılarla çıkıp gidiyordu; Clarissa nereye gittiğini bilmiyordu. Ancak akşamları tükenmiş yüz ifadesinden her şeyin boşa olduğunu anlıyordu. Ama bu uzun sürmüyordu, çocukla oynamaya başlıyor, Türkiye'den bahsediyordu. Yalan söylüyordu, neredeyse kendisi de farkında değildi bunun. Dürüstlükle yalanın bir karışımıydı, bunu bile bile yapıyordu; böylece nasıl bir etki bıraktığını biliyordu. Clarissa ona karşı hep merhamet duyduğu için kendine kızıyordu; onu daha iyi biri sanıyordu. Bir muhasebecilik işini kabul etmek istemedi; ta Floridsdorf'taymış, yani fazlasıyla şehirdışında. Tanıdıkları var gibiydi, ama onlar da kendisi gibi güvenilemeyecek cinsten. Her sabah iyimserlik dolu bir şeylerden bahsediyordu; bunları kendisine mi söylüyordu, yoksa Clarissa'ya mı?

Sekizinci günün akşamıydı. Geç vakitti. Clarissa yatmıştı. Brancoric Josef Şehir Tiyatrosu'nda bir oyuncuyu tanıyordu; onun sayesinde kasa görevine getirilmeyi ümit ediyordu. Saat on olmuştu, on bir. Farkında olmadan onu beklemeye başlamıştı. Çocuk uyumadan önce sormuştu: "Babam nerede?" Clarissa düşünüyordu: 'Ona alıştı. Onu öyle bir soruyor ki sanki ben gitsem fark etmeyecek.' On bir ile on iki arası onun geldiğini duydu. Yatmamıştı. Yukarı aşağı dolaşıyordu. Clarissa onun adımlarını dinliyordu, sessizce bir iç

çekiş duydu. Onun yanına odaya gitmeliydi. Giyindi. "Artık dayanamayacağım. Kimse beni istemiyor. Tavsiye mektubu götürüyorum, ama yine de beni almıyorlar. Ben yalnızca bir savaş malulüyüm. Komünistlerin yanına gideceğim büroya. Ben Viyana'ya ait değilim. Artık dayanamıyorum. Sana da yük oluyorum. Hem maddi olarak da sana yüküm. Kimse beni istemiyor." "Hayır," dedi Clarissa. Numara yapmadığını hissediyordu. Bu gerçek çaresizlikti. Onu teselli etti. "Senin neyin var?" Brancoric ağlıyordu. Yine o eski zayıf insan olmuştu. Yıkılmıştı. Clarissa ona döndü: "Bir yol bulunacaktır." "Eğer sen benim karım olsan, evet, ama böyle... Biliyorum beni hor görüyorsun. Bunu hissediyorum. Benim bir sahtekâr, işe yaramazın teki olduğumu düşünüyorsun. Yapacak bir şeyim yok. Köpek gibi çalıştım. Kolay değildi. Şimdi her şey yok oldu. Artık dayanmak istemiyorum." "Bana güven. Benim için fark etmiyor. Burada olmandan memnunum. Gerçekten rahatsızlık vermiyorsun." "Gerçekten mi?" Clarissa'nın ellerinden tuttu. Gece olduğu ve burada olduğu için korkmaya başlamıştı. "Bırak beni." Yalnızca geceliği ve sabahlığı vardı üstünde. Clarissa'ya dokundu. "Beni itme!" "Bırak," dedi Clarissa daha şiddetle. "Uykusunda çocuğu rahatsız ediyorsun. İçeri gelebilir." Clarissa yumuşamıştı. Brancoric ona sahip oldu.

***

Clarissa çocuğunun odasına kaçıp sürgüyü çekti. Çocuk sessizdi. Uyumuştu. Clarissa bir suç işlemişti. Kendisinden utanıyordu, çünkü Léonard'ı seviyordu. Ama kendisini neden unutmuştu? Neden onu bir kenara itmişti. Kendi arzusu dışında bir adama ait olmuştu, ama şikâyet edemezdi. Gerçekten bağlıydı. Bu durumun bağlı olduğu bir sır vardı. Şimdi her şey bitmişti. Clarissa aslında ait olmadığı birine aitti. Artık hayatı boyunca bir yalanı uzattıkça uzatacaktı.

1919 – 1921

Üç yıl Clarissa için çok bunaltıcı ve zor geçti. Hatırlamıyordu. Öldüğünü düşünüyordu. Léonard ölmüştü. Çünkü ona yazmamıştı. Görebildikleri tek olay, çocuğun nasıl büyüdüğüydü. Evde çok az değişiklik olmuştu. Brancoric bir iş bulmuştu, garip bir şekilde. Başka bir ev tutmuşlardı. Brancoric Clarissa'ya sahip olduktan sonra, Clarissa'nın isteksizliğinin devam ettiğini anladığından beri evlilikleri tuhaf bir dönemece girmişti. Aralarındaki bu olay sona erdiğinde ve Brancoric patronun karısıyla iyi anlaştığını ima ettiğinde Clarissa çok memnun olmuştu. "Gayet açık. İnsanın kendisini sevmeyen bir karısı olursa." Evlilikleri yine de bozulmadı. Kendini üzmek istemiyordu. Brancoric'le ilgilenmiyordu. Ondan kaçıyordu.

Bir süre bu evlilikten kurtulmak istedi. Boşanmayı düşündü. Dr. Silberstein'a danıştı. Doktor alaycıydı. Gülüyordu. "Niçin? Özgür insanlarsınız." Sonunda Clarissa çocuk için garip olacağını fark etti. Sekiz yaşındaydı. Brancoric'e tapıyordu. Ona karşı savunmasızdı. Brancoric oyunbaz insanın tekiydi. Clarissa'nın Léonard'a karşı duyduğu öfke büyüyordu. Onun yaşayıp yaşamadığını bilmek istiyordu.

Babasını o günden beri görmemişti. İmparator Franz Joseph'in ölüm gününde düzenlenen ayinde karşılaştılar. Yaşlı bir adam olmuştu. Sert ve öfkeli. Savaş onu duygu-

suzlaştırmıştı. "Beni hiçbir şey ilgilendirmiyor. İstemiyorum. Düşmanlarımızla olmaz. Kocan olacak o şerefsizi de istemiyorum. Sen de bir Fransıza yardım ettin. Sana üç tane mektup geldi. Sen bir casussun." Çıldırmış gibiydi. Öylesine allak bullak olmuştu ki Clarissa onunla birlikte eve koştu. "İşte, işte. Şerefsizsiniz. Polisi arayacağım. Her şeyi ele verdiniz." Bir yığın mektup attı önüne.

***

Léonard'dan gelmiş beş mektup vardı. Ateşkesten hemen sonra Clarissa'ya yazmıştı. Ardından tekrar ve tekrar. Clarissa ise onun kendisini unuttuğunu düşünmüş, kocasıyla yattığından beri ise ona yazmaya utanmıştı. Artık çok geçti, bu yalanı yaşamaya devam etmesi gerekiyordu, çocuğu bir başkasının oğlu olduğuna inanmalıydı.

1921 – 1930

Bu yıllar Clarissa için ölü yıllardı. Sahip olduğu tek şey yalnızca çocuğuydu.